А. М. Змушко Л. Р. Дзенісевіч

Беларуская мова

6

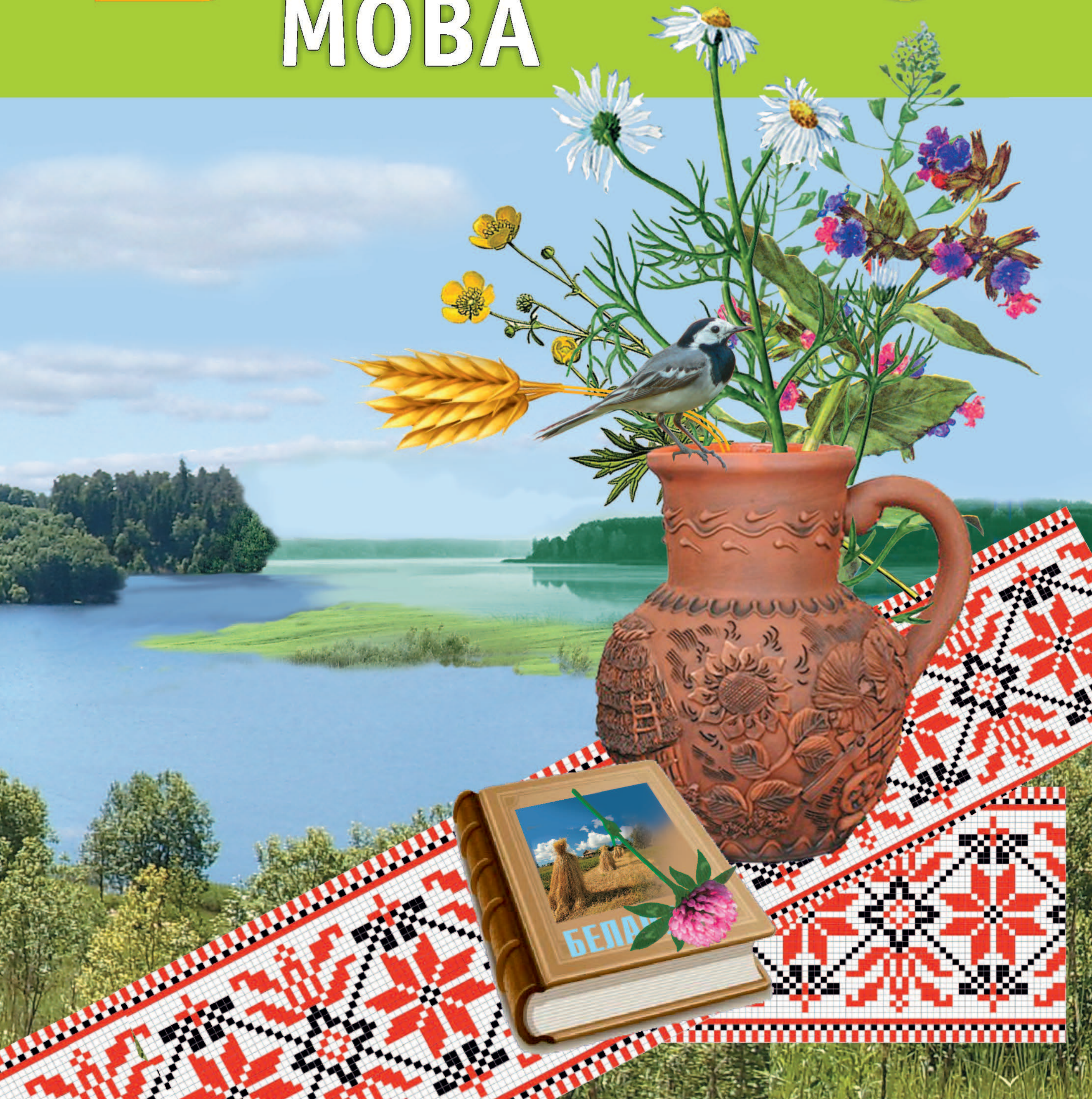

Форзац-падказка

Сказы	
Апавядальныя (.) Пытальныя (?) Пабуджальныя (.!) Клічныя (!)	Галоўныя члены сказа: **дзейнік, выказнік**. **Даданыя** члены сказа.

Часткі слова	Парадак выдзялення частак слова
прыстаўка	1. Падбярозавікі
корань	2. Падбярозавік[і]
суфікс	3. Падбярозавік[і]
канчатак	4. Падбярозавік[і]

Часціны мовы	Пытанні	Абазначае	Прыклад
Назоўнік	хто? што?	прадмет	чалавек шкло
Прыметнік	які? якая? якое? якія?	прымету	чырвоны чырвоная чырвонае чырвоныя
Дзеяслоў	што рабіць? што зрабіць? што робіць? што зробіць? што будзе рабіць? што рабіў? што зрабіў?	дзеянне	чытаць прачытаць чытае прачытае будзе чытаць чытаў прачытаў
Прыназоўнік	—	—	у, над, на

А. М. Змушко
Л. Р. Дзенісевіч

БЕЛАРУСКАЯ МОВА

**Вучэбны дапаможнік для 6 класа
першага аддзялення дапаможнай школы
з беларускай мовай навучання**

*Дапушчана Міністэрствам адукацыі
Рэспублікі Беларусь*

Мінск
Выдавецкі цэнтр БДУ
2015

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

УДК 811.161.3(075.3)
ББК 81.411.3я721
З-69

Рэцэнзенты:
кафедра сучаснай беларускай мовы
філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта
(кандыдат філалагічных навук, дацэнт, загадчык кафедры *З. І. Бадзевіч*);
настаўнік беларускай мовы першай катэгорыі дзяржаўнай установы
адукацыі «Ельская дапаможная школа-інтэрнат» *Т. У. Сугак*

Умоўныя абазначэнні

— правіла

— пытанні і заданні

* — заданні павышанай складанасці

— вучыцеся весці размову

— тлумачэнне слоў

— дамашняе заданне

Белару́сь — слоўнікавае слова

Папярэдняе выданне выйшла ў выдавецтве «Народная асвета» ў 2000 годзе.

ISBN 978-985-553-293-5

© Змушко А. М., 2000
© Змушко А. М., Дзенісевіч Л. Р., 2015, са змяненнямі
© Афармленне. РУП «Выдавецкі цэнтр БДУ», 2015

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

МАЯ БЕЛАРУСКАЯ МОВА

Урок 1

1. Прачытайце ўрывак з верша.

Заціх у лузе звон пчаліны.
Замоўк у лесе хор птушыны,
мінула летняя пара.
І першым ранкам вераснёвым
спяшаецца з настроем новым
да школы роднае дзятва.
Сышліся класныя сямейкі
на ўрачыстую лінейку.
Званочак весела гучыць.
(Васіль Жуковіч)

?! Якому святу прысвечаны верш?
Хто аўтар гэтага верша?
Чаму гэты верш з'яўляецца тэкстам?
Якая тэма верша? Якая яго асноўная думка?
Колькі сказаў у тэксце? Якія знакі прыпынку стаяць у канцы сказаў?

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

2. Разгледзьце малюнкі. Адкажыце на пытанні пры дапамозе малюнкаў.

Якая пара года на малюнках?
Чым займаюцца дзеці ў час летніх канікул?
Якімі справамі вы займаліся летам?

?! Адкажыце на другое пытанне пісьмова, выкарыстоўваючы наступныя спалучэнні слоў: *купаюцца і загараюць на рэчцы, працуюць на агародзе, гуляюць у футбол, бадмінтон, збіраюць ягады* і гэтак далей.

3. Прачытайце. Правільна вымаўляйце словы.

Цень, це́ню, це́нем, го́луб, галубы́, галубо́ў, раставá́ць, растá́ць, растá́ў.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Успомніце, як называецца знак ´, які стаіць над некаторымі літарамі. Што ён абазначае?
Чаму ў слове *цень* знак ´ не стаіць?
Як называецца склад, на які падае націск?

4. Прачытайце словы. Устаўце прапушчаныя літары ***у*** ці ***ў***.

А..торак, тра..ка, чаро..ны, а..тоб..с, аг..ркі, наста..нік, дзя..чынка, дач..шка, ласта..ка, дрэ..ца, до..гі, шо..к, сло..нік, сядзе.., раша.., спява.., к..рачка, м..ка, в..сень.

Калі патрэбна ўставіць літару ***ў*** (у нескладовае), а калі ***у***?
Гук ***ў*** зычны ці галосны?
Запішыце словы і падкрэсліце літары, якія ўставілі.

5. Прачытайце словы. На якіх мовах яны запісаны? Выпішыце словы, запісаныя па-беларуску.

Воўк, вавёрка, ёж, лось, дзік, медведь, лиса, заяц, бабёр.

Якія словы пішуцца аднолькава і на рускай, і на беларускай мовах?

Урок 2

6. Прачытайце. Падзяліце тэкст на сказы.

Скон**ч**ылася соне**ч**нае лета мы доб**р**а адпа**ч**ылі нас **ч**акае **ш**кола

Спішыце, падзяляючы тэкст на сказы. Кожны сказ пачынайце з вялікай літары, а ў канцы яго стаўце патрэбны знак прыпынку.
*Як называюцца выдзеленыя літары? Падкрэсліце літары зацвярдзелых зычных.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

7. Прачытайце сказы. Пастаўце сказы ў правільным парадку.

Асабліва брат і сястра любяць урокі беларускай мовы.
Алеся і Кастусь ужо шасцікласнікі.
Ім вельмі падабаецца вучыцца.

?! Запішыце тэкст у сшыткі.
Назавіце словы, напісаныя з вялікай літары. Чаму гэтыя словы напісаны з вялікай літары?
* Якія яшчэ словы пішуцца з вялікай літары?

8. Складзіце са слоў сказы.

Бабры, каля, жывуць, вады.
Выдатныя, майстры, яны.
Будаваць, хаткі, бабры, і, умеюць, плаціны.

?! Запішыце.

9. Прачытайце, дайце назву тэксту.

Святланка ходзіць у дзіцячы садок праз парк. А сёння ідзе яна і не пазнае дарогі. Нібы хто квяцісты дыван разаслаў пад ногі. На зямлі чырвоныя кружочкі, бурыя далонькі, жоўтыя сардэчкі. Яны падаюць і падаюць. Дыван прыгажэе і прыгажэе. *(Паводле Уладзіміра Юрэвіча)*

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Адшукайце ў тэксце словы, якія абазначаюць колеры. Ці можаце вы назваць яшчэ якія-небудзь колеры восеньскага лісця?
З чым параўноўвае аўтар восеньскія лісты? Лісце якіх дрэў нагадала аўтару далонькі, кружочкі, сардэчкі?
Колькі сказаў у гэтым тэксце? Запішыце чацвёрты сказ.

10. Складзіце сказ са слоў. Запішыце яго ў сшыткі, правільна афармляйце сказ на пісьме.

Жыла, высокай, вавёрка, яліне, на.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

МАЎЛЕННЕ

Урок 1

11. Прачытайце тэкст.

Мова, якая гучыць, называецца маўленнем.

Маўленне патрэбна, каб выказваць свае думкі, пачуцці, мець зносіны адзін з адным. Маўленнем валодае толькі чалавек. У жывёл маўлення няма.

Што такое маўленне?
Для чаго чалавеку патрэбна маўленне?
Хто валодае маўленнем?
Запішыце першы сказ у сшытку.

Запомніце!

Маўленне — гэта мова, якая гучыць. Маўленне бывае **вусным** і **пісьмовым**.

Вуснае маўленне — гэта пачутае, сказанае.

Пісьмовае маўленне — гэта надрукаванае, напісанае, прачытанае.

12. Разгледзьце малюнак.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Складзіце апавяданне па малюнку на тэму «Хатнія справы». Раскажыце сваё апавяданне. Якім маўленнем вы карысталіся? Якімі справамі вы займаецеся дома? Як вы дапамагаеце сваім бацькам?

13. Адкажыце на пытанні. Запішыце адказы на 2—3 пытанні па выбары.

Дзе расце бульба?
Як можна прыгатаваць бульбу?
Якую страву з бульбы ты любіш?
Чым славіцца Беларусь: мандарынамі, кукурузай, бананамі ці бульбай?
Колькі каштуе кілаграм бульбы?

Якім маўленнем вы карысталіся, калі запісвалі адказы на пытанні?

14. Падбярыце да слоў беларускай мовы адпаведныя словы на рускай мове.

калі ласка	счастливого пути
дзень добры	пожалуйста
дзякуй	приятного аппетита
смачна есці	извините
прабачце	спасибо
добрай дарогі	здравствуйте

15. Прачытайце словы ветлівасці. Калі іх выкарыстоўваюць у мове?

Добры дзень, калі ласка, дзякую табе, прашу прабачэння, смачна есці, добрай дарогі.

Спішыце.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

16. Разгледзьце малюнак.

Уявіце, што вы выпадкова штурхнулі суседа па парце. Як вы будзеце паводзіць сябе ў такой сітуацыі? Якія ветлівыя словы ўжываце? Разыграйце сітуацыю па асобах.

Урок 2

17. Прачытайце тэкст.

Ляцяць птушкі ў вырай. Высока ў неба ўзняўся клін журавоў. Збіраюцца ў чароды ластаўкі. Асабліва хвалююцца маладыя птушкі. Яны першы раз пускаюцца ў далёкую дарогу.

Не халады гоняць ад нас птушак. Яны ратуюцца ад бяскорміцы. *(Паводле Якуба Коласа)*

Бяско́рміца — адсутнасць ці недахоп ежы.

Якая асноўная думка тэксту?
Дайце назву тэксту.
Падбярыце словы, блізкія па значэнні да слова *бяскорміца*.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Запішыце назву і спішыце тэкст.
* У трэцім сказе падкрэсліце літары галосных гукаў.

18. Прачытайце верш.

Беларусам я радзіўся,
беларусам буду жыць,
беларускую зямельку
буду шчыра я любіць.

Бо радзімая старонка
над усё мне прыгажэй,
беларуская гаворка
над усё мне даражэй.
(Алесь Мілюць)

Хто аўтар верша?
Што аўтар называе самым прыгожым і самым дарагім? Чаму?
Чаму трэба любіць і шанаваць родную старонку і родную мову?
Якая тэма верша?
* Запішыце сваімі словамі асноўную думку верша.

19. Прачытайце тэкст.

Мой брат Коля вучыцца ў першым класе. Ён аказаўся вельмі старанным вучнем. Цэлымі гадзінамі сядзіць над сшыткам і выводзіць літары.

Якая назва больш падыходзіць да прачытанага вамі тэксту?

1. Старанны вучань
2. Гультай
3. Мамін памочнік

Запішыце назву і тэкст у сшыткі.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Урок 3

20. Прачытайце сказы. Ці з'яўляюцца яны тэкстам?

Дрэнна гаварыць альбо пісаць — гэта значыць крыўдзіць усіх тых, хто з такім намаганнем стварае мову. Мова смуткуе, хварэе, калі людзі на ёй кепска гавораць.

(Паводле Януша Корчака)

?! Вызначце тэму тэксту. Якая яго асноўная думка?
Хто аўтар гэтага тэксту? Колькі сказаў у тэксце?
Якія знакі прыпынку стаяць у канцы сказаў?
Запішыце тэкст у сшытку.

21. Прачытайце тэкст.

Якая прыгожая назва ў нашай краіны — Беларусь!

А яшчэ мы завём яе — Радзіма.

А яшчэ — Бацькаўшчына.

Радзіма — бо тут мы нарадзіліся, бо яна нам самая родная з усіх краін на цэлым свеце.

Бацькаўшчына — бо яна дасталася нам ад бацькоў нашых. *(Артур Вольскі)*

Белару́сь

Радзі́ма

Ба́цькаўшчына

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Пра што гэты тэкст?
Як аўтар называе Беларусь?
Ці з'яўляюцца гэтыя назвы блізкімі па значэнні?
* Чаму словы *Беларусь, Радзіма, Бацькаўшчына* напісаны з вялікай літары?
Які знак прыпынку стаіць у канцы першага сказа? Прачытайце гэты сказ з клічнай інтанацыяй. Запішыце яго ў сшытку.

22*. Перакладзіце тэкст на беларускую мову.

Около школы большой сад. В нём растут яблони и сливы. Школьный сад посадили наши ученики. Каждый год мы собираем большой урожай фруктов.

Якую назву можна даць гэтаму тэксту?
Запішыце назву і пераклад тэксту ў сшытку.
Якім маўленнем вы карысталіся, калі запісвалі тэкст?

23. Прачытайце словы. Складзіце і запішыце сказ з дадзеных слоў.

Вывучай, мову, старанна, беларускую.

Паразважайце, які знак прыпынку неабходна паставіць у канцы сказа.

Урок 4

24. Прачытайце тэкст.

Чым займаліся нашы продкі

Галоўным заняткам старажытных жыхароў Беларусі было земляробства.

Продкі беларусаў былі людзі **дужыя** і **працавітыя.** Для пасеваў яны высякалі дрымучы лес, а потым яго

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

выпальвалі. Са **свойскіх жывёл** у нашых продкаў былі каровы, козы, **авечкі**, свінні, сабакі.

Нашы продкі былі выдатныя **паляўнічыя**, добра ведалі норавы і звычкі дзікіх звяроў. Вельмі развіта было лясное пчалярства. *(Віталь Вольскі)*

Про́дкі — *тут:* людзі, якія жылі раней у Беларусі.

Чым займаліся продкі беларусаў? Як яны рыхтаваліся да пасеваў?
Якіх свойскіх жывёл трымалі старажытныя беларусы?
Як яны рыхтавалі поле для пасеваў?
Запішыце выдзеленыя словы і спалучэнні слоў.
* Перакладзіце выдзеленыя словы і спалучэнні слоў на рускую мову. Запішыце пераклад у сшытку.

25. Прачытайце тэкст.

Наш родны беларускі край! Ён прыгожы.

Белавежская пушча і Браслаўскія азёры, Палессе і Свіцязь, Налібокі і Нарач, Бярэзінскі запаведнік і маленькая рэчка Проня — усё гэта наш родны край, наша багацце, якое аднойчы і назаўсёды даецца кожнаму чалавеку разам з жыццём. *(Паводле Янкі Сіпакова)*

З якой літары пішуцца назвы рэк, азёр, знакамітых мясцін Беларусі?
Знайдзіце і прачытайце гэтыя назвы ў тэксце.
Выпішыце з тэксту назвы рэк, азёр, знакамітых мясцін Беларусі.
Падкрэсліце вялікую літару ў словах.

26. Складзіце з літар назвы беларускіх гарадоў. Запішыце іх у сшытку.

с, М, к, н, і
р, Б, э, с, т

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

л, ь, е, Г, о, м
с, і, ц, к, В, е, б
н, р, Г, о, а, д
і, а, ў, г, ё, М, л

27*. Дапоўніце тэкст патрэбнымі па сэнсе апавядальным, пытальным і клічным сказамі. Прачытайце тэкст па асобах.

— Дзеці, сёння мы з вамі пагутарым пра нашу Айчыну. Як яна называецца?
— ... .
— ... ?
— Мінск.
— Ці любіце вы нашу Радзіму?
— ... !

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

ТЭКСТ

Урок 1

28. Прачытайце сказы і вызначце, якія з іх з’яўляюцца тэкстам.

Мінск — сталіца Беларусі. Гэта вялікі і прыгожы горад. У Мінску шмат фабрык і заводаў, шырокіх праспектаў і вуліц. У сталіцы ёсць падземны транспарт — метро.
Дзед у агародчыку перакопваў грады. Ціха і маўкліва ў лесе позняй восенню. Вёска Крынічкі знаходзіцца ў прыгожым маляўнічым кутку Беларусі.

?! Дайце назву тэксту.
Якія яшчэ вялікія гарады Беларусі вы ведаеце?
Які горад называецца сталіцай?
Чаму словы *Мінск, Беларусь* пішуцца з вялікай літары?
Запішыце назву і тэкст у сшытку.

Успомніце!

Тэкст — гэта некалькі сказаў, звязаных паміж сабой па сэнсе. У тэксце выказваецца пэўная думка.

29. Раскажыце пра свайго сябра, карыстаючыся пытаннямі.

Як завуць твайго сябра?
У якім класе ён вучыцца?
Чым вы займаецеся ў вольны час?

?! Ці атрымаўся ў вас тэкст? Якую назву можна даць тэксту, што атрымаўся? Запішыце назву і тэкст.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

30. Прачытайце.

У залатым убранні стаяць дрэвы. Лёгкі ветрык ціха калыша верхавіны. На паліцах у бібліятэцы роўнымі радамі стаяць кнігі. Жоўтае лісце мякка падае на зямлю. Павольна плывуць белыя павуцінкі. Прыйшла залатая восень.

Вызначце, які сказ не падыходзіць па сэнсе.
Прачытайце, прапускаючы трэці сказ.
Ці з'яўляецца прачытанае вамі тэкстам?
Прыдумайце назву тэксту. Запішыце яго.

31. Прачытайце групы сказаў і вызначце, якая з іх з'яўляецца тэкстам.

1. Васількі растуць побач з жытнёвымі каласамі. Гэта вельмі прыгожыя кветкі. За прыгажосць іх называюць блакітнымі зорачкамі. Васількі можна ўбачыць на беларускіх вышыванках.

2. У горадзе Мінску на Паўднёвай вуліцы жыве Таццяна Калеснік. Наляцеў вецер. Дзяўчынкі вучацца ў чацвёртым класе. У Беларусі шмат мудрых і таленавітых людзей.

Па якіх прыметах вы вызначылі тэкст?
* Прыдумайце назву тэксту.
Запішыце тэкст у сшыткі.

Урок 2

32. Прачытайце.

Бярозавік — добры напітак. Апроч чалавека ім ласуюцца і некаторыя лясныя жыхары: дзятлы, бера-

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Дзяцел

Берасцянка

Дрозд

сцянкі і дразды. Дзятлы робяць у кары бяроз адтуліну і п’юць з яе салодкі сок. Берасцянкі, дразды і іншыя птушкі ды звяры харчуюцца з посуду, пастаўленага чалавекам. *(Рыгор Ігнаценка)*

?! Як вы зразумелі слова *бярозавік*?
Хто з’яўляецца аўтарам гэтага тэксту?
Якую назву можна даць тэксту?
Запішыце назву і тэкст у сшытку.

33. Прачытайце. Ці з’яўляюцца дадзеныя сказы тэкстам?

Восенню можна заўважыць у лесе вавёрачку. Рыжым агеньчыкам мільгае яна ў галлі. Вавёрчына жыллё знаходзіцца ў дупле старога дуба. Дупло выслана мохам. Назапасіла вавёрачка шышак, арэхаў, грыбоў на зіму. Зменіць яна сваё летняе адзенне на цёплую шэрую шубку. Зіма ёй не страшная.

?! Прыдумайце назву тэксту.
Палічыце, колькі сказаў у тэксце.
Адкажыце пісьмова на наступныя пытанні:

1. Дзе знаходзіцца вавёрчына жыллё?
2. Што назапасіла вавёрка на зіму?

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

34. Прачытайце верш.

Мая мама

Мне мама чытае цікавую кніжку
пра шэрага воўка і бурага мішку,
пра дзятла, вавёрку і зайку касога,
што ноччу ад страху забег у бярлогу.
Добра мне з мамай заўсёды бывае,
мама мне вечарам песні спявае.
Маміна ўсмешка, як сонейка, свеціць,
за ўсіх мая мама лепшая ў свеце.

(Адам Русак)

Пра каго вы прачыталі верш?
Ці з'яўляецца гэты верш тэкстам? Чаму?
Як называецца верш? Хто з'яўляецца аўтарам тэксту?
Запішыце апошні сказ верша ў сшытак.

35. Прачытайце тэкст.

Началася паводка. Заяц, ратуючыся ад вады, залез у невялікае дупло дрэва. Мы выцягнулі яго за вушы з дупла і пасадзілі ў лодку. Як толькі лодка наблізілася да берага, наш бясплатны пасажыр высока падскочыў і мігам сігануў з лодкі. Зрабіў, як сапраўдны «заяц», — праехаў бясплатна і даў дзёру.

Паво́дка — вялікае скапленне вады ў вадаёмах, выхад вадаёма з берагоў.

Растлумачце, якое значэнне мае слова *заяц*, узятае ў двукоссе.
Што здарылася з зайцам? Дзе схаваўся заяц ад паводкі?
Што зрабіў заяц, калі лодка наблізілася да берага?
Як можна назваць тэкст?

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Урок 3

36. Прачытайце. Якія памылкі дапушчаны ў тэксце?

Пліска

Верасень лічыцца першым месяцам восені Лісце на дрэвах пачынае жаўцець У небе не чуваць спеву жаваранка Каля рэчкі не бегаюць жвавыя **пліскі** Усе пералётныя птушкі паляцелі ў вырай

?! Вызначце, колькі сказаў у гэтым тэксце.
Дайце назву тэксту.
Якая тэма гэтага тэксту?
Спішыце тэкст, у канцы кожнага сказа пастаўце кропку.

Плі́ска — невялікая пералётная птушка з доўгім хвастом.

Тэма тэксту — гэта тое, аб чым гаворыцца ў тэксце. На тэму тэксту ўказвае яго назва, загаловак.

37. Адкажыце пісьмова на пытанні.

1. Як тваё імя?
2. Як тваё прозвішча?
3. Колькі табе гадоў?
4. У якой школе ты вучышся?
5. Дзе ты жывеш?

?! Прачытайце адказы на пытанні.
Ці атрымаўся ў вас тэкст?
Якая тэма аб'ядноўвае запісаныя сказы?

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Успомніце правілы афармлення тэксту на пісьме!

1. Назва пішацца пасярэдзіне радка.
2. Пасля назвы кропка не ставіцца.
3. Кожны абзац пішацца з чырвонага радка.
4. Першае слова ў сказе пішацца з вялікай літары.
5. У канцы сказа ставіцца кропка, клічнік або пытальнік.

38. Прачытайце тэкст.

Лясныя дары

Алесь і Пятрусь вырашылі пайсці ў грыбы. Звечара яны падрыхтавалі сабе кошыкі.

Раніцай браты выйшлі з дому. Першыя промні сонца сустрэлі іх. Хлопцы ўвайшлі ў лес і пачалі збіраць грыбы. Спачатку траплялiся лісічкі, казлякі, сыраежкі. Потым каля маладых хвоек браты знайшлі баравікі.

Хлопцы назбіралі поўныя кошыкі лясных дароў. Шчаслівыя, яны пайшлі дадому. *(Паводле Якуба Коласа)*

?! Якая тэма гэтага тэксту?
Хто аўтар тэксту?
Колькі абзацаў у тэксце?
* Перакажыце вусна тэкст па пытаннях.

1. Што вырашылі зрабіць Алесь і Пятрусь?
2. Што хлопчыкі падрыхтавалі звечара?
3. Калі браты пайшлі ў грыбы?
4. Якіх грыбоў назбіралі хлопчыкі?
5. З якім настроем яны вярталіся дамоў?

?! Запішыце назву.
Спішыце другі і трэці абзацы, правільна афармляючы іх на пісьме.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

39. Складзіце і запішыце сказы. Выбірайце па адным слове з кожнага слупка.

Надышла	ідзе	восень
Уначы	бываюць	дождж
Часта	позняя	замаразкі

Ці атрымаўся ў вас тэкст?
Якая тэма аб'ядноўвае запісаныя вамі сказы?
Які загаловак больш падыходзіць да вашага тэксту: «Восень» ці «За што я люблю восень»?
Якія яшчэ прыметы восені вы ведаеце?

Урок 4

40. Прачытайце тэкст.

З даўніх часоў нашы продкі шанавалі хлеб. Ён параўноўваўся з сонцам. У гонар хлеба складаліся песні. Хлебам і соллю і зараз вітаюць самых дарагіх гасцей.

Хлеб не бывае лёгкім. За кожнай лустачкай стаіць нястомная праца людзей розных прафесій. *(Паводле Змісера Марозава)*

Якая тэма тэксту?
Якую назву яму можна даць?
Чаму аўтар хацеў навучыць нас гэтым тэкстам?
Знайдзіце ў тэксце сказы, у якіх выказваецца асноўная думка тэксту.
Запішыце іх.

Асноўная думка тэксту — гэта тое галоўнае, аб чым аўтар хацеў сказаць чытачу або слухачу.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

41. Прачытайце тэкст.

Аднойчы на полі я ўбачыў дзвюх птушак. Гэта былі кнігаўкі. Час быў асенні. Дрэвы апрануліся ў першую пазалоту. Усе кнігаўкі даўно паляцелі на поўдзень. А гэтыя дзве чамусьці засталіся.

За большай птушкай ішла меншая з параненым крылом. Гэта былі маці і яе дзіця. Магчыма, хітрая ліса схапіла птушаня, а можа, чалавек падстрэліў. Параненае птушаня не магло ляцець у вырай. Маці не пакінула ў бядзе сваё дзіця. *(Паводле Рыгора Ігнаценкі)*

?! Хто аўтар тэксту?
Якая тэма гэтага тэксту? Як можна назваць тэкст?
Які сказ перадае асноўную думку тэксту? Запішыце яго.

42. Адкажыце пісьмова на пытанні.

1. Якая пара года надыходзіць пасля лета?
2. Што адбываецца ў прыродзе восенню?
3. Ці падабаецца вам восень?

?! Якая тэма аб'ядноўвае запісаныя вамі сказы?
Ці з'яўляюцца запісаныя вамі сказы тэкстам?

43. Адкажыце на пытанні.

Як завуць тваіх бацькоў?
У цябе ёсць брат ці сястра?
Твае бабуля і дзядуля жывуць разам з табой?
Назаві свой хатні адрас.
Якія абавязкі ты выконваеш у сям'і? (Якую працу ты робіш дома?)

?! Запішы адказ на апошняе пытанне.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Урок 5

44. Разгледзьце малюнкі. Адкажыце на пытанні.

1. Якое на вуліцы надвор’е?
2. Хто на вуліцы мокне пад дажджом?
3. Хто ўбачыў мокрае шчаня?
4. Што зрабілі дзеці?
5. Што б вы зрабілі ў такой сітуацыі?

Ці атрымаўся ў вас тэкст?
Якую назву вы можаце яму даць?

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

45. Прачытайце.

Памочнікі

Бабуля Дар'я Пятроўна жыве адна. У яе часта бываюць вучні мясцовай школы. Яны дапамагаюць бабулі. Дзяўчынкі мыюць падлогу і паліваюць кветкі. Хлопчыкі носяць ваду і дровы.

Дар'я Пятроўна дзякуе сваім памочнікам. Вочы яе свецяцца ад радасці.

?! Якая тэма гэтага тэксту?
Колькі абзацаў у тэксце?
Перакажыце тэкст па пытаннях.

1. З кім жыве бабуля Дар'я Пятроўна?
2. Хто прыходзіць дапамагаць ёй?
3. Што робяць дзяўчынкі?
4. Што робяць хлопчыкі?
5. Ці задаволена Дар'я Пятроўна?

46. Прачытайце тэкст.

Ішла Зіна па лесе. Нечакана дзяўчынка пачула ціхае ціўканне. Пад кусцікам яна ўбачыла птушаня. Гэта быў маленькі шпачок. Ён яшчэ не ўмеў лётаць.

Зіна прынесла шпачка дадому. Яна карміла птушку мошкамі, чарвякамі. Восенню шпак ужо добра лётаў.

Аднойчы шпак знік. Зіна здагадалася, што шпак адляцеў у вырай.

?! Прыдумайце назву тэксту.
Складзіце план тэксту. Перакажыце тэкст.
Запішыце назву і план тэксту.
* Напішыце пераказ.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

47. Прачытайце.

— Тата, давай пагуляем з табою ў шашкі.
— Я, сынку, заняты. Трэба скончыць працу.
— А мне сумна.
— Знайдзі сабе занятак. Памый посуд, вынесі смецце. Хто працуе, той не сумуе.

Які сказ перадае асноўную думку тэксту? Запішыце яго.

Урок 6

48. Прачытайце віншаванне маме.

пóшта

Дарагая мамачка!
Віншую цябе са святам!
Жадаю табе здароўя, шчасця, доўгіх гадоў жыцця.
Твая дачка Таццяна

Падпішыце паштоўку для свайго сябра.

49. Разгледзьце малюнкі.

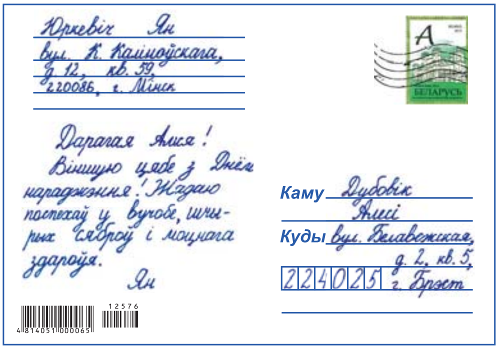

Для чаго патрэбны паштоўкі і канверты?
Калі чалавеку адпраўляюць паштоўку?

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

А калі — пісьмо?
Што патрэбна ведаць, каб адправіць пісьмо?
Назавіце хатні адрас і адрас школы.
Запішыце адрас школы.

50. Разгледзьце малюнкі і падумайце, як яшчэ можна павіншаваць чалавека або паведаміць яму нешта важнае.

камп'ютар

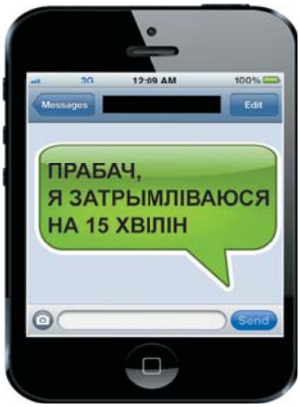

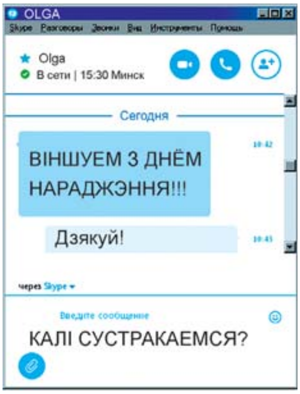

Які спосаб віншавання найбольш спадабаўся б вам?

51. Пагуляйце ў гульню: павіншуйце свайго сябра па тэлефоне. Прыдумайце і запішыце СМС-віншаванне.

52. Купіце канверт, падпішыце яго і адпраўце са свайго хатняга адраса на адрас сябра, знаёмага ці сваяка. Пры падпісванні канверта карыстайцеся наступнымі правіламі.

1. Пішыце акуратна, разборліва і без памылак.
2. Уверсе злева на канверце запішыце сваё прозвішча і імя, назву вуліцы, нумар дома і кватэры, індэкс, назву населенага пункта, у якім вы жывяце.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

3. Унізе справа напішыце прозвішча і імя таго, каму адпраўляеце пісьмо, і яго адрас: назву вуліцы, нумар дома і кватэры, індэкс, назву населенага пункта.

ПРАВЕРЦЕ СЯБЕ

Адкажыце на пытанні. Выберыце правільныя адказы.

1. **Тэкст** — гэта:

а) некалькі сказаў, у канцы якіх ставіцца кропка;

б) некалькі сказаў, звязаных паміж сабой па сэнсе.

2. **Тэма тэксту** — гэта:

а) тое, пра што гаворыцца ў тэксце;

б) першы сказ тэксту.

3. **Асноўная думка тэксту** — гэта:

а) тое галоўнае, аб чым аўтар хацеў сказаць чытачу або слухачу;

б) назва тэксту.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

СКАЗ

Урокі 1—2

53. Прачытайце тэкст.

Калі пачынаецца восень, на двары халаднее. Сонца свеціць, ды не грэе. Яно не такое яркае, як летам. Часта дзьме вецер. Часам ідзе дождж. Дзеці пачынаюць вучобу ў школе.

?! Якую назву можна даць тэксту? З чаго складаецца тэкст? Колькі сказаў у гэтым тэксце? З якой літары трэба пісаць першае слова ў сказе? Якія знакі прыпынку ставяцца ў канцы сказа? Спішыце апошні сказ тэксту. Падкрэсліце літару, з якой вы пачыналі пісаць сказ, а таксама знак прыпынку ў канцы сказа.

Успомніце!

Сказ — гэта адно або некалькі слоў, якія ўтрымліваюць закончаную думку. *Восень. На вуліцы часта ідзе дождж.*
Словы ў сказе звязаны паміж сабою па сэнсе.
Першае слова ў сказе пішацца з **вялікай** літары. У канцы сказа ставіцца **кропка** (.), **пытальнік** (?) або **клічнік** (!).

54. Прачытайце. Дзе надрукаваны сказы: пад лічбай 1 ці пад лічбай 2? А дзе асобныя словы?

1. Яблыкі, збіраць, дзеці, ураджай
Чуваць, птушкі, спеў, вясёлы

2. Дзеці збіраюць ураджай яблыкаў.
Чуецца вясёлы спеў птушак.

я́блык

?! Спішыце сказы. Падкрэсліце знакі прыпынку ў канцы сказаў.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

55. Прачытайце прыказку. Ці ведаеце вы, што такое прыказка?

Свет ясны ад сонца, а чалавек — ад навукі.

?! Ці з'яўляецца прыказка сказам? Колькі слоў у гэтым сказе? Спішыце сказ. Падкрэсліце вялікую літару ў пачатку сказа і знак прыпынку ў канцы.

56. Прачытайце. Якія памылкі дапушчаны ў тэксце?

каля школы вялікі сад. там растуць яблыні і слівы. школьны сад пасадзілі нашы вучні. кожны год мы збіраем вялікі ўраджай садавіны.

?! Спішыце сказы. Кожны сказ пачынайце пісаць з вялікай літары. Вялікую літару ў пачатку сказа падкрэсліце алоўкам.

57. Разгледзьце малюнкі.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

?! Назавіце, што намалявана на першых трох малюнках. Да чацвёртага малюнка складзіце сказ. Запішыце яго.

58. Прачытайце верш.

Мы працуем

Сонца промні шле зямлі,
цішыня над гаем.
Мы рыдлёўкі ўзялі —
дрэвы мы саджаем.
Мы паставім лаўкі тут
і пасадзім кветкі.
Будзе тут зялёны кут
для людзей улетку.

(Міхась Шаховіч)

?! Ці падыходзіць малюнак з папярэдняга практыкавання да верша? Спішыце апошні сказ.

59. Прачытайце тэкст.

У бібліятэцы

У нашай школе ёсць **бібліятэка** На паліцах шмат цікавых кніг **Бібліятэкар** гасцінна сустракае чытачоў Дзеці і дарослыя з **беражлівасцю** ставяцца да кніг

бібліятэ́ка

?! Падзяліце тэкст на сказы.
Колькі сказаў у гэтым тэксце?
Па чым вы вызначылі межы сказаў?
Якія знакі прыпынку трэба паставіць у канцы сказаў?
Прачытайце яшчэ раз тэкст. Спішыце яго.
Звярніце ўвагу на тое, як пішуцца выдзеленыя словы.
* Запішыце тэкст пад дыктоўку. Праверце сябе па падручніку.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

60. Складзіце і запішыце з дадзеных слоў сказы.

дзеці, лес, у, пайшлі
пабег, імі, з, Дружок, сабака
знайшоў, пад, кустом, сабака, вожыка
згарнуўся, клубочак, у, вожык
сабаку, адагналі, дзеці

?! Пра каго гаворыцца ў сказах? Ці звязаны сказы па сэнсе? Дайце назву тэксту.

61. Прачытайце пытанні.

Які зараз месяц года?
Гэты месяц асенні ці зімовы?
Што адбываецца ў прыродзе ў гэтым месяцы?

?! Адкажыце на пытанні. Колькі сказаў атрымалася? Ці можна назваць іх тэкстам? Дайце назву тэксту.
* Запішыце назву тэксту і свае адказы ў сшытку.

62. Разгледзьце малюнак. Складзіце апавяданне на тэму «Восень». Выкарыстайце словы для выбару.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Складзіце пры дапамозе малюнка і дадзеных ніжэй слоў тры сказы. Запішыце іх.

С л о в ы   д л я   в ы б а р у: *восень, залатая, надышла; сонца, хмары, хаваецца, за; ідзе, часта, дождж, дробны.*

63. Прачытайце сказы. Ці з'яўляюцца гэтыя сказы тэкстам?

Ніна чытае кнігу.
Жыве ў бабулі кот Цімох.
Дзеці спяваюць песні.
Дрэвы пажаўцелі.

Колькі слоў у кожным сказе? Знайдзіце сказ, які адпавядае наступнай схеме: [ ] [ ]. Спішыце яго.

СКАЗЫ АПАВЯДАЛЬНЫЯ, ПЫТАЛЬНЫЯ, ПАБУДЖАЛЬНЫЯ. КЛІЧНЫЯ СКАЗЫ

Урок 3

64. Прачытайце сказы.

Восень. У лесе не чуваць птушыных спеваў. Дзьмуць халодныя вятры.

Аб чым расказваецца ў кожным сказе?
Які знак прыпынку стаіць у канцы сказаў?

Успомніце!

Сказ, у якім аб нечым расказваецца, паведамляецца, называецца **апавядальным**.

У канцы апавядальнага сказа ставіцца **кропка**.

Хлопчык чытае цікавую кнігу.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

65. Прачытайце сказы.

блішча́ць

Блішчаць на небе яркія зорачкі.
Хітрая лісіца крадзецца за зайцам.
Васілёк вучыцца ў шостым класе.

?! Які знак прыпынку стаіць у канцы сказаў? Як называюцца гэтыя сказы?
Прачытайце сказы яшчэ раз з патрэбнай інтанацыяй: спакойна, крыху паніжаючы голас у канцы сказа.

66. Складзіце сказы з дадзеных слоў.

цудоўных, у, шмат, мясцін, Беларусі
прыгожае, Нарач, вельмі, возера
вакол, знаходзіцца, многа, возера, адпачынку, дамоў, санаторыяў, і

?! Запішыце сказы. Які знак ставіцца ў канцы кожнага сказа?

67. Прачытайце верш.

Мая градка

Я на дачы маю градку.
Даглядаю сам яе.
Што на ёй цвіце-расце:
мак, часнок, гарох, салата,
па баках — кроп і мята.
(Ніна Галіноўская)

?! Ці ведаеце вы расліны, якія вырошчвае хлопчык?
Якія знакі прыпынку стаяць у канцы сказаў? Якія гэтыя сказы?
Спішыце першы і другі сказы.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Урок 4

68. Прачытайце тэкст.

Ці бачылі вы, як будуецца дом? Спачатку бульдозеры падрыхтоўваюць пляцоўку. Будаўнікі ўстанаўліваюць пад'ёмны кран. Экскаватар капáе яму. Самазвалы прывозяць будаўнічыя матэрыялы. Будаўнікі ўкладваюць фундамент. *(Клара Кобызева)*

?! Як называюцца сказы, у якіх заключана пытанне?
Які знак стаіць у канцы пытальнага сказа?
Прачытайце першы сказ з пытальнай інтанацыяй: павышайце голас на слове, у якім заключаецца асноўны сэнс пытання. У гэтым сказе — на слове *бачылі*.
Спішыце пытальны сказ.

> *Успомніце!*
>
> Сказ, у якім задаецца пытанне, называецца **пытальным**.
> У канцы пытальнага сказа ставіцца **пытальнік**.
> *Ці хутка ты пойдзеш дадому?*

69. Прачытайце пытальны сказ тры разы. Павышайце голас на выдзеленым слове.

Ты ўзяў кнігу? Ты **ўзяў** кнігу? Ты ўзяў **кнігу**?

?! Звярніце ўвагу, як мяняецца сэнс сказа ў залежнасці ад таго, якое слова мы вылучаем інтанацыяй.

70. Прачытайце народную пацешку.

— Мышка, мышка, дзе была?
— Была ў пана караля.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

— Што рабіла? — Лыжкі мыла.
— А што далі? — Кусок сала.
— Дзе паклала? — Пад лаўкаю.
— Чым накрыла? — Халяўкаю.
— Дзе падзела? — Кошка з’ела.

Халя́ўка — верхняя частка бота.

Колькі пытальных сказаў у пацешцы?
Як называюцца астатнія сказы?
Прачытайце тэкст па асобах. Выдзяляйце павышэннем голасу ў кожным пытальным сказе слова, у якім заключаецца сэнс пытання.
Запішыце два пытальныя сказы на выбар.

71. Прачытайце пытанні.

Хто гатуе снеданне ў сям’і?
Якія стравы гатуе мама на снеданне?
Якая твая любімая страва?

Адкажыце на кожнае пытанне сказам.
Запішыце адказы на пытанні.

72. Прачытайце тэкст.

Ці ведаеце вы, хто такі егер Пра леснікоў усе вы чулі Яны ахоўваюць лес А егер ахоўвае жыхароў лесу

Спішыце. Пастаўце знакі прыпынку ў канцы сказаў. Падкрэсліце іх.

Урок 5

73. Прачытайце сказы ў левым слупку. Ці з’яўляюцца гэтыя сказы апавядальнымі і пытальнымі?

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Сядайце, дзеці, пачынаем урок.	Загад. Просьба.
Адкажыце на мае пытанні.	Загад. Пабуджэнне.
Прынясіце, калі ласка, кнігу.	Просьба. Пажаданне.
Давайце пойдзем пасля ўрокаў у лес.	Заклік.

?! Прачытайце сказы яшчэ раз. Што гаворыцца пра сказы ў правым слупку?
Прачытайце правіла і адкажыце, як называюцца сказы, дадзеныя ў практыкаванні.

Запомніце!

Сказы, у якіх выказваецца просьба, загад, пажаданне, заклік, называюцца **пабуджальнымі**. *Будзьце заўсёды ветлівымі.*

74. Прачытайце тэкст.

Любіце прыроду

Любіце прыроду. Любіце густыя лясы, сасновыя бары і кучаравыя дубровы. Любіце бязмежныя нівы, цудоўныя сады, сакавітыя травы. Любіце спакойныя рэкі, сінія азёры нашай Радзімы. *(Паводле Віталя Вольскага)*

?! Якія пажаданні выказваюцца ў сказах? Як называюцца такія сказы? Запішыце тэкст.

75. Прачытайце прыказкі.

Не хвалі сябе, хай людзі пахваляць.
У чужое проса не сунь носа.

?! Якія парады даюцца ў кожнай прыказцы? Растлумачце, як вы разумееце прыказкі. Як называюцца гэтыя сказы? Спішыце прыказкі.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

76*. Прачытайце тэкст.

святлафóр

Усе павінны выконваць правілы дарожнага руху. Вуліцу трэба пераходзіць толькі на зялёнае святло святлафора. Нельга перабягаць вуліцу перад транспартам, які рухаецца. Нельга гуляць на праезнай частцы.

?! Перабудуйце сказы, каб яны сталі пабуджальнымі.

77. Прачытайце верш-заклічку.

Дожджык, дожджык, сыпані.
Мы паедзем на кані
пад дажджом без шапак,
не баімся крапак.
Дожджык дробненькі ідзе,
рады дожджыку, вадзе
ўсе расліны на градзе.

?! Спішыце пабуджальны сказ.
* Складзіце схему гэтага сказа.

Урок 6

78. Прачытайце верш-заклічку.

Дожджык

Ліся, дожджык,
градкі мый!
Ну яшчэ хоць трошкі!
Дожджык, дожджык залаты,
вадзяныя ножкі!

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Якія знакі прыпынку стаяць у канцы сказаў?
Як называюцца сказы, у канцы якіх стаіць клічнік?
Як трэба чытаць гэтыя сказы: ціха, спакойна ці гучна, эмацыянальна?
Прачытайце яшчэ раз выразна гэту заклічку.
Спішыце заклічку. Падкрэсліце знакі прыпынку ў канцы сказаў.

Запомніце!

Апавядальныя, пытальныя, пабуджальныя сказы, калі вымаўляюцца з моцным пачуццём радасці, здзіўлення, абурэння, захаплення, называюцца **клічнымі**.

У канцы клічнага сказа ставіцца **клічнік**.

Прыйдзі хутчэй, вясна!
Сёння так добра на вуліцы!
Як ты мог спазніцца на ўрок?!

79. Прачытайце тэкст. З чым пісьменнік параўноўвае лісце клёна?

Шуміць лес. Шапаціць пад нагамі лісце. Бліснуў кляновы ліст. Я заварожана спынiўся перад ім. Адкуль ён зляцеў? Ах, вунь ён дзе, клянок! Колькі красы ён рассыпаў навокал! Яго лісце — найпрыгажэйшы дыван, вытканы рукою дзівоснага мастака.

(Паводле Івана Шамякіна)

Па малюнку і тэксце раскажыце пра восень.
Як называюцца сказы, у канцы якіх стаіць: а) кропка; б) пытальнік; в) клічнік?
Запішыце ў сшыткі клічныя сказы.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

80. Прачытайце тэкст.

Ліпа

Колькі карысці прыносіць ліпа!

Летам пчолы збіраюць з кветак духмяны мёд. Ліпавы цвет карысны для здароўя. Яго заварваюць, як чай, і п'юць пры прастудах. З ліпы робяць цацкі, лыжкі. Ліпы ўпрыгожваюць вуліцы і сады.

Слаўнае дрэва — ліпа!

?! Якую карысць прыносіць ліпа?

У якім з клічных сказаў выказваецца моцнае пачуццё здзіўлення, а ў якім — пачуццё задавальнення?

Прачытайце сказ, што адпавядае наступнай схеме:

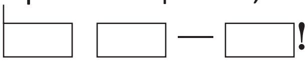

Спішыце клічныя сказы.

81. Прачытайце і адгадайце з дапамогай малюнкаў загадкі.

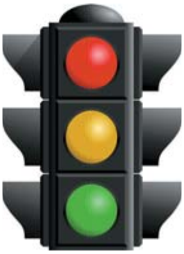

Яго відаць здалёку
над шумнай маставой.
Маргае цуда-вока:
— Ідзі!
— Чакай!
— Пастой!
І пешаходы, і шафёры
гавораць «дзякуй»...

(Міхаіл Гелер)

У яловіку кашлатым
запішчалі птушаняты.
Ды зімой, ды ў маразы!
Што за птушка? Адкажы!

(Уладзімір Паўлаў)

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Кашла́ты — густы, з пышнымі галінамі.

Што выказваецца ў клічных сказах загадак? Якія гэта сказы: апавядальныя, пабуджальныя ці пытальныя?
Выпішыце з загадак сказы, якія адпавядаюць такой схеме: !

82. Прачытайце і запішыце сказ. Падкрэсліце знак прыпынку ў канцы сказа.

Добры ж дзянёк выдаўся сёння на гэтым узлессі каля рэчкі! *(Іван Мележ)*

Які сказ вы запісалі?

Урок 7

83. Прачытайце смяшынку.

— Тата, пойдзем гуляць!
— Мокра на вуліцы, дождж пайшоў.
— А куды ён пайшоў?

Якія віды сказаў ёсць у тэксце?
Спішыце сказы. Падкрэсліце знакі прыпынку ў канцы сказа.

84. Прачытайце тэкст.

Памочніца

Паліна дома адна. Яе мама прыйдзе з работы позна. Паліна пайшла на кухню. Памыла каструлю. Потым памыла падлогу. На кухні парадак.

Чым займалася Паліна?
З якіх сказаў складаецца тэкст?
Спішыце. Падкрэсліце знакі прыпынку ў канцы сказа.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

85. Прачытайце верш.

Я горад будую
з рачнога пяску (.?!)
Хто жыць там жадае (.?!)
Падайце руку (.?!)
Хутчэй, навасёлы,
спяшайце сюды (.?!)
Сустрэнуць вас школы,
палацы, сады (.?!)
(Мікола Маляўка)

Знайдзіце ў вершы апавядальныя, пытальныя, пабуджальныя сказы.
Якія з іх клічныя?
Спішыце верш, ставячы патрэбныя знакі прыпынку.

86. Прачытайце апавядальныя сказы.

Прыгожая наша Беларусь.
Мы любім сваю Радзіму.

Прачытайце гэтыя сказы з пытальнай і клічнай інтанацыяй.

87. Прачытайце тэкст.

Лось

Коля і Лёня ішлі па лесе. Раптам на палянку выйшаў лось. Хлопцы схаваліся за елку. У Лёні пад нагой хруснула галінка. Лось знік у гушчары.

Адкажыце на пытанні.

1. Дзе ішлі Коля і Лёня?

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

2. Хто раптам выйшаў на палянку?
3. Куды схаваліся хлопчыкі?
4. Чаму лось знік у гушчары?

?! Запішыце адказы на пытанні ў сшытку.

ГАЛОЎНЫЯ І ДАДАНЫЯ ЧЛЕНЫ СКАЗА. ДЗЕЙНІК І ВЫКАЗНІК

Урок 8

88. Прачытайце сказы.

(Што робіць?) Звініць школьны (што?) званок.
У клас (што робіць?) уваходзіць (хто?) настаўнік.

?! Пра што гаворыцца ў першым сказе?
Што ў сказе гаворыцца пра званок? (Якое дзеянне званок выконвае?)
На якое пытанне адказвае слова *звініць*?
Пра каго гаворыцца ў другім сказе?
Што пра яго гаворыцца?
На якое пытанне адказвае слова, што абазначае дзеянне?

Успомніце!

Слова, якое абазначае, пра каго або пра што гаворыцца ў сказе, называецца **дзейнікам**.

Дзейнік адказвае на пытанні **хто?** або **што?**

Слова, якое абазначае, што ў сказе гаворыцца пра дзейнік, называецца **выказнікам**.

Выказнік адказвае на пытанні: **што робіць? што робяць? што рабіў? што зробіць? што зрабіў? што будзе рабіць?** і іншыя.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

89. Прачытайце тэкст.

Над вёскай навісла хмара. З яе паліў дождж. А пад акном была ямка. Хутка з яе пацёк ручаёк. *(Паводле Алены Кобец-Філімонавай)*

?! Знайдзіце ў кожным сказе дзейнік і выказнік.
Пастаўце да іх пытанні.
Спішыце тэкст.
Падкрэсліце дзейнік адной лініяй, а выказнік — дзвюма.

Дзейнік і выказнік — гэта **галоўныя члены сказа**.

90. Прачытайце сказы.

1. Ластаўкі адляцелі. 2. Падзьме вецер. 3. Сябры сустрэліся. 4. Дзяўчынка чытае. 5. Вучні назіралі. 6. Карабель плыве. 7. Горад будуецца.

?! Запішыце сказы.
Падкрэсліце дзейнік адной лініяй, а выказнік — дзвюма.

91. Прачытайце тэкст.

Кастрычнік

На дрэвах чырванеюць яблыкі. Гарыць рабіна. Сонца кожны дзень ходзіць усё ніжэй. Па небе плывуць шэрыя хмары. Часта ідзе дождж. Людзі рыхтуюцца да зімы.

?! Спішыце тэкст.
У кожным сказе падкрэсліце галоўныя члены сказа.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

92. Прачытайце. Спішыце сказы.

У траве скачуць зялёныя конікі.
У цёмным небе гараць яркія зоркі.

Вызначце галоўныя члены сказаў.
Падкрэсліце дзейнік адной лініяй, выказнік — дзвюма.

Урок 9

93. Прачытайце радкі з верша.

У садзе

Яблыньку Надзя садзіць у садзе.
Яблынька тая ўміг падрастае.
(Алег Лойка)

Палічыце, колькі сказаў ва ўрыўку.
Вызначце ў кожным сказе дзейнік і выказнік.
Спішыце ўрывак.
Падкрэсліце галоўныя члены сказаў.

94. Прачытайце. Устаўляйце словы, што падыходзяць па сэнсе.

Дзяцей вучыць (хто?) ... .
Цячэ (што?) ... .
(Хто?) ... вучацца ў школе.
Хутка надыдзе (што?) ... .

Словы для выбару: *настаўнік, ручаёк, дзеці, зіма.*

Які член сказа вы ўставілі?
Запішыце закончаныя сказы разам з пытаннямі, на якія адказваюць дзейнікі.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

95. Прачытайце незакончаныя сказы. Якога члена сказа не хапае ў сказах? Дапоўніце сказы выказнікамі, якія падыходзяць па сэнсе.

Вясной вучні (*што зрабілі?*) ... бульбу. Зараз яны (*што робяць?*) ... ураджай. У школьнай сталоўцы ім (*што зробяць?*) ... смачныя абеды.

Словы для выбару: *пасадзілі, збіраюць, прыгатуюць*.

Запішыце сказы, што атрымаліся, разам з пытаннямі, на якія адказваюць выказнікі.

96. Прачытайце словы ў левым і правым слупках.

вечар	дзьме
паветра	надыходзіць
сонца	пасвяжэла
вецер	заходзіць

Складзіце сказы, каб яны адпавядалі такой схеме: .
Запішыце сказы ў сшытку.
Падкрэсліце дзейнік адной лініяй, выказнік — дзвюма.
* Над дзейнікам і выказнікам напішыце пытанні, на якія яны адказваюць.

97. Прачытайце і адгадайце з дапамогай малюнкаў загадкі.

На паляне сіняй
пасецца конь сівы.

Жалезны нос
у зямлю ўрос.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

?! Назавіце дзейнік і выказнік.

Запішыце загадку, якая адпавядае наступнай схеме:

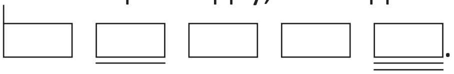

Падкрэсліце дзейнік і выказнік.

Урок 10

98. Прачытайце верш.

Знаёмай сцяжынкай ідзе вучаніца.
Ёй сонейка свеціць і ззяюць крыніцы.
Ёй дрэвы гамоняць. Ідзе вучаніца
ў Ведаў Краіну, у свет таямніцаў.

(Васіль Жуковіч)

?! Разгледзьце малюнак. Куды ідзе вучаніца? Спішыце ў радок першы і трэці сказы верша. Знайдзіце ў іх дзейнікі і выказнікі. Падкрэсліце дзейнік адной лініяй, выказнік — дзвюма.

99. Складзіце сказы, пачынаючы з выдзеленага слова.

Рака, вольхаў, і, вербалозаў, бяжыць, сярод.
Над, сцелецца, лугам, туман, малочны.
З-за, узнялося, гаю, сонца.
На, заіскрылася, траве, раса.

?! Запішыце сказы.

Знайдзіце дзейнікі і выказнікі.

* Вусна пастаўце пытанні да дзейнікаў і выказнікаў.

Зрабіце схему трэцяга сказа. Які яшчэ сказ адпавядае такой жа схеме?

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

100. Прыдумайце і запішыце 3—4 сказы, карыстаючыся наступнай схемай: .

Узор. *Сабака бяжыць*.

101. Прачытайце, дапоўніце сказы патрэбнымі дзейнікамі.

1. ... вучыць дзяцей. 2. ... падмятае двор. 3. ... гатуе ежу. 4. ... жне жыта. 5. ... доіць кароў. 6. ... арэ поле. 7. ... прыбірае школу.

Запішыце сказы, падкрэсліце галоўныя члены сказа.

Словы для выбару: *повар, настаўнік, трактар, прыбіральшчыца, жнейка, дворнік, даярка.*

102. Адкажыце на пытанні.

Дзе працуе твая мама?
Дзе працуе твой тата?
Дзе жыве твая бабуля?

Запішыце адказы на пытанні. Падкрэсліце галоўныя члены сказа.

ДАДАНЫЯ ЧЛЕНЫ СКАЗА

Урок 11

103. Прачытайце і параўнайце сказы ў першым і другім слупках. Знайдзіце дзейнікі і выказнікі. У сказах якога слупка акрамя дзейніка і выказніка ёсць іншыя члены сказа?

Лье дождж.	На вуліцы лье моцны дождж.
Асыпаецца лісце.	З дрэў асыпаецца апошняе лісце.
Сонца не выглядвае.	Сонца амаль не выглядвае з-за хмар.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

?! Спішыце сказы, якія размешчаны справа. Падкрэсліце адной лініяй дзейнік, дзвюма — выказнік, хвалістай лініяй — іншыя словы ў сказах.

Успомніце!

Дзейнік і выказнік — **галоўныя** члены сказа.
Астатнія словы ў сказе — **даданыя** члены сказа. Яны тлумачаць, удакладняюць дзейнік і выказнік або іншыя даданыя члены сказа.
Андрэй размаўляе з суседкай.

104. Прачытайце сказы.

1. Наташа чытае кнігу. 2. Артур рашае задачу. 3. Алеся спявае песню. 4. Максім гуляе з сабакам. 5. Вольга пыласосіць дыван. 6. Паўлік глядзіць тэлевізар.

?! Спішыце сказы. Падкрэсліце дзейнік адной лініяй, выказнік — дзвюма, даданыя члены — хвалістай лініяй.

105. Прачытайце тэкст. Устаўце прапушчаныя словы.

Сонца грэе ... . Дзьме ... вецер. ... лье дождж. Жоўкне на ... лісце.

Словы для выбару: *слабей, халаднаваты, часта, дрэвах*.

?! Запішыце сказы, устаўляючы патрэбныя словы. Пакажыце стрэлачкамі, як на ўзоры, да якога слова адносіцца кожны даданы член сказа.

Узор. *Сонца грэе слабей.*

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

106. Прачытайце сказы.

Кветкі першымі **адчуваюць набліжэнне** дажджу. Перад **дажджом** кветкі моцна пахнуць. Іх водар **прываблівае** пчол. Пчолы збіраюць з кветак **нектар**.

Знайдзіце ў кожным сказе галоўныя і даданыя члены сказа.
Звярніце ўвагу на напісанне выдзеленых слоў.
* Запішыце тэкст пад дыктоўку. Праверце сябе па кнізе.
Падкрэсліце дзейнік адной лініяй, выказнік — дзвюма, даданыя члены — хвалістай лініяй.

107. Прачытайце сказы.

... працуюць ... трактары.
Дзеці ... збіраюць ... .
... пасуцца ... каровы.

Словы для выбару: ***на полі, новыя; у садзе, яблыкі; на лузе, калгасныя.***

Дапоўніце сказы дадзенымі членамі.
Запішыце сказы, якія атрымаліся.
Падкрэсліце дзейнікі адной лініяй, выказнікі — дзвюма, даданыя члены — хвалістай лініяй.

Урок 12

108. Прачытайце і адгадайце з дапамогай малюнкаў загадкі.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

У залаты клубочак схаваўся дубочак.
Чатыры браты адзін капялюш надзелі.
Шэрае сукно лезе ў акно.

?! Назавіце галоўныя і дадзеныя члены сказа.
Запішыце другую загадку разам з адгадкай.
Падкрэсліце ў загадцы галоўныя і дадзеныя члены сказа.

капялю́ш

109. Прачытайце сказы.

Лес апранаецца. Лугі пакрываюцца. Сады зацвітаюць.

Словы і спалучэнні слоў для выбару: *у зялёнае ўбранне; шаўкавістай травой; вясновыя, дружна.*

?! Дапоўніце сказы дадзенымі членамі. Запішыце.
Складзіце схему першага сказа.

110. Прачытайце тэкст. Адкажыце на пытанні пісьмова.

Аднойчы ў тапалі навальніца зламала вершаліну. Людзі заўважылі гэта. Яны ўсцягнулі на дрэва старую барану́.

Вясной прыляцелі буслы. Яны змайстравалі новае гняздо на бараңе́. *(Паводле Яраслава Пархуты)*

?! Што здарылася ў навальніцу?
Хто гэта заўважыў? Што зрабілі людзі?
Калі прыляцелі буслы? Што яны зрабілі на дрэве?
Падкрэсліце ў адказе на першае пытанне галоўныя і дадзеныя члены сказа.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

111*. Складзіце сказы, пачынаючы з выдзеленых слоў.

За, пачынаўся, лес, стары, вёскай.
Каля, расла, разгалістая, самай, хвоя, дарогі.
Старая, першыя, хвоя, прамяні, сонечныя, сустракае.
Кроплі, рознымі, пераліваюцца, колерамі, расы.

?! Запішыце сказы. Падкрэсліце галоўныя і даданыя члены сказа.

112. Прачытайце верш.

Школа прачынаецца.
Зазвінеў званок.
Весела спяшаюцца
дзеці на ўрок.
(Лена Жылінская)

?! Знайдзіце галоўныя члены ў сказах верша.
Спішыце апошні сказ.
Падкрэсліце ў ім галоўныя і даданыя члены.

СКАЗ І СЛОВАЗЛУЧЭННІ

Урок 13

113. Прачытайце сказы, што запісаны злева.

Моцна дзьме халодны вецер.	вецер (які?) халодны дзьме (як?) моцна
Апошнія птушкі адляцелі ў вырай.	птушкі (якія?) апошнія адляцелі (куды?) у вырай

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

?! Назавіце ў сказах дзейнікі і выказнікі.
Ці ёсць у сказах даданыя члены?
Назавіце іх.
Якія даданыя члены звязаны з галоўнымі?
Адкажыце з дапамогай запісаў, што знаходзяцца справа.
Ці можна назваць спалучэнні слоў справа сказамі?
Запішыце спалучэнні слоў з правага слупка.

Запомніце!

Два або тры словы, звязаныя паміж сабой па сэнсе, называюцца **словазлучэннем**: *вясновы дзень, летнія канікулы, пайсці ў кіно*.

Сувязь паміж словамі ў словазлучэнні вызначаецца з дапамогай пытанняў: *дзень (які?) вясновы, канікулы (якія?) летнія, пайсці (куды?) у кіно*.

Словазлучэнне не з'яўляецца сказам, таму што не мае закончанай думкі.

У сказе можа быць некалькі словазлучэнняў.

Дзейнік і выказнік словазлучэннем не з'яўляюцца, таму што яны ўтвараюць сказ.

114. Прачытайце сказ і словазлучэнні, якія ў ім вылучаны.

Хутка пачнецца халодная зіма.

зіма (якая?) халодная, пачнецца (калі?) хутка

?! Колькі словазлучэнняў у дадзеным сказе?
Ад якіх слоў пастаўлены пытанні ў кожным словазлучэнні?
Назавіце гэтыя пытанні.
Запішыце сказ і словазлучэнні.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

115. Прачытайце словы.

(Маліна) варэнне, (яблык) пірог, (вішня) кампот, (мяса) булён, (гарох) суп, (грэчка) каша, (арэх) пячэнне, (грыб) піца.

булён

?! Змяніце словы, што ў дужках, каб атрымаліся словазлучэнні.
Запішыце словазлучэнні ў сшытак.

Узор. *Малінавае варэнне, ...*

116. Прачытайце словазлучэнні.

Чытаць уважліва, гуляць у лапту, дзянёк вясёлы, лялька прыгожая, ісці ў школу, прыносіць карысць.

?! Пастаўце пытанні ў словазлучэннях ад аднаго слова да другога. Запішыце словазлучэнні разам з пытаннямі. Пакажыце стрэлкай, ад якога слова ставіцца пытанне.

Узор. *Чытаць (як?) уважліва, ...*

117. Складзіце сказ з адным са словазлучэнняў з папярэдняга практыкавання. Запішыце гэты сказ. Падкрэсліце ў ім галоўныя і даданыя члены. Зрабіце схему складзенага сказа.

Урок 14

118. Прачытайце тэкст.

У лістападзе часта зранку лужыны лядком зацягнуты. Сняжок цярушыць. Зямля нібы зусім падрыхта-

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

валася да прыходу зімы. А як узыдзе яркае сонейка, дык адразу бягуць вясёлыя ручайкі. Толькі кветак няма і птушкі не пяюць.

?! Які сказ утвораны толькі з галоўных членаў? Ці будуць у гэтым сказе словазлучэнні? Вылучыце ў астатніх сказах словазлучэнні. Спішыце першы сказ.
* Выпішыце з гэтага сказа ўсе словазлучэнні.

119. Прачытайце словазлучэнні.

Вуліца (...?) шырокая, змрок (...?) ранішні, край (...?) лесу, узніmaліся (...?) высока, паветра (...?) свежае, захапіцца (...?) кнігай, сходзіць (...?) у тэатр, праезд (...?) да горада, знаёмы (...?) даўно.

?! Пастаўце пытанні ў словазлучэннях ад аднаго слова да другога. Запішыце словазлучэнні разам з пытаннямі. Пакажыце стрэлкай, ад якога слова ставіцца пытанне.

120*. Прачытайце і адгадайце з дапамогай малюнкаў загадкі.

Чырвонае цельца, каменнае сэрца,
салодкая на смак, а завецца як?

Адна я ў лесе з белаю карой.
Багата сокам веснавой парой.

?! Па колькі словазлучэнняў у кожным сказе?
На якія пытанні адказваюць словы ў словазлучэннях?
Знайдзіце ўсе словазлучэнні ў другой загадцы.
Да якога слова нельга паставіць пытанне?
Складзіце схему да другога сказа другой загадкі. Запішыце ў сшытку.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

121. Прачытайце сказы.

1. Белыя бярозы спалі на ўзлеску.
2. Маленькая чарэшанька ў садзіку расце.
3. Коцік басаногі па сняжку гуляў.

Ці можна назваць тэкстам гэтыя сказы? Чаму?
Спішыце сказы. Абазначце словазлучэнні стрэлачкамі. Над стрэлачкамі запішыце патрэбныя пытанні.

122. Прачытайце словы. Складзіце з іх словазлучэнні.

Карыстацца, павага; свежы, булка; прыслухацца, да, парада; радавацца, падарунак.

З адным са словазлучэнняў складзіце сказ.
Запішыце яго. Падкрэсліце галоўныя члены сказа.

Урок 15

123. Прачытайце словы.

Дзянькі, апошнія, восені, **стаяць**.
У, **птушкі**, вырай, спяшаюцца.
Паветры, сняжынкі, **у**, закружыліся.

Складзіце са слоў сказы. Пачынайце сказ з выдзеленага слова.
Запішыце. Падкрэсліце галоўныя і даданыя члены сказаў.

124*. Прачытайце тэкст.

Што гэта пад дубам шышкі адкуль узяліся сасновыя шышкі пад дубам дзяцел заклініў яловую шышку ў кары ён дастае з шышкі семкі пустую шышку дзяцел спіхвае ўніз. *(Паводле Рыгора Ігнаценкі)*

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Падзяліце тэкст на сказы.
Колькі сказаў атрымалася? Які сказ утвораны адным словам?
Якія віды сказаў ёсць у тэксце?
Запішыце тэкст пад дыктоўку.
Стаўце ў канцы сказаў патрэбныя знакі прыпынку.
Выпішыце з апошняга сказа ўсе словазлучэнні.

125. Прачытайце верш.

Бабулю шкадаваў унучак Лёнік.
— Стамілася?
Ідзі прысядзь на ўслонік.
Я вымыю гаршчок і апалонік!

Якія віды сказаў ёсць у гэтым вершы? Запішыце пабуджальны сказ.

126. Прачытайце тэкст.

Скончыліся ўрокі. Ужо даўно разышліся вучні. Школа апусцела. Настаўнік адзін застаўся ў класе. Ён

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

сеў ля акна. На двары ўзняўся вецер. Пачаў кружыцца лёгкі снег.

?! Якія віды сказаў ёсць у тэксце?
Спішыце тэкст. Падкрэсліце галоўныя і даданыя члены сказаў.

ПРАВЕРЦЕ СЯБЕ

Адкажыце на пытанні. Выберыце правільныя адказы.

1. Які сказ напісаны правільна?

а) Сярод зялёных дрэў чуваць птушыныя галасы
б) сярод зялёных дрэў чуваць птушыныя галасы.
в) Сярод зялёных дрэў чуваць птушыныя галасы.

2. Да якога тыпу сказаў адносіцца сказ?

Як добра вясной у лесе!

а) Апавядальны;
б) клічны;
в) пытальны.

3. Да якога тыпу сказаў адносіцца сказ?

Саша, прынясі вады.

а) Апавядальны;
б) пабуджальны;
в) пытальны.

4. Да якога тыпу сказаў адносіцца сказ?

Колькі табе гадоў?

а) Апавядальны;
б) пабуджальны;
в) пытальны.

5. Якія словы з’яўляюцца дзейнікам і выказнікам у сказе?

Летам пчолы збіраюць з кветак духмяны мёд.

а) Пчолы збіраюць; б) летам з кветак; в) духмяны мёд.

6. Якая пара слоў з’яўляецца словазлучэннем?

а) Дзеці ідуць; б) вясёлыя дзеці; в) птушкі спяваюць.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

СЛОВА. ЛЕКСІЧНАЕ ЗНАЧЭННЕ СЛОВА

Урок 1

127. Прачытайце тэкст.

Хмара насунулася з захаду. Спярша гэта была невялікая шэрая хмарка. Але праз некалькі хвілін яна пачала гусцець, расці і шырыцца. Лінуў спорны дождж.

?! Колькі сказаў у гэтым тэксце?
З чаго складаюцца сказы?
Колькі слоў у кожным сказе?
Спішыце сказы.

Успомніце!

Сказ утвараецца са слоў. Кожнае слова ў сказе пішацца асобна. Кожнае слова мае сваё **значэнне**. Пра значэнне слова можна даведацца з **тлумачальнага слоўніка**.

128. Прачытайце словы.

Сланечнік, дах, жалейка, зацірка, лучына.

?! Ці зразумелыя вам гэтыя словы?
Растлумачце значэнне тых слоў, якія вы ведаеце.
Прачытайце тлумачэнне гэтых слоў, якое даецца ў тлумачальным слоўніку.

Сланéчнік — травяністая расліна з буйны́м жоўтым суквеццем на высокім сцябле. Яго насенне выкарыстоўваюць для вырабу алею, а таксама ядуць як ласунак.
Дах — верхняя частка будынка, якая пакрывае яго і засцерагае ад дажджу, снегу.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Жале́йка — народны музычны інструмент у выглядзе дудкі, зроблены з дрэва або трысця.

Заці́рка — рэдкая страва з дробных мучных камячкоў, згатаваных на вадзе або малацэ.

Лучы́на — тонкая сухая сасновая шчэпка, якой даўней асвятлялі сялянскія хаты.

?! Запішыце тлумачэнне двух слоў на выбар.

129. Знайдзіце ў тлумачальным слоўніку 3—4 словы (на выбар) разам з тлумачэннем іх значэння. Запішыце іх.

Успомніце!

Слоўнік — гэта зборнік слоў, размешчаных у алфавітным парадку.

Слоўнікі бываюць розныя. У **арфаграфічных** слоўніках даецца правільнае напісанне слоў. У **тлумачальных** — тлумачэнне значэнняў слоў. У **перакладных** — пераклад слоў з адной мовы на другую.

130. Прачытайце словы, устаўляючы прапушчаныя літары.

Бут..лька, п..вук, т..поля, гра..лі, кам..нь, ..ладка, ж..луд, п..церкі, л..жка.

?! Запішыце словы ў алфавітным парадку, падкрэсліце ўстаўленыя літары.
Праверце правільнасць напісання слоў з дапамогай арфаграфічнага слоўніка.

131. Выпішыце з арфаграфічнага слоўніка пяць слоў, якія пачынаюцца на літару ***р***, пяць слоў на літару ***ч***.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

132. Прачытайце словы. На якой мове яны запісаны?

Вилка, ромашка, тетерев, глаза, губы, папа, радуга.

відэ́лец

?! Перакладзіце словы на беларускую мову. Карыстайцеся перакладным слоўнікам.

133. Прачытайце словы.

Зеркало, кузнечик, бусы, камыш, ежевика, малина, скатерть, колодец.

?! На якой мове вы прачыталі словы?
Перакладзіце словы на беларускую мову з дапамогай перакладнога слоўніка.

134*. Прачытайце сказы.

1. Расце на палянцы каліна. 2. Дзяцел знішчае лясных шкоднікаў. 3. Паляўнічы вырятаваў маленькіх зайчыкаў. 4. Мы паважаем сваіх бацькоў.

?! Ці ўсе словы вам зразумелыя?
Перакладзіце сказы на рускую мову. Карыстайцеся перакладным слоўнікам.

ВЯЛІКАЯ ЛІТАРА Ў СЛОВАХ

Урок 2

135. Прачытайце тэкст.

Мяне завуць **Паўлік**. Маё прозвішча **Новік**. Я жыву ў горадзе **Мінску**. Але мы з мамай часта ездзім да бабулі

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

з дзядулем. Яны жывуць у вёсцы **Антонаўка**. Праз вёску працякае рака **Ненач**. У бабулі і дзядулі шмат свойскіх жывёл. У іх ёсць карова **Зорачка**, сабака **Тузік**, коцік **Барсік**.

?! Чаму выдзеленыя словы напісаны з вялікай літары?
Якія яшчэ словы заўсёды пішуцца з вялікай літары?
Спішыце тэкст. Падкрэсліце вялікую літару ў словах.

Успомніце!

З вялікай літары заўсёды пішуцца імёны, імёны па бацьку, прозвішчы людзей, мянушкі жывёл, назвы краін, гарадоў, вёсак, рэк, азёр, кніг, часопісаў, газет. Напрыклад, *Алеся, Галіна Пятроўна, Буракевіч Таня, кошка Мурка, Беларусь, горад Полацк, вёска Даманава, возера Свіцязь, рака Сож, кніга «Казкі», часопіс «Вясёлка»*.

136. Прачытайце сказы.

Майго лепшага сябра завуць Дзіма.
Урокі матэматыкі ў нас вядзе Аляксандр Пятровіч.
У Крупскім раёне ёсць маляўнічае возера Сялява.

?! Растлумачце напісанне вялікай літары ў словах.
Якія словы заўсёды пішуцца з вялікай літары? Выпішыце іх са сказаў.

137. Прачытайце верш.

Я пайшоў у шосты клас.
А са мной — Сяргей, Тарас,
Клава, Зіна, Кім, Пятрусь,
Каця, Саша і Кастусь.
(Мікола Чарняўскі)

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Запішыце ў адзін слупок імёны дзяўчынак, а ў другі слупок — імёны хлопчыкаў.
Якое імя можна запісаць адразу ў два слупкі?
Якія яшчэ імёны могуць называць і дзяўчынак, і хлопчыкаў?

138. Прачытайце скорагаворку.

Даў Грыша Груні грушу, Груня Грышу — шакалад.

Якія гукі паўтараюцца ў скорагаворцы?
Растлумачце напісанне вялікай літары ў словах скорагаворкі.
Запішыце скорагаворку.
Навучыцеся хутка яе чытаць.

139. Пры чытанні дапоўніце сказы мянушкамі жывёл.

На лузе пасецца каза … .
Мышэй ловіць кот … .
Каля будкі ляжыць сабака … .
Скача прыгожы і дужы конь … .

Запішыце сказы, якія атрымаліся.
Падкрэсліце вялікую літару ў словах — мянушках жывёл.

Урок 3

140. Злучыце словы парамі, як патрабуе сэнс.

горад	Нёман
рака	Вязынка
возера	Нясвіж
вёска	Нарач

Запішыце пары слоў, што атрымаліся.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

141. Прачытайце сказы.

Прыгажосць роднага краю ўслаўлялі (Я/я)куб (К/к)олас і (Я/я)нка (К/к)упала.

У цэнтры (П/п)олацка стаіць помнік (Ф/ф)рацыску (С/с)карыне.

Галоўная вуліца нашага горада называецца (Ц/ц)энтральная.

?! З якой літары, вялікай ці малой, патрэбна пісаць імёны і прозвішчы, назвы гарадоў і вуліц?
Спішыце сказы, апускаючы дужкі.

142. Разгледзьце карту Беларусі. З дапамогай настаўніка запішыце ў сшыткі назвы гарадоў Беларусі.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

143. Прачытайце словы. Назвамі чаго з'яўляюцца гэтыя словы?

Прыпяць, Шчара, Случ, Бярэзіна, Дзвіна, Нарач, Свіцязь, Тураў, Полацк, Гомель, Віцебск, Брэст.

?! Выпішыце асобна назвы рэк, азёр, гарадоў.

Узор. ***Рэкі:*** *Бярэзіна, ...*
Азёры: *Нарач, ...*
Гарады: *Брэст, ...*

144. Прачытайце словы.

Горад, рака, пісьменнік, вёска.
Янка Маўр, Рудня, Магілёў, Буг.

?! Якія словы з першага радка адпавядаюць словам з другога радка? Запішыце спалучэнні слоў з першага і другога радкоў па ўзоры.

Узор. *Горад Магілёў, ...*

Урок 4

145. Прачытайце сказы.

«Вясёлка» — любімы часопіс беларускіх дзяцей.

Мой дзядуля кожны дзень чытае газету «Навіны Палесся».

Летам я прачытаў кнігу Міхася Лынькова «Міколка-паравоз».

?! Запішыце сказы. Растлумачце напісанне вялікай літары ў словах. Падкрэсліце вялікую літару ў словах.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Звярніце ўвагу, што назвы кніг і часопісаў бяруцца ў двукоссе: *часопіс «Вясёлка», кніга «Промні маленства»* і інш.

146. З падручніка «Літаратурнае чытанне» выпішыце назвы пяці твораў і прозвішчы іх аўтараў.

147. Прачытайце вершы-загадкі Ніны Галіноўскай пра казачных герояў.

Я маленькі, рыжаваты,
вельмі на сяброў багаты.
Адгадаць зусім не цяжка —
я завуся ... .

Я з мультфільма персанаж
і любімы сябар ваш.
Дайце мёду — з'ем за двух.
Я вясёлы ... .

Усім падабаецца хлопчык драўляны:
сябар ён верны,
сябар адданы.
Больш пра яго гаварыць не павінны.
І так зразумела — ён ... .

Ці здагадаліся вы, пра якіх казачных герояў гаворыцца ў вершах? Запішыце ў сшыткі імёны-адгадкі. Пішыце імя кожнага казачнага героя з вялікай літары.

148. Прачытайце тэкст.

Ёсць у Мінску вельмі прыгожы куточак — парк імя Янкі Купалы. Невялікі, утульны, ён знаходзіцца

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

ў цэнтры горада, на беразе спакойнай Свіслачы. На цэнтральнай алеі парку ўзвышаецца помнік паэту. Здаецца, Купала толькі выйшаў з дому, яшчэ адысціся не паспеў і стаіць — спакойны і задуменны. *(Паводле Тамары Тарасавай)*

?! Растлумачце напісанне вялікай літары ў словах тэксту.
Спішыце тэкст. Падкрэсліце словы, якія заўсёды пішуцца з вялікай літары.

149. Прачытайце сказы, падбіраючы прапушчаныя словы.

... — сталіца Беларусі. Галоўная вуліца Мінска — праспект ... . Праз Мінск цячэ рака ... . У Мінску жыў пісьменнік ... .

?! Запішыце сказы, устаўляючы патрэбныя словы. Падкрэсліце вялікую літару ў словах.

Словы для выбару: *Мінск, Свіслач, Незалежнасці, Якуб Колас*.

ЧАСТКІ СЛОВА. РОДНАСНЫЯ (АДНАКАРАНЁВЫЯ) СЛОВЫ

Урок 5

150. Прачытайце рады слоў.

Праца, працаваць, працаўнік, працоўны.
Грыб, грыбочак, грыбнік, грыбны.
Вучань, вучоба, вучаніца, вучыцца.

?! Назавіце аднолькавую частку ў словах кожнага рада.
Спішыце словы. Абазначце агульную частку слоў значком ⌒.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Успомніце!
Блізкія па сэнсе словы, якія маюць агульную частку, называюцца **роднаснымі**: *стол, столік, настольны.*
Агульная частка роднасных слоў называецца **коранем**. Корань на пісьме абазначаецца значком ⌒ :
грыб, грыбнік, грыбок.
Роднасныя словы — гэта **аднакаранёвыя** словы.

151. Прачытайце спалучэнні слоў.

Пісьмовы **стол**, **столік** для часопісаў, **настольная** лямпа.

?! Назавіце агульную частку ў выдзеленых словах.
Як называюцца выдзеленыя словы?
Спішыце спалучэнні слоў. Абазначце агульную частку роднасных слоў значком ⌒. Як называецца агульная частка слоў?

152. Прачытайце тэкст.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Прыйшла зіма. Выпаў першы сняжок. Хутка ён растане і ляжа сапраўдны снег. Дзеці будуць катацца з горак, ляпіць снегавікоў, будаваць снежныя крэпасці, гуляць у снежкі.

Знайдзіце ў тэксце роднасныя словы. Які корань у словах? Звярніце ўвагу на чаргаванне літар у корані слоў. Выпішыце роднасныя словы з тэксту. Абазначце ў іх корань.

Узор. *Сняжок, снег, … .*

153. Прачытайце словы, што ў кружочках.

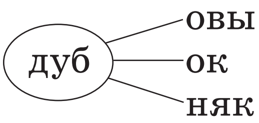

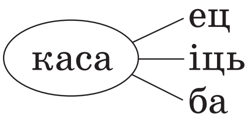

Ад слоў, што ў кружочках, з дапамогай частак слоў утварыце аднакаранёвыя словы. Запішыце рады слоў, якія атрымаліся. Абазначце корань у роднасных словах.

Узор. *Дуб, дубовы, … .*

154. Прачытайце словы.

Стол, ліст, рыба, лес, столік, сталовая, лістапад, рыбак, лясны, лісцік, рыбны, пралеска.

Да выдзеленых слоў падбярыце аднакаранёвыя словы. Запішыце іх радамі. Абазначце ў словах карані.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Урок 6

155. Прачытайце. Да дадзеных слоў дапішыце па адным аднакаранёвым слове. Абазначце ў словах карані.

Узор. *Лётчык — палёт.*

пячнік — ...
грыбнік — ...
марак — ...
машыніст — ...
ляснік — ...
трактарыст — ...

?! Запішыце пары слоў.

156. Прачытайце рады слоў. Устаўце прапушчаныя літары.

С..ль, с..льніца, с..ліць.
Дв..р, дв..рнік, дв..ровы.
К..лас, к..ласок, к..ласісты.
К..зка, ск..заць, к..зачнік.

?! Спішыце, абазначце ў словах корань. Пастаўце націск.

157. Прачытайце словы.

Б..роза, кл..н, л..па, кл..нік, л..павы, б..розавы, кл..новы, б..разняк, л..пка.

?! Якія літары прапушчаны ў дадзеных словах?
* Растлумачце іх напісанне.
Падзяліце гэтыя словы на тры групы роднасных слоў.
Запішыце ў сшыткі словы па групах, устаўляючы прапушчаныя літары.
Пастаўце ў словах націск.
Абазначце корань.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

158. Прачытайце тэкст. Ці стараецеся вы, каб у вашых дзённіках былі добрыя адзнакі?

У цябе ёсць абавязак — добра вучыцца. Тваё вучэнне — гэта твая праца. Твой дзённік — твая працоўная кніжка. Старайся, каб у ёй было як мага болей добрых адзнак тваёй працы. *(Васіль Вітка)*

?! Знайдзіце ў тэксце словы, аднакаранёвыя словам *працаваць, вучоба*.
Выпішыце гэтыя словы па ўзоры.
Абазначце корань.
* Падбярыце па адным аднакаранёвым слове да кожнай групы выпісаных слоў.

Узор. *Працаваць, праца, ...*

159*. Прачытайце радкі з верша.

Вецер дзень і ноч гуляе,
снегам сцежкі замятае.
(Васіль Карпечанка)

?! Да кожнага слова, акрамя *і*, падбярыце па адным роднасным слове.
Запішыце пары слоў, што атрымаліся.
Абазначце корань ва ўсіх словах.
Звярніце ўвагу, што пры падборы аднакаранёвых слоў у корані змяняюцца некаторыя літары.
Падкрэсліце гэтыя літары.

Узор. *Вецер — ветрык, ...*

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

160. Прачытайце сказы, падбіраючы да выдзеленых слоў аднакаранёвыя.

У **мора** выходзіць … . У **садзе** старанна працуе … . **Лес** ахоўвае … .

Запішыце сказы, абазначце корань у роднасных словах.

Урок 7

161. Прачытайце верш.

Лятуць і лятуць сняжынкі,
спадаюць
на ціхі дол,
чысцюткай-чысцюткай беллю
заслалі палі вакол.
Хусцінкамі пухавымі
захуталі
плечы хвой.
Мая дарагая Радзіма,
прыгожая ты і зімой.

(Пятрусь Броўка)

Ці згодны вы, што родныя мясціны прыгожыя ў любую пару года? Чаму слова *Радзіма* напісана з вялікай літары?
Знайдзіце ў вершы словы, роднасныя дадзеным: *палёт, снег, цішыня, чысціня, белы, палявы, хустка, пух, хваёвы, родны, прыгажосць.*

Запомніце!

Каб знайсці корань у слове, патрэбна падабраць да гэтага слова роднасныя. У роднасных словах вызначыць агульную частку. Гэта і будзе корань: *шуміць, шум, шумны*.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

162. Прачытайце прымаўкі. Растлумачце іх значэнне.

Добраму чалавеку ўсюды добра.
У стараннага пільшчыка піла вострая.
Бачыць вока далёка, а розум — яшчэ далей.

?! Знайдзіце ў сказах роднасныя словы.
Вывучыце адно з выказванняў на памяць (па выбары).
Запішыце сказ па памяці. Абазначце корань у роднасных словах.

163. Прачытайце словы ў трох слупках.

снег	лес	крочыць
сняжок	ляснік	ісці
снегавік	леснічоўка	хадзіць

?! Ці падобныя па сэнсе словы ў кожным слупку?
У якім слупку словы не з'яўляюцца роднаснымі? Чаму?
Запішыце роднасныя словы.

164. Прачытайце словы. У кожнай групе слоў адно нероднаснае. Знайдзіце яго.

Вадзічка, вадзіцель, вадзяны, вада.
Нос, паднос, пераносіца, насоўка.
Гімнаст, гімнастычны, гімн, гімнастыка.

?! Запішыце роднасныя словы, абазначце ў іх корань.

165. Прачытайце словы.

Ножка, нага, ножык, нажніцы, нагавіцы, нож.
Сум, сумка, сумны, сумачка, сумаваць.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Нагаві́цы — штаны, порткі.

Назавіце ў кожным радзе па дзве групы роднасных слоў.
Запішыце роднасныя словы групамі.
Вызначце агульную частку.
Як яна называецца?

166. Прачытайце словы.

Горад, гарадскі, прыгарадны, гарадзішча.
Шкляны, шкло, шклянка.
Трава, травічка, травяны.
Цукар, цукерка, цукровы, цукарніца.

Запішыце словы, абазначце корань.

Урок 8

167. Прачытайце тэкст.

Дзеці пайшлі ў лес. Насустрач ім на дарогу выйшаў ляснік. Ён паказаў дзецям узлесак. Там яны назбіралі лясных дароў.

Якую назву можна даць гэтаму тэксту?
Знайдзіце ў тэксце роднасныя словы.
Выпішыце іх у сшыткі. Абазначце корань.

168. Прачытайце тэкст, устаўляючы прапушчаныя словы, якія падыходзяць па сэнсе.

Мы з мамай часта ходзім у … . Аднойчы каля асіны мы ўбачылі прыгожы маленькі … . Мама сказала, што гэта … , таму што расце ён пад … . У гэты дзень мы знайшлі

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

многа сыраежак, лісічак і нават чатыры баравікі. З … атрымаўся смачны … суп.

Словы для выбару: *асінай, падасінавік, грыбы, грыбоў, грыбны, грыбок.*

?! Спішыце тэкст. Абазначце корань у роднасных словах.

169*. Прачытайце словы ў левым слупку.

	Які?	Што рабіць?
Узор. *груз*	*грузавы*	*грузіць*
маляванне	…	…
пісьмо	…	…
зіма	…	…
весялосць	…	…

?! На якое пытанне адказваюць словы ў левым слупку? Падбярыце па ўзоры да кожнага слова аднакаранёвыя, каб яны адказвалі на пытанні які? што рабіць?

170. Прачытайце словы.

Родны, садзіць, радавацца, радасны, род, садовы, радзіць, радасць, сад.

?! Запішыце аднакаранёвыя словы групамі ў тры слупкі. Абазначце корань.

171. Прачытайце скорагаворкі.

1. Верасень квітнее, верасам сінее.
2. Хутка люты адлютуе, завітае сакавік.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

3. Ходзіць студзень, студзіць студзень, цэлы месяц холад будзе. *(Авяр’ян Дзеружынскі)*

Запішыце скорагаворкі. Абазначце корань у роднасных словах.

Урок 9

172. Прачытайце народныя прыметы. Ці ведаеце вы іншыя прыметы зімовага надвор’я?

Лес **шуміць** — чакай адлігі.
Снег наліпае на дрэвы — будзе **цёпла**.

Падбярыце вусна аднакаранёвыя словы да выдзеленых.
Вызначце корань у аднакаранёвых словах.
Запішыце адну з народных прымет, запомніце яе.
У выдзеленым слове абазначце корань.

173. Прачытайце словы.

Начны, Палессе, падбярозавік, узгорак.

Знайдзіце корань у словах.
Для гэтага падбярыце аднакаранёвыя словы да кожнага са слоў.
Вызначце ў іх агульную частку.
Запішыце адзін з радоў роднасных слоў. Выдзеліце корань.

174. Прачытайце тэкст. Якую з’яву апісвае пісьменнік у тэксце?

Першы снег

Надышлі **замаразкі**. Яны ўсё мацнелі і мацнелі. Раніцамі зямля адзывалася пад нагамі лёгкім звонам, і кожны крок быў чуваць за колькі кіламетраў па ўсім наваколлі. **Сыпануў** снег, і па ўсім было відаць, што наме-

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

рыўся легчы ён ужо зусім сур’ёзна, аж да самай вясны. Снег сыпаў спачатку павольна, нібы з нейкім роздумам. Потым пачаў ісці так густа, што адразу на **пеньчуках**, на валунах з’явіліся пухнатыя белыя шапкі. А над маладзенькімі елкамі, над малымі бярозкамі хутка выраслі снежныя шатры. Лес адразу **ўпрыгожыўся** новымі **фарбамі**. *(Паводле Міхася Лынькова)*

?! Выпішыце выдзеленыя словы з тэксту. Абазначце ў іх корань.

175. Прачытайце спалучэнні слоў.

Рабіць падарунак, знайсці рашэнне, аказаць дапамогу, пакрыць фарбай.

?! Змяніце кожнае спалучэнне слоў адным словам.
Запішыце словы па ўзоры.
У аднакаранёвых словах абазначце корань.

Узор. *Рабіць падарунак — дарыць, ...*

176. Прачытайце верш. Што такое кнігарня?

Мы прыйшлі ў кнігарню з мамай.
На паліцах — безліч кніг!
Тоўстых, тонкіх — розных самых,
цэлы свет — у кніжках тых!
(Кастусь Цвірка)

?! Назавіце роднасныя словы ў вершы.
Вызначце ў іх корань.
Спішыце верш.
Падкрэсліце аднакаранёвыя словы.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Канчатак

Урок 10

177. Прачытайце сказы. Як інакш называецца яліна?

Вялікая **яліна** расла на ўскрайку вёскі. Пад старой **ялінай** добра хавацца ад дажджу. Зімой **яліну** ўкрывае прыгожая белая шапка.

?! Прачытайце яшчэ раз выдзеленыя словы. Знайдзіце ў іх корань. Назавіце частку, якой словы адрозніваюцца адно ад другога. Падумайце і адкажыце, ці з'яўляюцца гэтыя словы роднаснымі.

Запомніце!

Частка слова, якая змяняецца, называецца **канчаткам**. На пісьме канчатак абазначаецца значком □: *наша школ[а], ісці ў школ[у], вучыцца ў школ[е].*

178. Прачытайце словы.

Зямля, зямлі, зямлёй, пра зямлю.
Брат, брата, аб браце, братам.
Сонца, сонцу, сонцам, аб сонцы.
Санкі, санак, санкамі, аб санках.

?! Запішыце словы. Вызначце корань і канчатак у словах.

Звярніце ўвагу!

У словах бывае **нулявы** канчатак.

Сын[ ], сын[а], сын[у], сын[ам], аб сын[е].

179. Прачытайце сказы.

Восенню людзі многа працуюць на (поле).

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Зімой усе сцежкі занесены (снег).
Добра гуляць на (вуліца) пры невялікім (марозік).

Змяніце словы ў дужках, як патрабуе сэнс.
Якая частка слова будзе мяняцца?
Спішыце сказы, апускаючы дужкі.
Абазначце канчатак у словах, якія вы змянілі.

Узор. *Восенню людзі многа працуюць на полі.*

180. Прачытайце словы.

Прыйшла да (сяброўка), успомнілі (казка), зайшлі ў (хата), расказвалі аб (фільм).

Змяніце словы ў дужках, каб атрымаліся словазлучэнні.
Запішыце спалучэнні слоў без дужак.
Абазначце канчаткі.

181. Прачытайце тэкст.

У лес прыйшла зіма

Стары барсук апошні раз прашлёпаў па халоднай (сцяжынка). Ён забраўся на зімоўку ў (нара). Закружыліся ў (паветра) першыя сняжынкі. Ноччу паваліў густы снег. Раніцай на мяккім (снег) птушкі пакінулі свае сляды.

Змяніце словы ў дужках, як патрабуе сэнс.
Якая частка слова будзе мяняцца?
Спішыце сказы, апускаючы дужкі.
Абазначце канчаткі ў словах, якія вы змянілі.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Урок 11

182. Прачытайце тэкст. Ці зразумелі вы, якая дарога называецца алеяй?

Здалёк віднеецца шырокая **дарога**. Абапал **дарогі** растуць ліпы. Таму **дарогу** можна назваць алеяй. Гэтай **дарогай** мы ходзім у школу.

?! Спішыце тэкст.
Абазначце канчатак у выдзеленых словах.
Ці з'яўляюцца гэтыя словы роднаснымі?

183. Прачытайце словы ў абодвух слупках.

снег	снег
снегу	снежны
на снезе	снегавік

?! Аднолькавыя ці блізкія па значэнні словы ў левым слупку?
Што называюць словы левага слупка?
Растлумачце значэнне кожнага слова ў правым слупку.
Ці аднолькавыя тут словы па значэнні?
Спішыце гэтыя словы.
Абазначце ў іх корань.

Запомніце!

Словы, якія адрозніваюцца толькі канчаткам, не з'яўляюцца роднаснымі, таму што ў іх адно значэнне. Гэта **формы** аднаго і таго ж слова.

184. Прачытайце тэкст і разгледзьце малюнак. Ці чулі вы пра Белавежскую пушчу? Дзе яна знаходзіцца? Якія яшчэ звяры жывуць у пушчы?

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Зубры

Гаспадарамі ў Белавежскай пушчы адчуваюць сябе **зубры.** Тут можна сустрэць цэлы статак **зуброў.** Побач з **зубрамі** — маленькія зубраняты. Але і ў маленькіх зубранят ужо выраслі рожкі. **Зубры** не любяць, калі парушаюць іх спакой. *(Паводле Уладзіміра Ліпскага)*

?! Выпішыце з тэксту выдзеленыя словы. Абазначце ў іх канчаткі. Аднолькавыя ці блізкія па значэнні гэтыя словы? Чым адрозніваюцца словы? Чаму іх нельга лічыць роднаснымі?
Знайдзіце ў дадзеным тэксце слова, роднаснае слову *зубры*.
Запішыце гэтыя словы ў сшытку. Абазначце ў словах корань.

185. Прачытайце прымаўкі. Ці можна сказаць, што ўсе гэтыя прымаўкі сцвярджаюць адну думку?

Добр.. справа сама сябе хваліць.
Добр.. чалавек і сабакі дражніць не будзе.
На добр.. запытанне добр.. і адпавяданне.
Сам добр.. — людзі добр.. .
Добр.. слова не забываецца.

?! Назавіце прапушчаныя ў словах канчаткі.
Запішыце першую і другую прымаўкі пад дыктоўку.
Праверце сябе па кнізе. Абазначце канчаткі, якія вы дапісалі.

Запомніце!
Каб знайсці канчатак у слове, трэба змяніць слова. Тая частка, якая будзе мяняцца, з'яўляецца канчаткам: *нясу* — *нясеш*, *нясём* — *нясуць*.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

186. Прачытайце словы.

Нясу, вясёлы, ідзём, школьны.

Як вызначыць канчатак у гэтых словах?
Спішыце словы. Абазначце ў іх канчаткі.

187. Прачытайце народныя прыметы зімовага надвор’я.

**Сабака качаецца па снезе — на адлігу.
Зімою частыя адлігі — жыта ўродзіцца дрэннае.**

Знайдзіце ва ўсіх сказах аднолькавае слова.
Якая частка мяняецца ў слове *адліга*?
Выпішыце формы гэтага слова. Абазначце ў іх канчаткі.

Урок 12

188. Прачытайце верш. З якім пачуццём паэт піша пра зіму?

Зіма

Ля **хат** высокія сумёты,
пад **снежнай** коўдрай спяць палі.
Вятры бяздомныя ля плота
з віхурай песню завялі.

Замоўклі белыя прасторы,
змарыў іх ціхі зімні сон.
Малюе срэбныя ўзоры
зіма на шыбінах акон.

І лес, ад **інею** касматы,
укрыўся **снежным** дыванам.
Стаяць у цёплых шапках **хаты**,
абліты месячным святлом.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Люблю **зіму**, і спеў мяцеліц,
і сполах ранняе зары,
калі развешвае кудзелі
марозны **іней** на двары.
(Мікола Хведаровіч)

?! Выпішыце выдзеленыя словы парамі. Абазначце ў іх канчаткі.

Кудзе́ля — валакно лёну, канапель, апрацаванае для прыгатавання пражы.
Віху́ра — бура, завіруха.

189*. Прачытайце словы.

Коўдрай, песню, шыбінах, дываном, шапках, марозны, узоры, святлом, двары.

?! Спішыце. Абазначце канчаткі ў словах.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

190. Прачытайце тэкст. Закончыце словы патрэбнымі канчаткамі.

Шмат турбот у зімы. Рыхтуе белую коўдр.. кожнай галінцы. Сасн.. і елц.. надзене яна пушыст.. шапку на верхавінку. Укрые яблыньк.. мяккай посцілкай. Рэчц.. падорыць бліскучую стужку лёд.. .

?! Спішыце тэкст, устаўляючы прапушчаныя канчаткі. Абазначце канчаткі, якія вы ўставілі.

191. Прачытайце загадку.

Вось праява — ну і ну!
Кульгавая дарога палезла на сцяну!
(Анатоль Клышка)

Праяўва — незвычайнае здарэнне, з'ява.

?! Ці здагадаліся вы, пра што загадка? Знайдзіце ў кожным слове другога сказа канчаткі (акрамя слова *на*).

ле́сві́ца

192. Прачытайце сказы.

Наша вёска стаіць каля самага (лес). Дзеці і дарослыя добра ведаюць лясных (жыхар). Часта можна сустрэць у гушчары (лось), (дзік), (ліса), (янот).

?! Спішыце сказы. Змяніце словы ў дужках, як патрабуе сэнс. Абазначце канчаткі ў гэтых словах.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Прыстаўка

Урок 13

193. Прачытайце словы.

Вядзе, адвядзе, падвядзе, завядзе, прывядзе.

?! Што абазначаюць словы: назву прадмета, дзеянне ці прымету?
Чым адрозніваецца першае слова ад усіх астатніх?
Дзе знаходзяцца часткі, якімі адрозніваюцца словы: перад каранем ці пасля яго?
Запішыце словы. Падкрэсліце частку слова, якая стаіць перад каранем.

Запомніце!

Частка слова, якая стаіць перад каранем, называецца **прыстаўкай**.
Прыстаўка служыць для ўтварэння новых слоў ці іх формаў.
На пісьме прыстаўка абазначаецца значком ⌐ :
ехаць — прыехаць, ад’ехаць; ход — выхад.

194. Прачытайце пары слоў.

бяроза — падбярозавік
восень — увосень
бегчы — прыбегчы
школьны — прышкольны
спяваць — адспяваць

?! Выдзеліце частку перад каранем, якой адрозніваюцца словы правага слупка ад слоў левага слупка.
Ці можна сказаць, што словы злева і справа маюць адно значэнне? Растлумачце значэнне слоў у кожнай пары.
Запішыце дзве апошнія пары слоў.
Выдзеліце частку, што стаіць перад коранем, значком ⌐ .

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

195. Прачытайце словы.

Вучыць, ліць, гудзець, спяваць.

?! Утварыце ад гэтых слоў новыя словы з дапамогай прыставак ***за-, пра-, ад-***.
Растлумачце значэнне слоў, што ўтварыліся.
Запішыце словы па ўзоры.
Абазначце прыстаўкі.

Узор. *Вучыць, завучыць, правучыць, адвучыць.*

196. Прачытайце і адгадайце загадку.

Нішто не ляцела,
Нішто не **спужала**,
А ўся **затрымцела**,
А ўся **задрыжала**.

?! Растлумачце выраз «дрыжаць як асінавы ліст».
Чым адрозніваюцца словы *што, пужала, трымцела, дрыжала* ад выдзеленых у вершы?
Запішыце словы парамі па ўзоры.
Абазначце прыстаўкі.

Узор. *Што — нішто, ...* .

197. Прачытайце сказы.

Любяць дзеці **пакатацца** зімой з гары на санках.
Большыя хлопчыкі **заходзяць** на лыжах далёка ў зімовы лес.
Добра **прабегчы** таксама на каньках па лёдзе.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Аб чым усе сказы?
Знайдзіце прыстаўкі ў выдзеленых словах тэксту па ўзоры.
Падбярыце да выдзеленых слоў роднасныя і выдзеліце ў іх корань.

Узор. *Пакатацца, катацца, катаць, каток.*

Тая частка, якая стаіць перад коранем, і будзе прыстаўкай.
У слове *пакатацца* корань ***-кат-***. Частка слова, якая стаіць перад коранем, ***па-***. Гэта і ёсць прыстаўка.
Запішыце ў сшыткі сказы.
Абазначце прыстаўкі ў выдзеленых словах.

198. Прачытайце словы.

Прыбегчы, ад'ехаць, адысці, прыйсці, адплыць, адбегчы, прыплыць, зачыніць, загарнуць, адчыніць, адгарнуць, прыехаць.

Знайдзіце пары слоў з процілеглым значэннем.
Запішыце іх парамі.
Абазначце прыстаўкі ў словах.

Урок 14

199. Прачытайце прыказкі.

Рана **ўстанеш** — многа **зробіш**.
Сон на заўтра **адкладзі**, а справу сёння **зрабі**.

Растлумачце значэнне прыказак.
Ці падобныя яны па значэнні?
Запішыце прыказкі ў сшыткі, абазначце ў выдзеленых словах прыстаўкі.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

200. Прачытайце верш-скорагаворку.

Тачыльшчык

Тачу, тачу, абточваю,
начыста заточваю,
канцы з канцамі сточваю.
Калі што недаточана,
а можа ператочана,
за точку пераплочана, —
хутчэй, хутчэй даточвайце
і не пераплочвайце.

(Васіль Вітка)

?! Хто такі тачыльшчык?
Якія гукі часта паўтараюцца ў вершы?
Навучыцеся чытаць верш хутка.
Выпішыце з верша ўсе словы, роднасныя слову *тачу*. Падлічыце, колькі вы выпісалі слоў.
Абазначце ў іх корань і прыстаўкі.

201. Прачытайце словы ў абодвух слупках.

пашыць	урок
напісаць	сукенку
прапусціць	пісьмо
прышыць	канверт
падпісаць	птушку
выпусціць	гузік

?! Да слоў з левага слупка падбярыце словы з правага слупка, якія падыходзяць па сэнсе.
Запішыце словазлучэнні.
У словах, якія абазначаюць дзеянні, выдзеліце прыстаўкі.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

202*. Прачытайце словы.

Чытаць, ляцець, грузіць, пісаць.

?! Утварыце ад іх як мага больш новых слоў пры дапамозе прыставак.
Растлумачце значэнне слоў, якія ўтварыліся.
З адным са слоў складзіце сказ. Запішыце яго.

203. Прачытайце тэкст. Пра што ў ім гаворыцца? А як вы дапамагаеце птушкам?

Зімой

Мароз апоўдні **адступіў**. На сонцы ўсімі колерамі **заблішчалі** сняжынкі. Весела **заскакалі** шчабятлівыя вераб'і ў садзе каля кармушак. Хлопчык **развесіў** гэтыя кармушкі на пачатку зімы. Ён любіў **пастаяць** каля ганка. Хлопчык глядзеў на вераб'ёў. Птушкі дружна дзяўблі зярняты. Яны **спіхвалі** адна адну, **адляталі** і зноў **прыляталі** да кармушкі. *(Паводле Міколы Чарняўскага)*

?! Спішыце выдзеленыя словы. Знайдзіце ў іх карані і прыстаўкі. Абазначце іх.

204. Прачытайце словы.

Халады, прыгарад, прачытаў, дом.

?! Знайдзіце ў дадзеных словах карані, прыстаўкі, канчаткі.
Выберыце словы, якія адпавядаюць наступным схемам.

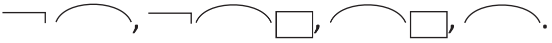

Запішыце словы ў сшыткі ў тым парадку, як пададзены схемы.
Абазначце часткі слоў.
Якая частка заўсёды ёсць у словах?

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

205. Прачытайце прыметы зімовага надвор’я.

Снег **наліпае** на **дрэвы** — будзе цёпла.
Мала зорак на **небе** — на **непагадзь.**

У выдзеленых словах знайдзіце карані, прыстаўкі, канчаткі.
Якія з выдзеленых слоў адпавядаюць наступным схемам:
¬ ⌒, ¬ ⌒ ^ □?
Запішыце сказы.
У выдзеленых словах абазначце часткі слоў: карані, прыстаўкі, канчаткі.

Суфікс

Урок 15

206. Прачытайце пары слоў.

Грыб — грыбок, лес — лясок, нос — носік, вус — вусік, лапа — лапка, хмара — хмарка.

Растлумачце значэнне кожнага слова ў парах.
Словы кожнай пары — аднакаранёвыя.
Якой часткай яны адрозніваюцца?
Запішыце пары слоў па ўзоры. Падкрэсліце частку слоў, якой яны адрозніваюцца.

Узор. *Грыб — грыб<u>ок</u>, ...*

Запомніце!

Частка слова, якая стаіць пасля кораня, называецца **суфіксам**.
Суфікс служыць для ўтварэння новых слоў або формаў слова.
На пісьме суфікс абазначаецца значком ^: *малы — маленькі, ліпа — ліпавы, нага — ножка, густы — гусцейшы.*

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

207. Прачытайце пары слоў.

Жыта — жытні, гном — гномік, добры — добранькі, зубр — зубраня, рабіна — рабінавы, закон — законны.

?! Спішыце. Абазначце суфіксы ў другім слове пары.

Узор. *Жыта — жытні, ...*

208. Прачытайце словы.

Ліса, кот, баба, сын, зуб, дуб, воўк.

?! Знайдзіце ў гэтых словах карані.
Ці ёсць у гэтых словах суфіксы?
Падбярыце да слоў аднакаранёвыя з суфіксамі ***-к-, -ік-, -ок-***.
Запішыце словы парамі. Абазначце суфіксы.
Ці аднолькавыя па сэнсе словы кожнай пары?

Узор. *Ліса — ліска.*

209. Прачытайце і адгадайце з дапамогай малюнкаў загадкі.

Стаяць **бабкі** на **градках**,
усе ў латках.

Бягуць па **дарожцы**
дошкі ды **ножкі**.

?! Знайдзіце суфіксы ў выдзеленых словах.

Узор. *Бабкі.*

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Каб знайсці суфікс у слове, трэба вызначыць у слове корань і канчатак. Частка слова, якая стаіць пасля кораня, перад канчаткам, і будзе суфікс: *бабкі*.
Спішыце загадкі. Запішыце адгадкі. Абазначце суфікс у выдзеленых словах.

210. Прачытайце словы парамі.

Малако — малачко, песня — песенька, вецер — ветрык, малы — маленькі, зіма — зімовы.

?! Спішыце пары слоў. Абазначце спачатку корань і канчатак, а затым суфікс.

211. Прачытайце словы — назвы жывёл.

Мядзведзь, кот, воўк, ліса, курыца.

?! З дапамогай суфіксаў змяніце словы, каб яны абазначалі назвы дзіцянят. Запішыце словы парамі па ўзоры.
Якія суфіксы ў другіх словах кожнай пары?

Узор. *Мядзведзь — медзведзяня, ...*

Урок 16

212. Прачытайце словы. Утварыце ад іх аднакаранёвыя словы з суфіксамі ***-ок, -ак, -ык, -ік***.

Дуб — дубок, мост — ..., лес — ... .
Арэх — арэшак, гарох — ..., парог — ... .
Мяч — мячык, кош — ..., вецер — ... .
Стол — столік, дрот — ..., брат — ... .

?! Запішыце. Абазначце корань і суфікс.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

213*. Прачытайце словы.

Праца, зіма, вецер, лес, кніга, дождж.

Утварыце ад гэтых слоў з дапамогай суфіксаў як мага больш іншых слоў. Запішыце словы, абазначце суфіксы.

Узор. *Праца — працаваць, працоўны, працаўнік, ...*

214. Прачытайце незакончаныя сказы.

Пчол даглядае ... .
Сцены фарбуе ... .
У футбол гуляе ... .
Хлеб пячэ ... .

Словы для выбару: *футбаліст, пекар, маляр, пчаляр.*

Закончыце сказы патрэбнымі па сэнсе словамі. Знайдзіце суфіксы ў гэтых словах.
Спішыце сказы, устаўляючы прапушчаныя словы.
У гэтых словах абазначце суфіксы.

215. Прачытайце і растлумачце значэнне прыказак.

У **няўмечкі** не баляць ні **ручкі**, ні **плечкі**.
Нагаварыў на **мяшок**, а справы — на **вяршок**.
Татава хата ўсім багата.

Знайдзіце суфіксы ў выдзеленых словах.
Вывучыце трэцюю прыказку на памяць.
Запішыце яе па памяці ў сшытку. Абазначце суфікс у слове *татава*.
Праверце сябе па падручніку.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

216. Прачытайце вершы-скорагаворкі.

Ліска лашчыць **лісяня,**
а **ласіха** — **ласяня.**
Леў ласкава лапаю
ільвяня паляпвае.
(Паводле Юрыя Кругляка;
пераклад з украінскай мовы)

З'еў **баранчык**
мой **абараначак,**
вавёрка — **цукерку,**
кошка — **кашку,**
а **качанятка** — астаткі.
(Паводле Уладзіміра Федзінішынца;
пераклад з украінскай мовы)

Якія гукі паўтараюцца ў скорагаворках?
Навучыцеся хутка чытаць вершы.
У выдзеленых словах назавіце суфіксы.
* Знайдзіце ў абедзвюх скорагаворках па адным слове, у якім ёсць корань, суфікс, канчатак.
Якая са схем адпавядае гэтым словам?
1) 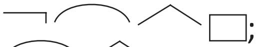;
2) 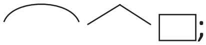;
3) .

217. Прачытайце словы.

Грыбок, вяночак, камарык, домік, садок, кусцік, галасок, паясочак, кошык, верасок, званочак, тварык, мячык, носік, клёнік.

Запішыце. Абазначце суфіксы.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Урок 17

218. Прачытайце тэкст. Ці бачылі вы жывёл, пра якіх расказваецца ў тэксце?

Лясныя жыхары

Улетку ўсім добра. Цёпла. Ежы шмат. А зімою цяжка **лясным** жыхарам. Вось ліса **выглянула** з нары. Павяла **мордачкай. Панюхала** і **пабегла** шукаць спажыву.

Не сніцца і андатры. **Вылезла** андатра са сваёй **хаткі** і нырнула ў возера. Можа, дзе **раслінка** якая трапіцца. А можа — **рыбка.**

А вавёрка **залезла** на елку і лушчыць **шышку.**

(Паводле Алеся Пальчэўскага)

?! Назавіце часткі ў выдзеленых словах.
Знайдзіце сярод выдзеленых слоў тыя, што адпавядаюць наступным схемам:
1) ;
2) .
Выпішыце гэтыя словы.
Прачытайце тэкст яшчэ раз. Перакажыце яго вусна.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

219. Прачытайце ўрывак з казкі «Першае яечка». Пры чытанні ўстаўляйце неабходныя суфіксы, каб словы мелі ласкальнае значэнне.

Хадзіў дзед на паляванне. Цэлы дзень дзед хадзіў, кур..у-раб..у злавіў. Баб..а кур..у накарміла, вадою напаіла. Села кур..а на вечка ды знесла яеч..а. *(Паводле Алеся Якімовіча)*

?! Што адбылося ў казцы далей?
Спішыце ўрывак, устаўляючы прапушчаныя літары.
Абазначце суфіксы ў словах з прапушчанымі літарамі.

220. Прачытайце і адгадайце з дапамогай малюнкаў загадкі Уладзіміра Мацвеенкі.

Запытаю
у **сыночка**
альбо
у **дачушкі**:
— У якога
бугарочка
аж чатыры
вушкі?

Дзень спякотны.
Гэта ж — лета!
Ля латка
дзве чаргі
дзетак.
— Пакаштуем, —
кажуць, — мы
па **кавалачку**
зімы!

?! Знайдзіце ў выдзеленых словах суфіксы.
Якія словы ў загадках адпавядаюць наступным схемам?

1) 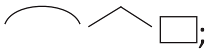;

2) .

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

221. Прачытайце верш. З кім параўноўвае паэт сняжынкі?

Сняжынкі

Закружыліся
сняжынкі
нізка, нізка
над зямлёй.
Ціха **лётаюць**
пушынкі
незлічонай
чарадой.

Быццам тыя
матылёчкі,
весяляцца
нездарма —
адамкнула
ўсе замочкі
ў небе ім
сама зіма.

(Авяр'ян Дзеружынскі)

Як вы разумееце выраз «адамкнула ўсе замочкі ў небе ім сама зіма»?
Выпішыце з верша выдзеленыя словы. Знайдзіце ў іх прыстаўкі, карані, суфіксы, канчаткі. Абазначце іх адпаведнымі значкамі:
.
Без якой з гэтых частак не бывае слова?

222. Прачытайце словы, разбярыце іх па саставе.

Узгорак, пралеска, падводны, бясхвосты, праваднік, сырнік, пабелка, падбярозавік, подпіс.

Запішыце словы, абазначце часткі слова.

Урок 18

223. Прачытайце словы, устаўляючы патрэбныя літары.

Па..несці, па..расці, а..клеіць, а..бегчы, ра..пісаць.

Спішыце словы. Абазначце прыстаўкі.
Складзіце сказ з адным са слоў па выбары.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

224. Прачытайце словы. Вызначце, якое слова ў кожным радку лішняе.

Лета, летні, лятаць, летнік.
Колас, кола, каласок, каласіцца.
Падводны, праваднік, вадзяны, вада.
Горны, узгорак, гараваць, гарысты.

Спішыце. Абазначце корань у роднасных словах.

225. Прачытайце тэкст, падбіраючы патрэбныя канчаткі.

Возера Нарач — прыгож.. месца. Празрыст.. вада вабіць вока. Вакол возера раскінуўся саснов.. лес. Стройн.. сосны глядзяць у бязмежн.. неба.

Спішыце тэкст. Абазначце ўстаўленыя канчаткі.

226. Прачытайце пытанні. На кожнае пытанне адкажыце адным словам.

Што збіраюць у лесе ўвосень?
Як называецца чалавек, які збірае грыбы?
Які суп вараць з грыбоў?
Як называюць маленькі грыб?

Запішыце адказы. Абазначце корань у запісаных словах.

ПРАВЕРЦЕ СЯБЕ

Адкажыце на пытанні. Выберыце правільныя адказы.

1. У якіх слоўніках тлумачыцца значэнне слоў?
а) Перакладных;
б) арфаграфічных;

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

в) тлумачальных.
2. Які сказ запісаны без памылак?
а) іван Пятровіч любіць лавіць рыбу.
б) Сож — прыгожая Рака.
в) Бабуля Алена жыве ў вёсцы Манькавічы.
3. Якія бываюць часткі слова?
а) Прыстаўка, сказ, суфікс;
б) прыстаўка, корань, суфікс, канчатак;
в) сказ, тэкст, корань.
4. Якія словы маюць агульны корань са словам *сыр*?
а) Сырнік;
б) сырасць;
в) сырок.
5. Якое слова адпавядае схеме ?
а) Маразы;
б) пабелка;
в) галасок.
6. У якім выпадку правільна абазначана прыстаўка?
а) пераходзіць;
б) пераходзіць;
в) пераходзіць.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

ЧАСЦІНЫ МОВЫ

НАЗОЎНІК

Урок 1

227. Прачытайце словы.

Праца, падземны, радасць, родны, весяліцца, хлеб, дарожны, вясёлка, радавацца, дым, сонца, зялёны, вялікі, прыгажосць, прыгожы, зелянець.

?! Знайдзіце спачатку словы, што абазначаюць назвы прадметаў. Потым адшукайце словы, што абазначаюць прыметы прадметаў. Нарэшце знайдзіце словы, што абазначаюць дзеянні прадметаў. Запішыце словы па ўзоры.

Узор. ***Назвы прадметаў:*** *праца, ...*
Прыметы прадметаў: *падземны, ...*
Дзеянні: *весяліцца, ...*

228. Прачытайце словы.

Вучоба, сяброўскі, халадаць.

?! Пастаўце пытанні да слоў. Што абазначае кожнае з іх?
Падбярыце да кожнага слова аднакаранёвыя, каб атрымаліся групы з трох слоў.
Запішыце словы па групах: спачатку тыя, што адказваюць на пытанні *хто? што?*; потым — тыя, што адказваюць на пытанне *які?*; затым — што адказваюць на пытанне *што рабіць?*

Узор. *(Хто? што?) вучоба, ...*
(Які?) вучэбны, ...
(Што рабіць?) вучыцца, ...

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Запомніце!

Усе словы належаць да розных **часцін мовы**: *зіма, зімовы, зімаваць*. Словы адной і той жа часціны мовы выконваюць падобную ролю і адказваюць на аднолькавыя пытанні.

229. Назавіце прадметы на малюнках.

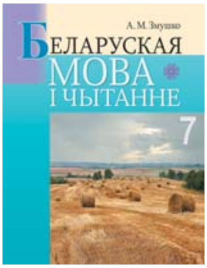

Вусна пастаўце да слоў пытанні хто? што?
Да якіх слоў ставіцца пытанне хто?, а да якіх — што?
Паглядзіце вакол і назавіце прадметы, якія знаходзяцца ў вашым класе. Пастаўце пытанні да названых слоў.

Запомніце!

Словы, якія абазначаюць назвы прадметаў, — гэта **назоўнікі**. Назоўнікі адказваюць на пытанні **хто? што?**: *дзяўчынка, вецер, чалавек, самалёт*.
Назоўнік — гэта часціна мовы.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

230. Прачытайце словы.

Агурок, тыгр, скакалка, дзеці, кармушка, воўк, снегіры, санкі, дзед, ручка, пэндзлік, асёл.

Запішыце словы ў два слупкі. У першы — словы, якія адказваюць на пытанне хто?, а ў другі — на пытанне што?

231. Прачытайце незакончаныя сказы.

Цікавую кнігу чытала (хто?) … .
На навагоднняй ёлцы Міша атрымаў (што?) … .
(Хто?) … прынёс з лесу маленькага вожыка.

Словы для выбару: *настаўніца, падарунак, тата.*

Дапоўніце сказы словамі, якія падыходзяць па сэнсе і адказваюць на пытанні ў дужках.
Запішыце сказы, што атрымаліся.

Урок 2

232. Прачытайце ўрывак з казкі «Зайкава хатка».

Жылі ў лесе **лісічка** і **зайчык**. Жылі яны недалёка адзін ад аднаго. Прыйшла **восень**, холадна стала ў лесе. Надумаліся яны **хаткі** на зіму пабудаваць. Лісічка збудавала сабе хатку са сняжку. Зайчык збудаваў хатку з пяску. Перазімавалі яны ў новых хатках. Настала **вясна**, прыгрэла **сонейка**. Лісіная **хатка** растала. А зайкава хатка стаіць як стаяла. Прыйшла **лісіца** ў яго хатку, выгнала зайку. Сама ў яго хатцы засталася…

Ці ведаеце вы працяг казкі? Раскажыце.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Пастаўце пытанні да выдзеленых назоўнікаў.
Выпішыце выдзеленыя назоўнікі па ўзоры.

Узор. *(Хто?) лісічка, ...*
(Што?) восень, ...

Успомніце!
Назоўнікі, якія абазначаюць людзей, жывёл і птушак, адказваюць на пытанне **хто?**: *паштальён, воўк, дзяцел*.
Назоўнікі, якія абазначаюць рэчы, расліны і іншыя нежывыя прадметы, адказваюць на пытанне **што?**: *граблі, паліто, сасна*.

233. Прачытайце назоўнікі.

Будоўля, аптэка, школа, трактар, космас, камбайн.

?! На якое пытанне адказваюць дадзеныя словы?
Падбярыце да гэтых слоў аднакаранёвыя назоўнікі, каб яны адказвалі на пытанне хто? Запішыце па ўзоры.

Узор. *(Што?) будоўля — (хто?) будаўнік, ...*

234. Выпішыце са слоўніка пяць назоўнікаў, якія адказваюць на пытанне што?, і столькі ж — якія адказваюць на пытанне хто?

235*. Прачытайце тэкст. Стаўце пытанні хто? або што? да слоў пасля дужак.

Лістоўніца

Аднойчы (...) бацька прынёс маленькую елачку. Была яна засыпана інеем. Бацька сказаў, што гэта не (...) елачка, а (...) лістоўніца.

У той жа (...) дзень лістоўніцу пасадзілі за агародам на мяжы. Кожную раніцу (...) Косцік прыбягаў адвед-

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

ваць елачку. Аглядаў яе кволыя (...) лапкі. Неяк раз прачнуўся ён. Глянуў у (...) акно. А там усё ў бялюткім убранні!

Прыбег на ўзлесак. Стаіць там лістоўніца, зацярушаная снегам. Касцік атрос лапкі, адгроб (...) снег.

А снег з кожным днём церушыў усё больш і больш. Лістоўніца хавалася пад белую посцілку. Потым і зусім схавалася. *(Сцяпан Александровіч)*

Якое дрэўца нагадвае лістоўніца?
Спішыце другі абзац тэксту. У дужках перад назоўнікамі запісвайце пытанні, на якія адказваюць назоўнікі.

236. Прачытайце назоўнікі.

Смутак, бэз, нажніцы, Гомель, любоў, Мінск, задавальненне, Гродна, малаток, шыпшына, жаль, Магілёў, Віцебск, іголка, лапата, маліна, арэшнік.

Запішыце назоўнікі па ўзоры.

Узор. ***Гарады***: *Гомель, ...*
Пачуцці: *смутак, ...*
Кусты: *бэз, ...*
Інструменты: *нажніцы, ...*

237. Прачытайце сказы.

У Белавежскай пушчы водзяцца **зубры, ласі, казулі, мядзведзі, яноты, куніцы.**

Восенню ад нас адлятаюць **шпакі, ластаўкі, жаваранкі, буслы.**

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

У гэту пару з лесу людзі нясуць поўныя кошыкі **баравікоў, падасінавікаў, лісічак, сыраежак, груздоў.**

?! Якімі агульнымі назвамі можна замяніць выдзеленыя ў тэксце словы?
Спішыце сказы. Пры спісванні замяняйце выдзеленыя словы абагульняльным назоўнікам. У дужках запішыце пытанні, на якія ён адказвае.

Урок 3

238. Прачытайце і адгадайце загадкі з дапамогай малюнкаў.

Маленькае, залаценькае,
увесь **свет** абляцела.

Без пілы, без сякеры,
а **масты** будуе.

?! Спішыце загадкі. Запішыце адгадкі.
Перад выдзеленымі словамі і словамі-адгадкамі ў дужках запішыце пытанні, на якія яны адказваюць.

239. Прачытайце. Замяніце кожнае тлумачэнне адным словам. На якія пытанні адказваюць гэтыя словы?

Узор. *Жанчына, якая вучыць у школе дзяцей, — (хто?) настаўніца.*

Чалавек, які кіруе цягніком, — … .
Прылада, якой пішуць, — … .
Кніга, пры дапамозе якой вучацца, — … .

?! Запішыце словы, якія вы назвалі, разам з пытаннямі.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

240. Па ўзоры з папярэдняга практыкавання самастойна складзіце тлумачэнні розных прадметаў.

Пагуляйце ў такую гульню. Вучні аднаго рада апісваюць штосьці ці кагосьці, не называючы іх. Вучні другога рада ўгадваюць, аб чым ці аб кім ідзе гаворка.

241. Прачытайце верш.

Працуе цягнік,
працуе матор,
працуе цясляр,
будаўнік, шахцёр,
працуе вада,
электрычны ток,
працуе і ўдзень,
і ўначы хлебапёк.
(Авяр'ян Дзеружынскі)

Выпішыце спачатку словы, якія адказваюць на пытанне хто?, потым словы, якія адказваюць на пытанне што?

Узор. *Працуе (хто?): цясляр, ...*
Працуе (што?): цягнік, ...

242. Прачытайце словы. Якое слова лішняе?

Авечка, конь, карова, дзік.
Качка, індык, цецярук, гусь.
Рыдлёўка, сякера, аловак, піла.
Гарбуз, яблык, бурак, морква.

Запішыце словы, выключаючы лішняе.
Вусна пастаўце пытанні да слоў.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Род назоўнікаў

Урок 4

243. Прачытайце словы ў трох слупках.

хлопчык	дзяўчынка	дзіця
лес	зіма	поле
дуб	бяроза	возера
поезд	рака	надвор'е

?! Да якога з гэтых слупкоў падыходзяць словы *ён, мой*; да якога — *яна, мая*; да якога — *яно, маё*?
Спішыце словы слупкамі.
Над кожным слупком запішыце словы: *ён, мой; яно, маё; яна, мая*.

Запомніце!
Назоўнікі адносяцца да аднаго з трох родаў — **мужчынскага, жаночага** ці **ніякага**.
Назоўнікі, да якіх можна паставіць словы *ён, мой,* — **мужчынскага роду (м. р.)**: *брат, дзядзька, вецер, конь.*
Назоўнікі, да якіх можна паставіць словы *яна, мая,* — **жаночага роду (ж. р.)**: *сястра, сяброўка, краіна, печ*.
Назоўнікі, да якіх можна паставіць словы *яно, маё,* — **ніякага роду (н. р.)**: *сонца, кацяня, дрэва, сэрца*.

244. Прачытайце словы.

Дзень, шум, раніца, горад, качаня, палец, рука, тыдзень, мір, зямля, акно, сонца.

?! Вызначце род назоўнікаў пры дапамозе слоў *(ён, мой; яна, мая; яно, маё)*.
Запішыце словы ў тры слупкі.

Узор.	***м. р.***	***ж. р.***	***н. р.***
	ён, мой	*яна, мая*	*яно, маё*

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

245. Прачытайце тэкст. Што б вы адказалі хлопчыку, калі б ён у вас спытаў, навошта трэба працаваць? Знайдзіце ў тэксце і растлумачце народную прыказку.

Як хлеб расце

За сялом — **поле.** Шырокае-шырокае. Глядзеў **хлопчык** раніцаю, калі людзі аралі яго. Глядзеў ён і ў **поўдзень,** калі ў зямлю кідалі адборнае **зерне.** А ўвечары, калі людзі ішлі з поля дадому, ён запытаў:

— Навошта ад ранку да вечара працаваць? На зямлі і **трава,** і прыгожыя кветкі самі растуць.

Людзі ўсміхнуліся і адказалі:

— Таму ўвесь **дзень** мы ў полі працавалі, што адну **мудрасць** ведаем. Запомні яе: «Калі рукі прыкладзеш — **зямля хлеб** родзіць». *(Паводле Юрыя Ярмыша; пераклад з украінскай мовы)*

?! Вызначце род выдзеленых назоўнікаў.
Выпішыце выдзеленыя словы ў сшытку. Пасля кожнага слова ў дужках запішыце род: *м. р.* — мужчынскі род, *ж. р.* — жаночы род, *н. р.* — ніякі род.

Узор. *Поле (н. р.), ...*

246. Запішыце ў сшытку па парадку назвы дзён тыдня. Пасля кожнага слова ўказвайце скарочана літарамі ў дужках род.

247*. Прачытайце словы. Складзіце з іх спалучэнні.

далёк.. — горад, дарога, сяла

высок.. — будынак, сцяна, дрэва

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

нов.. — дом
нов.. — школа
нов.. — памяшканне

Запішыце спалучэнні слоў па ўзоры.
Укажыце род назоўнікаў.

У з о р. *(Які?) Далёкі горад (м. р.), ...*

248. Прачытайце словы.

Кветка, снег, святло, пяро, хмара, мост, дупло, птушка, падручнік.

Спішыце словы. Вызначце іх род.

Урок 5

249. Прачытайце спалучэнні слоў.

Паляўнічы сабака, шэры цень, моцны боль, спелы яблык, вялікая гусь, канцэртная зала.

З дапамогай слоў, якія абазначаюць прыметы прадметаў, вызначце род кожнага назоўніка.
Запішыце спалучэнні слоў.
Укажыце род назоўнікаў.

Запомніце!
У беларускай мове, у адрозненне ад рускай, словы *сабака, цень, боль, мазоль, медаль, пыл, яблык, палын, насып* — мужчынскага роду; словы *гусь, таполя, за́ла, півоня* — жаночага роду.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

250. Прачытайце і адгадайце з дапамогай малюнкаў загадкі.

Вадкае, а не **вада**,
белае, а не **снег**.

На полі цёмным і бясконцым
гарох бялюткі ззяе.
А цемру як разгоніць **сонца**,
тады гарох знікае.

Вызначце род выдзеленых назоўнікаў.
Запішыце першую загадку разам з адгадкай.
Укажыце ў дужках род назоўнікаў, у тым ліку і ў слове-адгадцы.

251*. Прачытайце назоўнікі.

Дзень, холад, лета, шум, багацце.

Вызначце род назоўнікаў.
Падбярыце да гэтых слоў словы з процілеглым значэннем.
Якога роду кожнае падабранае слова?
Запішыце словы парамі. У дужках укажыце род назоўнікаў.

Узор. *Дзень (м. р.) — ноч (ж. р), ...*

252. Выпішыце са слоўніка па пяць назоўнікаў мужчынскага, жаночага і ніякага роду.

253. Прачытайце дыялог. Звярніце ўвагу на знакі прыпынку ў канцы сказаў. Навучыцеся чытаць дыялог выразна па асобах.

— **Мама**, пашый мне кухонны **фартух**.
— Добра, **дачушка**. А дапамагаць мне на кухні будзеш?

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

— Буду. Абавязкова буду. Будзем разам пячы бліны і смажыць бульбу.

— Заўтра і пачнём разам шыць табе фартух.

— Хутчэй бы заўтра было!

?! А як вы дапамагаеце маме дома?
Якую страву вы ўмееце гатаваць?
Ці гатавалі вы што-небудзь з мамай?
Вызначце род выдзеленых назоўнікаў.

Урок 6

254. Прачытайце прымаўкі. Растлумачце іх значэнне.

Маленькая **лянота** да вялікай дарасце.
Навука не мучыць, а жыць навучыць.
Гультайства горш за хваробу.

?! Вызначце род выдзеленых назоўнікаў.
Адзін са сказаў запішыце па памяці.
Праверце сябе па кнізе.
Пасля назоўнікаў у дужках укажыце род.

255. Прачытайце і адгадайце загадкі з дапамогай малюнкаў.

Ходзіць полем з краю ў край,
рэжа чорны каравай.

З ёй спаткаешся тады,
як захочацца вады,
і цалуеш ты яе
кожны раз, як піць дае.

?! Запішыце адгадкі. Вызначце іх род.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

256. Прачытайце верш.

Збанок

Сеў за **кола ганчар,**
з гліны выкруціў **шар,**
горла. Вушка прырабіў.
Усё ў печы абпаліў.
І глядзіце: ужо гатовы
залаты **збаночак** новы.
(Галіна Багданава)

?! Ці ведаеце вы, чым займаецца ганчар? Адкажыце з дапамогай малюнка.
Спішыце верш. Вызначце род у выдзеленых словах.

257. Прачытайце тэкст. Аб якой з'яве прыроды расказваецца ў тэксце?

Снегапад (...)

Толькі што свяціла сонца (...), і раптам белая смуга (...) зацягнула яго. Падзьмуў вецер (...), прыгнаў з захаду сівыя хмары. Лес (...) пацямнеў. Нечакана паваліў густы снег (...). Зямля (...) на вачах абрастала мяккім белым пухам.

Цэлы дзень (...) з невялікімі перапынкамі ішоў снег.

(Паводле Зміцера Бяспалага)

?! Спішыце тэкст. У дужках замест кропак указвайце род назоўніка.

258. Прачытайце сказы.

У лесе каля ялін б'е маленькая крынічка.
Вузкая сцежка прывяла нас у лес.
Вожык начапіў на іголкі лісток.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

?! Запішыце сказы ў сшытак.
Знайдзіце ў сказах назоўнікі.
Вызначце іх род.

Змяненне назоўнікаў па ліках

Урок 7

259. Прачытайце словы парамі.

аловак — алоўкі
білет — білеты
дрэва — дрэвы
яблыня — яблыні
стол — сталы
парта — парты
мароз — маразы
горад — гарады

?! Якім словам кожнай пары называецца адзін прадмет, а якім — некалькі?

Запомніце!

Назоўнікі змяняюцца **па ліках**.

Яны маюць **два лікі** — **адзіночны (адз. л.)**: *горад, вёска, сяло* і **множны (мн. л.)**: *гарады, вёскі, сёлы*.

Назоўнік у адзіночным ліку абазначае адзін прадмет, у множным ліку — два або некалькі прадметаў.

260. Прачытайце словы.

Сасна, крэсла, агарод, дыван, мора, сшытак.

?! Колькі прадметаў — адзін ці некалькі — называюць гэтыя словы?
Змяніце дадзеныя словы так, каб яны абазначалі некалькі прадметаў.
Запішыце словы парамі.

Узор. *Сасна — сосны*, ...

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

261. Прачытайце верш. З чым параўноўваецца ў вершы зімовая дарога? Як вы разумееце выразы «бярозы ў шэрані сівеюць», «палі бялеюць, як паркаль»?

Зіма. Снягі. Мароз. Завеі.
Дарога звонкая, як сталь.
Бярозы ў шэрані сівеюць,
Палі бялеюць, як паркаль.
(Пятрусь Броўка)

Парка́ль — тонкая баваўняная тканіна.

Назавіце ў вершы назоўнікі.
Вызначце іх лік.
Спішыце верш.
Зверху над назоўнікамі ўкажыце іх лік: адзіночны лік — *адз. л.*, множны лік — *мн. л.*

262. Прачытайце верш. Ці ведаеце вы значэнне слова *папа́ха*?

Лес зацярушаны сняжком,
яліны, як **папахі**.
Сад заінелы за акном.
Пад белай коўдрай **дахі**.
(Юрась Свірка)

Выпішыце выдзеленыя назоўнікі ў слупок па ўзоры.

Узор.
Лес (адз. л.) — лясы (мн. л.), ...

Папа́ха — футравы мужчынскі галаўны ўбор.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

263*. Прачытайце рады слоў.

Марозныя, **дзень**, стаялі.
Прынёс, халодныя, студзень, **вецер**.
Хмара, павіслі, над, зямлёю, сівыя.

Складзіце сказы. Выдзеленыя словы змяняйце па ліку, як патрабуе сэнс.

264. Прачытайце словы.

Лямпа, дуб, сусед, грыб, доктар, кветка, матылёк, карова, настаўнік, нара, вясло, вядро.

Змяніце дадзеныя словы так, каб яны абазначалі некалькі прадметаў.
Запішыце словы парамі.

Узор. *Лямпа — лямпы, ...*

Урок 8

265. Прачытайце словы.

Вішня, стол, сабака, ластаўка, люстэрка, цацка, аловак.

У якім ліку стаяць назоўнікі?
Змяніце іх, спалучыўшы са словамі *два, некалькі*.
Звярніце ўвагу, што назоўнікі маюць розныя канчаткі. Абазначце канчаткі.

Узор. *Вішн[я], дзве вішн[і], некалькі вішань[ ], ...*

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Запомніце!

Каб вызначыць род назоўніка, што стаіць у множным ліку, трэба паставіць яго ў адзіночным ліку, а потым падабраць словы **ён, мой; яна, мая; яно, маё**. *Вятры (мн. л.) — вецер (адз. л.). Вецер (ён, мой) — м. р.*

266. Прачытайце словы. Запішыце пары слоў па ўзоры.

Узор. *Вятры (мн. л.) — вецер (адз. л., м. р.).*

Вятры, месяцы, вокны, дрэвы, кветкі.

?! Вызначце лік і род назоўнікаў.

267. Прачытайце і адгадайце з дапамогай малюнкаў загадкі Нічыпара Парукава.

Дом без вокан, без дзвярэй —
поўна ў доме тым людзей.
Там ляжаць **браты** радочкам —
на іх розныя **сарочкі**.

Уздоўж дарогі сталі ў **рад**
сёстры, нібы на **парад**.
У **спаднічках** белых вузкіх,
у зялёных пышных **блузках**.

?! Вызначце лік выдзеленых назоўнікаў.
Запішыце ў сшытках выдзеленыя назоўнікі, а таксама словы-адгадкі ў адзіночным ліку. У дужках укажыце іх род.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

268. Прачытайце верш-скорагаворку.

Шчупакі

Шчупакі, шчупакі
павыскоквалі з **ракі**.
Скок-скок: «**Смех** які —
нас не зловяць **рыбакі!**»
А здалёку **хлапчукі**
пазіраюць з-пад рукі:
вось дык дзіва-шчупакі,
павыскоквалі з ракі.

(Алесь Касько)

?! Якія гукі паўтараюцца ў скорагаворцы?
Вызначце лік выдзеленых назоўнікаў.
Запішыце выдзеленыя назоўнікі, ставячы іх у адзіночным ліку.
Укажыце ў дужках род назоўнікаў.
Навучыцеся чытаць скорагаворку хутка.

269. Прачытайце верш-жарт. Чаму верш называецца «Добры снегавік»?

Добры снегавік

Каля вербаў белакосых
снегавік стаіць бязносы.
З вербаў каркаюць **вароны:**
— Дзе ты дзеў свой нос чырвоны?
Азірнуўшыся на **поплаў,**
снегавік прамовіў цёпла:
— З морквы нос мой старамодны
з’еў са смакам **зай** галодны.

(Віктар Гардзей)

?! Выпішыце з верша выдзеленыя назоўнікі. Вызначце іх род і лік.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Урок 9

270. Прачытайце, устаўляючы падыходзячыя па сэнсе словы.

1. (Хто?) ... піша (што?) ... .
2. (Хто?) ... шые (што?) ... .
3. (Хто?) ... малюе (што?) ... .

Словы для выбару: *мастак, кнігі, карціны, кравец, пісьменнік, штаны.*

?! Запішыце сказы, замест пытанняў напішыце словы згодна з сэнсам.

271. Прачытайце верш.

Саўка ды Грышка

Саўка ды Грышка
лёталі з гары.
Пагублялі кніжкі,
кніжкі-буквары.
А сабака Рыжык
бегаў па двары.
А сабака Рыжык
згледзеў буквары:
«Зацягну ў буду
ды чытаць там буду».
Не кідай жа кніжку
так, як Саўка з Грышкам.

(Алесь Пісьмянкоў)

?! Знайдзіце назоўнікі ў вершы. Падкрэсліце іх.
Пастаўце пытанні да назоўнікаў.
Вызначце лік і род назоўнікаў.
Якія словы ў вершы напісаны з вялікай літары? Чаму?

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

272. Прачытайце словы ў двух слупках.

чырвоная	дзьмухавец
шэрая	лісіца
рыжая	грак
жоўты	ружа
чорны	чапля

Падбярыце да слоў з левага слупка словы з правага.
Запішыце словы парамі.
Падкрэсліце назоўнікі, вызначце іх род і лік.

273. Прачытайце словы.

Хлопчык, авечкі, горка, снегіры, кармушка, дзяўчынкі, снег, каток, гульня, дзеці, мароз.

Запішыце словы. Вызначце лік і род назоўнікаў.

274. Прыдумайце і запішыце пяць назоўнікаў мужчынскага роду адзіночнага ліку, якія адказваюць на пытанне што?, і пяць назоўнікаў жаночага роду адзіночнага ліку, якія адказваюць на пытанне хто?

Узор. ***што?*** — *капялюш*; ***хто?*** — *птушка*

Урок 10

275. Прачытайце верш.

Цацкі

У Валодзевым пакоі
цацкі ўсе жывуць сям'ёю.
Воўк, і заяц, і мядзведзі,
кракадзіл гумовы Федзя.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Белы лебедзь не баіцца
рыжай хітрае лісіцы.
І сядзіць сабе ягнятка
ля ваўка, нібы ля маткі.
Паласаты тыгр гуляе
са сланом і папугаем.
(Міхась Шаховіч)

?! Спішыце верш.
Падкрэсліце назоўнікі. Пастаўце да іх пытанні.

276. Прачытайце словы.

Цені, птушка, дом, шляхі, дошкі, апельсін.

?! Вызначце лік кожнага назоўніка.
Спішыце назоўнікі.
Пасля кожнага слова ў дужках укажыце яго лік.

Узор. *Цені (мн. л.), ...*

277. Прачытайце тэкст. Назоўнікі, што ў дужках, пастаўце ў множным ліку.

Старая яліна

Вялікія (хмара) насоўваліся на (лес) і (поле). Першыя (дажджынка) ўпалі на дарогу. Спалохаліся (стрыж). (Кропля) ўсё часцей стукалі па галінках дрэў. Трэба схавацца. Я пабег пад старую яліну. Пад яе шырокімі лапамі, як пад дахам. Сюды ні (прамень) сонца, ні (дождж) не дабяруцца. Уратавала мяне елка ад непагоды.

?! Спішыце тэкст, апускаючы дужкі.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

278*. Прачытайце словы. Са слоў кожнага радка складзіце сказы. Выдзеленыя назоўнікі пастаўце ў множным ліку.

Вучань, каля, пасадзілі, сад, школа.
Яблыня, груша, сліва, садзе, растуць, у.
Школьнік, самі, **дрэва**, даглядаюць.
Увосень, садовыя, **плод, вучань**, збіраюць.

Запішыце сказы.
Падкрэсліце аднакаранёвыя словы.

279. Дапоўніце сказы словамі, якія падыходзяць па сэнсе.

(Хто?) ... ляціць.
(Што?) ... ляціць.
(Хто?) ... ідзе.
(Што?) ... ідзе.
(Хто?) ... плыве.
(Што?) ... плыве.

Словы для выбару: *лодка, хлопчык, ракета, дэльфін, бусел, цягнік.*

Запішыце сказы, апускаючы пытанні.

ПРЫНАЗОЎНІК

Урок 11

280. Прачытайце верш. Пра якога дзеда расказваецца ў вершы?

Ходзіць дзед белабароды
полем, лесам, пералескам,
засцілае рэчкі лёдам,
брыльянцістым снежным блескам.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Сыпле іней **на** бярозы,
туліць дрэвы лёгкім пухам,
крые руні, травы, лозы
белай воўнаю-кажухам. *(Якуб Колас)*

?! Знайдзіце ў вершы назоўнікі, якія адказваюць на пытанне што? Які назоўнік адказвае на пытанне хто?
Запішыце слова *пералескам*. Вызначце ў ім часткі.
Успомніце, як называецца выдзеленае слова. Да якога слова яно адносіцца?

281. Прачытайце скорагаворкі.

Уцякай, **цецеручыха**, з цецеручанятамі.
На двары стары **баран** грукаў зранку ў барабан.

?! Якія гукі паўтараюцца ў скорагаворках?
Навучыцеся хутка чытаць скорагаворкі.
Пастаўце пытанне да выдзеленых назоўнікаў.
Як называюцца словы ***з, на, ў***? Да якіх слоў яны адносяцца?
Спішыце. Падкрэсліце прыназоўнікі.

Запомніце!

Прыназоўнік — таксама часціна мовы. Прыназоўнік ужываецца ў спалучэнні з назоўнікам і стаіць перад ім.
*Сыпле іней **на** бярозы. Вучань піша **ў** сшытку.*
Прыназоўнікі пішуцца **асобна** з іншымі словамі: ***у** парку, **пад** сталом, **за** шафай.*

282. Прачытайце народныя прыметы зімовага надвор'я.

(...?) Вароны каркаюць чарадой — на (...?) мароз.
(...?) Дзяцел дзяўбе ў (...?) сцяну — (...?) мяцеліца будзе.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Спішыце сказы. Запішыце пытанні што? хто? перад назоўнікамі ў дужках.
Падкрэсліце прыназоўнікі.

283. Прачытайце тэкст, ужываючы прыназоўнікі.

Зімой вельмі цяжка жывецца ... лесе зайцам. Надта баяцца яны трапіць ... зубы лісы або ваўка. Таму бегаюць зайцы зімой ... лесе і шукаюць сабе прытулку. Часта яны хаваюцца ... елкамі, маладымі сасонкамі.

Як вы напішаце прыназоўнікі з наступнымі словамі: асобна ці разам?
Спішыце тэкст. Устаўце прапушчаныя прыназоўнікі.

284. Прачытайце сказы.

Над рэчкай нізка сцелецца **туман**.
Бяжыць палявая **дарога** з прыгорачка ў лужок.
Зубр павольна падышоў да кармушкі.

Спішыце. Падкрэсліце прыназоўнікі. Пастаўце пытанні да выдзеленых назоўнікаў.
Слова *прыгорачка* разбярыце па саставе.

Урок 12

285. Прачытайце скорагаворкі.

На парце карта, пад картаю парта.
Да шыпшыны па шашы хутка беглі мурашы.

Якія гукі часта паўтараюцца ў скорагаворках?
Запішыце скорагаворкі. Падкрэсліце прыназоўнікі.
Навучыцеся хутка вымаўляць скорагаворкі.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

286. Прачытайце словы і адкажыце, што куды можна пакласці, паставіць ці павесіць.

чайнік	у пенал
паліто	у хлебніцу
алоўкі	на пліту
хлеб	у партфель
сшытак	на сцяну
люстра	у шафу
кнігі	на паліцу

Запішыце словазлучэнні, што атрымаліся. Падкрэсліце прыназоўнікі.

Узор. *Чайнік <u>на</u> пліту, ...*

287. Прачытайце сказы, устаўляючы прапушчаныя прыназоўнікі, якія падыходзяць па сэнсе.

Алеся выняла ... партфеля кнігі і паклала іх ... стол.
Кастусь ішоў ... лесе і знайшоў ... елкай грыб.
Кот Васька сядзеў ... галінцы і назіраў ... вераб'ямі.

Спішыце. Падкрэсліце прыназоўнікі.

288. Прачытайце сказы. Дапоўніце іх.

Караблі плаваюць ... .
Самалёты лятаюць ... .
Метро знаходзіцца ... .

Словы для выбару: *пад зямлёй, па вадзе, у небе.*

Запішыце сказы.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

289. Прачытайце тэкст.

— Мама, дай мне, калі ласка, малака. Я люблю піць чай з малаком.

— Малако на стале ў слоіку. Можаш узяць і пернікі. Яны на паліцы ў шафцы.

— Я не прывык браць сам.

— Ты вялікі. Трэба ўмець усё рабіць самому.

Пра каго гаворыцца ў тэксце: пра хлопчыка ці дзяўчынку? Па якіх словах вы здагадаліся?
Што вы можаце сказаць пра хлопчыка? Які ён?
Прачытайце тэкст па асобах.
Назавіце прыназоўнікі разам з назоўнікамі, да якіх яны адносяцца.

ПРАВЕРЦЕ СЯБЕ

Адкажыце на пытанні. Выберыце правільныя адказы.

1. На якія пытанні адказвае назоўнік?

а) Хто? што?
б) які? якая? якое? якія?
в) што робіць? што рабілі? што зробяць?

2. У якім радку запісаны назоўнікі, якія адказваюць толькі на пытанне *хто?*

а) Снег, маці, дачка;
б) певень, воўк, птушка;
в) вецер, брыво, камізэлька.

3. У якім радку запісаны назоўнікі толькі ніякага роду?

а) Поле, сонца, гняздо;
б) хмара, вясна, лыжка;
в) дзень, вус, гарбуз.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

4. У якім радку запісаны назоўнікі мужчынскага, жаночага, ніякага роду?

а) Рамонак, гладыёлус, ружа;
б) пяро, лес, дарога;
в) возера, ліса, хата.

5. У якім радку запісаны назоўнікі толькі множнага ліку?

а) Падручнікі, лесвіца, пенал;
б) мама, тата, дзеці;
в) вучні, адзнакі, гарады.

6. У якім сказе прыназоўнік ужываецца правільна?

а) Сава сядзіць **на** дупле.
б) Сава сядзіць **у** дупле.

ПРЫМЕТНІК

Урок 13

290. Прачытайце сказы парамі.

Надышоў дзень.	Надышоў **халодны зімовы** дзень.
Хмары навіслі над зямлёй.	**Цяжкія снегавыя** хмары навіслі над **прамерзлай** зямлёй.
Зацерушыў снег.	Зацерушыў **белы пушысты** снег.

?! Параўнайце паміж сабой сказы ў першым і другім слупках. Якія сказы больш выразныя, дакладныя?
Назавіце словы, якімі адрозніваюцца сказы.
Што абазначаюць выдзеленыя словы?
На якія пытанні яны адказваюць?

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Запомніце!

Словы, якія абазначаюць прыметы прадметаў, называюцца **прыметнікамі**.

Прыметнікі адказваюць на пытанні **які? якая? якое? якія?**: *чырвоны, круглая, сонечнае, цёмныя*.

Прыметнік — часціна мовы.

Прыметнікі робяць сказы больш дакладнымі, выразнымі. У сказах яны звычайна звязаны з назоўнікамі. *Шумеў лес. Шумеў зімовы лес*.

291. Назавіце прадметы на малюнках. Скажыце, якія гэтыя прадметы па смаку і колеры.

Словы для выбару: ***кіслы, жоўты; салодкая, зялёная; смачнае, ружовае; даўкія, чорныя.***

?! Запішыце назоўнікі разам з прыметнікамі.

Узор. *Лімон (які?) кіслы, … .*

292. Прачытайце словы.

Спелы, чырвоная, добрае, спрытныя, хуткая, вялікі, яркае, блакітныя.

?! Запішыце словы паводле ўзору.

Узор. ***Які?*** *спелы, … .* ***Якое?*** *… , … .*
Якая? *… , … .* ***Якія?*** *… , … .*

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

293. Прачытайце словы.

Прыгожы (дом, кветка, пяро, людзі).
Вясёлы (чалавек, дзяўчынка, дзяцінства, канікулы).
Брудны (ручнік, камізэлька, дзіця, рукі).
Гарачы (абед, кава, сонца, дзянькі).
Халодны (ручай, вада, надвор’е, месяцы).

?! Якой часцінай мовы з’яўляюцца выдзеленыя словы?
Змяняйце прыметнікі, як патрабуе сэнс. Запішыце два рады слоў па выбары.

Узор. *Прыгожы дом, прыгожая кветка, прыгожае пяро, прыгожыя людзі.*

294. Прачытайце верш выразна. Звярніце ўвагу на знакі прыпынку ў канцы сказаў.

Здароў, **марозны, звонкі** вечар!
Здароў, **скрыпучы, мяккі** снег!
Мяцель не вее, сціхнуў вецер,
і волен лёгкіх санак бег.
(Максім Багдановіч)

?! На якое пытанне адказваюць прыметнікі ў першых двух сказах?
Прачытайце гэтыя сказы без прыметнікаў.
Ці будуць цяпер сказы прыгожымі, паэтычнымі?
Спішыце першыя два сказы.
Падкрэсліце прыметнікі хвалістай лініяй.

295. Прачытайце рады прыметнікаў.

Мяккі, белы, чысты, серабрысты, пульхны.
Вялікая, жоўтая, спелая, духмяная.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Чыстае, высокае, блакітнае.
Высокія, цагляныя, шматпавярховыя.

?! По прыметах назавіце прадметы.
Запішыце прыметнікі разам з назоўнікамі.

Словы для выбару: *груша, неба, дамы, снег.*

Урок 14

296. Прачытайце верш.

Я — беларус (...?) маленькі,
дарос ужо да школы.
Як і бацькі, (...?) сумленны,
(...?) руплівы і (...?) вясёлы.
(Мікола Маляўка)

?! Што гаворыцца пра хлопчыка-беларуса? Які ён?
Знайдзіце ў вершы прыметнікі.
Спішыце верш. У дужках замест кропак запішыце пытанне, на якое адказвае прыметнік.
Падкрэсліце прыметнікі хвалістай лініяй.

297. Прачытайце народныя прыметы надвор'я.

Сухі снежань — **сухія** вясна і лета.
Студзень **пагодны** — год будзе **плодны**.
У лютым дажджы — **мокрыя** вясна і лета.

?! На якія пытанні адказваюць выдзеленыя прыметнікі?
Прачытайце ўважліва сказы яшчэ раз. Звярніце ўвагу на знак прыпынку ў кожным сказе.
Закрыйце кнігі. Запішыце сказы пад дыктоўку. Праверце сябе па кнізе. Падкрэсліце прыметнікі хвалістай лініяй.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

298. Прачытайце загадкі. Адгадайце іх пры дапамозе малюнкаў і прымет.

Маленькая паненачка
схавалася ў цянёк:
чырвоная сукеначка,
а **беленькі** пянёк.

Ля ракі жыве званар,
ён **балотны** гаспадар.
Даўганосы, даўganогі,
голас **тонкі**, а сам **строгі.**
(Якуб Колас)

?! Паспрабуйце прачытаць загадкі без прыметнікаў.
Ці будзе зразумела, аб чым ідзе гаворка?
Запішыце адну загадку з адгадкай (па выбары).
Падкрэсліце прыметнікі хвалістай лініяй. Запішыце зверху пытанні да іх.

299. Пагуляйце: настаўнік называе запісаныя ніжэй прыметнікі, а вы падбірайце да іх прыметнікі з процілеглым значэннем.

Доўгі, высокі, чорны, зімовы, халодны, шырокі, салодкі, мяккі, чысты, вясёлы, працавіты, стары, палахлівы, добры, мокры, вялікі.

300. Закончыце кожны сказ прыметнікам з процілеглым значэннем. Прачытайце сказы.

Зімою ноч доўгая, а дзень (які?) … .
Трава сакавітая, а сена (якое?) … .
Лімон кіслы, а маліны (якія?) … .

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

?! Запішыце сказы, што атрымаліся. Падкрэсліце прыметнікі, якія маюць процілеглае значэнне.

Урок 15

301. Прачытайце тэкст.

Ліса

У лісы зубкі (...) вострыя. Мордачка (...) доўгая. Вочкі (...) невялічкія. Лапкі ў лісы (...) маленькія, (...) прыгожанькія. На шыйцы ў лісы (...) белы гальштучак. Свой (...) прыгожы (...) пушысты хвост ліска носіць на адлёце. *(Паводле Канстанціна Ушынскага; пераклад з рускай мовы)*

?! Знайдзіце ў тэксце прыметнікі.
Пастаўце да іх пытанні.
Спішыце тэкст.
У дужках замест кропак запішыце пытанне, на якое адказвае прыметнік.

302*. Прачытайце рады слоў. Ці з’яўляюцца словы ў радах роднаснымі?

вечар, вечаровы, вечарэць
зімаваць, зіма, зімовы
бялізна, белы, бялець
бяроза, бярэзнік, бярозавы

?! На якія пытанні адказваюць словы?
Выпішыце прыметнікі.
Складзіце з адным прыметнікам сказ.
Запішыце яго.
Прыметнік падкрэсліце хвалістай лініяй.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

303. Прачытайце тэкст. Адкажыце на пытанні.

Зімой

Прыйшла вясёлая зіма. На зямлю падае пушысты снег. Дзеці бягуць на горку. Каля дома стаіць снежная баба. Яе зляпілі Вова і Алесь. Добра зімой дзецям!

?! Якая пара года прыйшла? Што падае на зямлю? Куды бягуць дзеці? Дзе стаіць снежная баба? Хто яе зляпіў? Ці добра зімой дзецям?
Прачытайце тэкст яшчэ раз.
Напішыце пераказ па пытаннях.
Падкрэсліце хвалістай лініяй прыметнікі.

304. Прачытайце верш.

У маёй сястрычкі
... зубкі,
... губкі,
... вочкі,
... шчочкі,
... носік,
... роцік.

Словы для выбару: *пунсовенькі, белыя, ружовыя, кірпаценькі, блакітныя, чырвоныя.*

?! Спішыце верш, устаўляючы замест кропак прыметнікі, якія падыходзяць па сэнсе.
На якія пытанні адказваюць словы, якія вы ўставілі?

Урок 16

305. Прачытайце прыметнікі.

Смелы, лёгкае, шчырая, цёплае, глыбокае, магутныя.

?! Выпішыце толькі тыя прыметнікі, якія адказваюць на пытанне якое?

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

306. Прачытайце. Вызначце, якія з прыметнікаў могуць спалучацца па сэнсе са словам *кніга*.

Кніга (якая?): ..., ...

Словы для выбару: *тоўстая, цікавая, дужая, працавітая, хворая, высокая, старая, новая, тонкая, нізкая.*

?! Запішыце словы, якія спалучаюцца са словам *кніга* па сэнсе.

307*. Прачытайце тэкст.

Вожык

Тата вярнуўся з лесу. У кішэні ў яго быў маленькі вожык. Вожыка палажылі ў кутку. Не на падлозе, а на моху. Мох зялёны, пушысты і цёплы. А шэры клубочак ляжыць на ім і не разгортваецца. Петрык наліў яму спадачак малака і паставіў каля самага моху. Ноччу па дошках падлогі затупалі маленькія ножкі.

Вожык тупацеў усю ноч. За гэта мы пачалі называць яго Тупчыкам. *(Паводле Янкі Брыля)*

?! Выпішыце з тэксту сказы, у якіх ёсць прыметнікі.
Падкрэсліце прыметнікі хвалістай лініяй.
Пасля прыметнікаў у дужках запішыце пытанні, на якія яны адказваюць.

308. Прачытайце тэкст.

Зімовы лес

Цікава пабываць у лесе зімой. ... лес апрануў ... елку ў ... ўбранне. Любіць ён закідваць дрэвы і кусты ... снегам.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Весела лесу слухаць ... шапаценне галін. ... покрыва са сняжынак хавае лес ад ... марозу.

Словы для выбару: *ціхае, белае, зялёную, пушыстае, зімовы, лютага, іскрыстым.*

?! Дапоўніце тэкст прыметнікамі, якія падыходзяць па сэнсе. Спішыце тэкст. Падкрэсліце хвалістай лініяй прыметнікі, якія вы ўстаўлялі.

309. Прачытайце і адгадайце загадкі.

Белы, як снег,
салодкі, як мёд.

На градцы — доўгі і зялёны,
а ў бочцы — жоўты і салёны.

?! Спішыце загадкі і адгадкі.
Падкрэсліце прыметнікі хвалістай лініяй. Пастаўце пытанні да прыметнікаў.

Змяненне прыметнікаў па родах і ліках у спалучэнні з назоўнікамі

Урок 17

310. Прачытайце спалучэнні слоў.

Дзень (які?) зімовы.
Вопратка (якая?) зімовая.
Сонца (якое?) зімовае.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

?! Назавіце ў спалучэннях слоў назоўнікі і прыметнікі.
Які род маюць назоўнікі?
Ці аднолькавая форма прыметніка *зімовы* ў спалучэнні з назоўнікамі рознага роду?
Якая частка слова мяняецца ў прыметніка?

311. Прачытайце прыметнікі і назоўнікі. Складзіце спалучэнні слоў.

халодн.. — дзень, зіма, надвор'е

бел.. — колер, хустка, поле

?! Вызначце род кожнага назоўніка.
Складзіце словазлучэнні прыметнік + назоўнік.
Змяняйце канчаткі прыметнікаў, як патрабуе род назоўніка.
Запішыце спалучэнні слоў, якія атрымаліся.
Абазначце канчаткі.

Запомніце!

Прыметнікі змяняюцца па родах. Прыметнік мае той род, што і назоўнік, з якім ён звязаны па сэнсе: *чырвоны аловак (м. р.), чырвоная папера (ж. р.), чырвонае святло (н. р.)*.

312. Прачытайце словы.

ягада, цукар, варэнне — салодкі
выпадак, знаходка, здарэнне — цікавы
смех, дзяўчынка, сонца — вясёлы

?! Запішыце прыметнікі разам з назоўнікамі па ўзоры.

Узор. *Ягада (якая?) салодкая, ...*

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

313. Прачытайце верш.

Неба чыст.. і глыбок..
і бярозав.. ціх.. **гай** —
Беларусь мая сінявок..,
Беларусь мая, родн.. **край.**
(Уладзімір Карызна)

?! Да выдзеленых назоўнікаў з тэксту выберыце прыметнікі, якія да іх адносяцца.
Пастаўце пытанні да прыметнікаў.
Спішыце верш, дапісваючы канчаткі. Абазначце канчаткі прыметнікаў.

314. Прачытайце назоўнікі.

Горад, зямля, зіма, сонца, свята.

?! Вызначце род назоўнікаў.
Падбярыце прыметнікі да назоўнікаў, якія падыходзяць па сэнсе.
Пастаўце ад назоўніка да прыметніка адно з пытанняў: які? якая? якое?
Запішыце па ўзоры спалучэнні слоў, якія атрымаліся.

Узор. *Горад (які?) вялікі, ...*

Урок 18

315. Прачытайце спалучэнні слоў у левым і правым слупках.

высок**ая** гара	высок**ія** горы
цікав**ая** кніга	цікав**ыя** кнігі
востр**ы** зуб	востр**ыя** зубы
цяжк**ае** пытанне	цяжк**ія** пытанні
прыгож**ы** снягір	прыгож**ыя** снегіры

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

?! У якім слупку гаворыцца пра адзін прадмет, а ў якім — пра некалькі?
Вызначце род назоўнікаў і прыметнікаў у левым слупку.
Якой часткай адрозніваюцца прыметнікі ў левым і правым слупках?
Складзіце сказ (вусна) з адным са спалучэнняў слоў, што ў правым слупку.

Запомніце!

Прыметнікі змяняюцца па ліках. Прыметнік мае той лік, што і назоўнік, да якога ён адносіцца: *снежн**ая** зіма (адз. л.)* — *снежн**ыя** зімы (мн. л.)*.

316. Прачытайце словазлучэнні.

во́блака

Ціхі голас, вясёлы характар, добрая справа, прыгожае адзенне, ружовае воблака.

?! Вызначце род прыметнікаў.
Прымету аднаго ці некалькіх прадметаў яны называюць?
Змяніце прыметнікі і назоўнікі, каб яны стаялі ў множным ліку.
Запішыце словазлучэнні парамі па ўзоры.

Узор. *Ціх[і] голас — ціх[ія] галасы, ...*

317. Прачытайце сказы. Прыметнікі, што ў дужках, стаўце ў множным ліку.

На вокнах у класе цвітуць (прыгожая) кветкі.
У вёсцы пабудавалі (новы) дамы.
Бабуля расказвае (цікавая) казкі.
Вучні выконваюць (цяжкае) заданні.

?! Запішыце сказы, апускаючы дужкі.
Падкрэсліце хвалістай лініяй прыметнікі множнага ліку.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

318. Прачытайце словы.

дні — зімовы.., халодны..

азёры — глыбокі.., прыгожы..

стужкі — шаўковы.., блакітны..

?! Вызначце лік назоўнікаў.
Спалучыце назоўнікі з прыметнікамі (пастаўце прыметнікі ў множным ліку). Прачытайце словазлучэнні, якія атрымаліся.
Запішыце словазлучэнні па ўзоры.

Узор. *Дні (якія?) зімовыя, халодныя; ... .*

319. Прачытайце тэкст.

Люты — **апошн..** месяц зімы. Лютуюць **халодн..** вятры, завеі, мяцеліцы. Часта бываюць **снежн..** заносы. Дзьмуць **суров..** і **рэзк..** вятры. **Лясн..** жыхары ўсё цяжэй знаходзяць сабе корм.

?! Вызначце лік выдзеленых прыметнікаў.
Для гэтага вызначце лік назоўнікаў, да якіх адносяцца выдзеленыя прыметнікі. Пастаўце прыметнік у тым жа ліку.
Спішыце сказы, дапісваючы канчаткі прыметнікаў. Пасля прыметнікаў у дужках укажыце іх лік.

320. Прачытайце словы.

добр.. — хлопчык, дзяўчынка, слова, справы

шчыр.. — чалавек, праўда, сэрца, людзі

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

?! Утварыце словазлучэнні. Запішыце іх па ўзоры, выкарыстоўваючы пытанні *які? якая? якое? якія?*

Узор. *(Які?) добр[ы] хлопчык, (якая?) добр[ая] дзяўчынка, ...*

Урок 19

321. Прачытайце словазлучэнні.

Вясёлыя песні, цагляны дом, чыстае паветра, глыбокі канал, цудоўныя апавяданні, драўляны хлеў, вясковыя хаты, лёгкія партфелі, высокае дрэва, танныя цукеркі, прыгожы луг.

?! Запішыце словазлучэнні. Вызначце род і лік прыметнікаў.

Узор. *Вясёлыя (мн. л., ж. р.) песні, ...*

322. Прачытайце сказы.

На небе бліснула прыгож.. зорачка.
У вадзе стаіць ярк.. букет.
Вясной будзе цёпл.. надвор'е.
Вучні чытаюць цікав.. кніжкі.

?! Запішыце сказы, дапісваючы канчаткі прыметнікаў. Вызначце род і лік прыметнікаў.

323*. Прачытайце тэкст.

Зімовае адзенне

Некаторыя звяры з надыходам зімы мяняюць (летні) футра на (цёплы) (зімовы) адзенне. У (пушысты) (густы)

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

футрачка адзелася ліса. Зімовы ўбор у зайца-беляка і ласкі. Звяркі апранулі (беласнежны) адзенне. На (белы) снезе іх ніхто не ўбачыць.

Спішыце, апускаючы дужкі, змяняйце прыметнікі, як патрабуе сэнс. Вызначце канчаткі ў прыметніках.

324*. Прачытайце тэкст.

Вучняў прывялі на ... завод. Тут ... цукровае царства. Дзецям паказалі, як робіцца цукар. ... жолаб. У ім ... вада. Тут адмываюць буракі. Машына крышыць іх на ... стружкі. ... стружка і вада змешваюцца ў вялікай пасудзіне. Потым ... вада ачышчаецца і вывარваецца, пакуль не ператворыцца ў ... ... крышталікі. *(Паводле Тамары Цулукідзэ)*

Словы для выбару: *цукров.., сапраўдн.., глыбок.., мутн.., тоненьк.., бурачн.., гарач.., салодк.., бел..* .

Ці зразумела, на якім заводзе пабывалі дзеці?
Спішыце тэкст, дапісваючы замест кропак прыметнікі з канчаткамі.
Прачытайце тэкст яшчэ раз. Ці стаў ён больш дакладным, вобразным?
Раскажыце, як робяць цукар на цукровым заводзе.

325. Прачытайце верш.

Сцелецца мяккі, пушысты сняжок.
Белаю коўдрай накрыўся лужок.
Лес нерухомы стаіць за сялом.
Рэчка замоўкла пад тоўстым ільдом.

Спішыце верш. Падкрэсліце прыметнікі хвалістай лініяй.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Урок 20

326. Прачытайце сказы. Змяняйце прыметнікі ў дужках, як патрабуе род і лік назоўніка, да якога яны адносяцца.

Якое? (снегавы) покрыва ляжыць на полі.

Нягледзячы на зіму, якая? (вясёлы) сінічка цінькае на дрэве.

Якія? (магутны) дубы нават не хістаюцца ад парываў моцнага ветру.

Спішыце сказы, апускаючы дужкі і пытанні. Над прыметнікамі і назоўнікамі ўказвайце род і лік.

327. Прачытайце тэкст.

Жыў-быў (...?) злосны кот. Усе яго баяліся. Кіпцюры ў яго (...?) учэпістыя, як у арла, зубы (...?) вострыя, як у тыгра. (...?) Вялізныя вусішчы тырчаць ва ўсе бакі. Вось які (...?) страшны кот!

Пастаўце пытанні да прыметнікаў.
Спішыце.

328. Адкажыце на пытанні, выкарыстоўваючы ў сваіх адказах прыметнікі.

Якое сёння надвор’е?
Якое неба?
Якое сонейка?
Які вецер?

Запішыце свае адказы.
У дужках укажыце род прыметнікаў.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

329. Прачытайце словы. Да якіх часцін мовы яны адносяцца?

Свята, радасны, сонечны, холад, святочная, радасць, кніга, лясное, кніжны, востры, блакітнае, абутак, мёд, марозныя.

Выпішыце прыметнікі.
З трыма прыметнікамі на выбар прыдумайце словазлучэнні назоўнік + прыметнік. Запішыце іх.

ПРАВЕРЦЕ СЯБЕ

Адкажыце на пытанні. Выберыце правільныя адказы.

1. На якія пытанні адказвае прыметнік?
а) Хто? што?
б) які? якая? якое? якія?
в) што робіць? што рабілі? што зробяць?

2. У якім радку запісаны толькі прыметнікі?
а) Снег, халодны, ветраны;
б) школьны, дзіцячы, лясны;
в) свята, мора, трактар.

3. Які прыметнік мужчынскага роду?
а) Салодкі чай;
б) салодкая цукерка;
в) салодкае печыва.

4. Які прыметнік ніякага роду?
а) Чырвоная стужка;
б) чырвоны капялюш;
в) чырвонае шкло.

5. У якім радку запісаны толькі прыметнікі множнага ліку?
а) Свежы, духмяны хлеб;
б) разумныя, кемлівыя дзеці.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

6. У якім радку словазлучэнне запісана правільна?
а) Добры хлопчык;
б) добрае хлопчык;
в) добрыя хлопчык.

ДЗЕЯСЛОЎ

Урок 21

330. Прачытайце тэкст.

Хутка вясна

Надыходзіць вясна. З блакітнага неба **льюцца** промені яркага сонейка. З вясёлым шумам **нясуцца** з гор ручаі. Хутка з палёў **сыдзе** апошні снег. У чыстым веснавым небе **заспяваюць** птушкі.

?! Што абазначаюць выдзеленыя словы: назву прадмета, прымету ці дзеянне?
На якія пытанні адказваюць выдзеленыя словы?

Запомніце!
Словы, якія абазначаюць дзеянні прадметаў, называюцца **дзеясловамі**.
Дзеясловы адказваюць на пытанні **што рабіць? што зрабіць? што робіць? што зробіць? што будзе рабіць? што рабіў? што зрабіў?**: *хадзіць, пахадзіць, ходзіць, паходзіць, будзе хадзіць, хадзіў, пахадзіў*.
Дзеяслоў — гэта часціна мовы.

331. Прачытайце словы.

Прыехаў, спяваць, цяжкі, маўчаць, бяжыць, сонца, свеціць, хвалявацца, дрэва, жаўцеюць, думаем, стол, стаяць, адпачынак, адпачываць.

?! Пастаўце да слоў пытанні. Выпішыце дзеясловы.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

332. Прачытайце народную вясновую заклічку.

Прыйдзі, прыйдзі, вясна,
прыйдзі, прыйдзі, красна,
да нас у таночак,
прынясі нам збожжа,
прынясі нам красак,
каб нам **звіць** вяночак.

Танóчак, танóк — так у некаторых мясцовасцях Беларусі называюць карагод.
Кра́ска — кветка.

Навучыцеся выразна чытаць заклічку.
Пастаўце пытанні да выдзеленых дзеясловаў.
Выпішыце дзеясловы з тэксту.

333. Прачытайце сказы.

1. Вучні (...?) змайстравалі шпакоўню. 2. Вясна (...?) настане. 3. Зіма (...?) канчаецца. 4. Птушкі весела (...?) шчабечуць. 5. Вучні (...?) рыхтуюцца да ўрокаў.

Знайдзіце і назавіце ў кожным сказе дзеясловы. На якія пытанні яны адказваюць?
Спішыце сказы.
У дужках запішыце пытанні, на якія адказваюць дзеясловы.

334. Прачытайце словы. Ці з’яўляюцца яны аднакаранёвымі? Чаму?

спевы, напеўны, спяваць
слава, праслаўляе, праслаўлены
радавацца, радасны, радасць
пытанне, пытаць, дапытлівы

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Назавіце дзеясловы. На якія пытанні яны адказваюць? Запішыце дзеясловы разам з пытаннямі.

У з о р. *(Што рабіць?) спяваць, ...*

335. Прачытайце тэкст.

Вясна ідзе

Завеі (...?) адшумелі. Вецер (...?) нясе адлігу. (...?) Пабеглі ручайкі. (...?) Вылез з берлагу́ мядзведзь. У паветры (...?) звініць веснавы птушыны спеў.

Пастаўце пытанні да дзеясловаў.
Выкарыстайце пытанні: што зрабілі? што робіць? што зрабіў?
Запішыце тэкст разам з пытаннямі.

Урок 22

336. Прачытайце словы ў абодвух слупках.

сонца
зямля

свеціць
упрыгожваецца
лашчыць
зіхаціць
квітнее
саграvae

ажывае
цвіце

Падбярыце да назоўнікаў дзеясловы, якія падыходзяць па сэнсе.
Запішыце словы па ўзоры.

У з о р. *Сонца свеціць, ...*
Зямля ўпрыгожваецца, ...

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

337. Разгледзьце малюнак. Дайце імёны дзецям на малюнку.

Да якога свята рыхтуюцца дзеці?
Што робіць хлопчык?
Што робяць дзяўчынкі?

Як вы думаеце, ці спадабаюцца мамам падарункі дзяцей?

?! Складзіце невялікае апавяданне. Дайце яму назву «Хутка маміна свята» ці прыдумайце загаловак самі.
Запішыце назву апавядання і адказы на пытанні ў сшытку.
Падкрэсліце дзвюма лініямі дзеясловы.

338. Прачытайце. Пры чытанні ўстаўляйце прапушчаныя словы.

На маміна свята кожны (ш т о р о б і ц ь?) ... маму, бабулю, сястрычку. Таццянка (ш т о з р о б і ц ь?) ... прыго-

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

жае вышыванне. Яна (што зрабіла?) ..., калі яшчэ (што рабіла?) ... ў трэцім класе. *(Паводле Уладзіміра Юрэвіча)*

Словы для выбару: *віншуе, падорыць, навучылася вышываць, вучылася.*

?! Якія вы зробіце падарунак да свята вашым матулям, бабулям або сястрычкам?
Да якой часціны мовы належаць словы, якіх не хапае ў тэксце?
Спішыце тэкст, устаўляючы прапушчаныя дзеясловы.

339. Прачытайце віншаванне.

Дарагая мамачка!

Віншую цябе са святам 8 Сакавіка. Жадаю табе моцнага здароўя, шчасця, добрага настрою.

Твая дачка Вольга

?! Запішыце віншаванне ў сшытку.
Падкрэсліце дзеясловы дзвюма лініямі.

340. Складзіце віншаванне са святам для вашых бабуль. Запішыце вашы віншаванні на паштоўкі.

Урок 23

341. Прачытайце тэкст.

Зінька

(...) Паляцела сінічка Зінька на рэчку. (...) Ляціць яна над полем, над лугам. Усюды ручаі (...) спяваюць. (...) Бягуць ручаі да рэчкі. Лёд на рэчцы (...) пасінеў.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Ля берагоў вада (...) выступае. *(Паводле Віталя Біянкі; пераклад з рускай мовы)*

?! Знайдзіце ў тэксце дзеясловы. На якія пытанні яны адказваюць?
Спішыце тэкст. У дужках замест кропак пішыце пытанні, на якія адказваюць дзеясловы.
Падкрэсліце дзеясловы дзвюма лініямі.
Чаму слова *Зінька* напісана з вялікай літары?

342*. Прачытайце дзеясловы.

Ідзе, бяжыць, кусаецца, пачынаецца.

?! Пагуляйце: хто больш складзе сказаў д з е я с л о ў + н а з о ў н і к па ўзоры.

У з о р. *Ідзе чалавек. Ідзе гадзіннік. Ідзе дождж. Ідзе цягнік. Ідзе час. Ідзе снег.*

343. Прачытайце дзеясловы.

Адпачываць, плакаць, ісці, гаварыць, губляць, устаць.

?! Падбярыце да кожнага слова дзеяслоў з процілеглым значэннем.
Запішыце словы парамі.
Складзіце з адной парай сказ. Запішыце.

У з о р. *Адпачываць — працаваць, ...*

344. Прачытайце незакончаныя сказы.

Раніцай сонца ўзыходзіць, а вечарам ... .
Касцёр то загарыцца, то ... .
Дзяўчынка нечага плача, а хлопчык з яе ... .

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Закончыце сказы дзеясловамі з процілеглым значэннем. Запішыце сказы. Падкрэсліце дзеясловы дзвюма лініямі.

345. Прачытайце дзеясловы.

Ісці, чуваць, руйнуе, цвісці, паглядзець.
Слухаць, разбурае, крочыць, квітнець, убачыць.

Да кожнага дзеяслова з верхняга радка падбярыце блізкі па значэнні дзеяслоў з ніжняга.
Запішыце дзеясловы групамі.

Узор. *Ісці, крочыць; ... .*

346. Прачытайце прыказкі. Растлумачце іх значэнне.

Хто ўмее любіць Радзіму, той умее ненавідзець ворага.

Мір будуе, а вайна руйнуе.

Знайдзіце ў прыказках дзеясловы з процілеглым значэннем.
Якія дзеясловы блізкі па значэнні да дзеяслова *руйнуе*?
Запішыце прыказкі.
Падкрэсліце дзвюма лініямі дзеясловы.

Урок 24

347. Прачытайце і адгадайце з дапамогай малюнкаў вершаваныя загадкі.

Жук па вуліцы паўзе,
на спіне ён груз вязе.
Аганькі яго вачэй
свецяць зорачак ярчэй.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

эскала́тар

экскава́тар

Мчыцца лесвіца жывая,
коціцца, нясецца.
Толькі вецер павявае,
толькі сэрца б'ецца.

?! Ці каталіся вы на эскалатары? Дзе? Не блытайце словы *эскалатар* і *экскаватар*!
Знайдзіце ў загадках дзеясловы. На якое пытанне яны адказваюць?
Спішыце, падкрэсліце дзеясловы дзвюма лініямі.

348. Прачытайце тэкст.

Хутка з поўдня (прыбудуць, прыляцяць) гракі і іншыя птушкі. У небе радасна (зазвіняць, заспяваюць) жаваранкі. Азёры і рэкі (заблішчаць, зазіхацяць) на сонцы. Зямля (скіне, згубіць) свой зімовы покрыў. На поле (выйдуць, выедуць) трактары. *(Клара Кобызева)*

?! Блізкімі ці процілеглымі па значэнні з'яўляюцца дзеясловы ў дужках?
Выберыце з кожнай пары дзеяслоў, які больш дакладна перадае сэнс.
Спішыце тэкст, апускаючы дужкі.
Падкрэсліце дзвюма лініямі дзеясловы, якія вы пакінулі ў сказах.

349. Прачытайце тэкст.

Прыляцелі ластаўкі з далёкага выраю. Уляцелі птушачкі ў гумно. Паглядзелі яны на свой леташні домік.

Працуюць ластаўкі кожны дзень. Яны носяць клейкую гразь і майструюць гняздо.

Гняздо хутка папрыгажэе. У ім будуць жыць птушкі і птушаняты.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

?! На колькі частак дзеліцца тэкст?
Аб чым гаворыцца ў першай частцы? У другой? У трэцяй?
Прачытайце тэкст па частках.
Перакажыце кожную частку.
Спішыце, падкрэсліце дзеясловы дзвюма лініямі.

350. Прачытайце верш. Пра якія вясеннія з'явы прыроды гаворыць паэт у вершы? Якія птушкі ўпамінаюцца ў вершы? Адкуль яны прыляцелі?

Сонца грэе, прыпякае,
лёд на рэчцы затрашчаў.
Цёплы вецер павявае,
хмар дажджлівых нам прыгнаў.

Вось і бусел паказаўся,
гусі дзікія гудуць.
Шпак на дубе расспяваўся,
жураўлі ўжо лятуць.

(Якуб Колас)

?! Выпішыце дзеясловы з верша.

351. Прачытайце рады слоў.

распускаюцца, на, лісцікі, дрэвах
трактары, магутныя, на, выйдуць, палі
халады, суровыя, адышлі
радуе, цяпло, вясенняе

?! Запішыце сказы. З якой літары вы напішаце першае слова сказа?
Які знак паставіце ў канцы сказаў?
Знайдзіце ў сказах дзеясловы. Падкрэсліце іх.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Не **з дзеясловамі**

Урок 25

352. Прачытайце верш.

Больш **не падаюць** сняжынкі,
лютых маразоў няма,
з дахаў капаюць слязінкі —
плача зімачка-зіма!
(Марк Смагаровіч)

?! Назавіце ў вершы дзеясловы.
Як напісана *не* з дзеясловам *падаюць*: асобна ці разам?

353. Прачытайце прымаўкі. Растлумачце іх значэнне.

Адна пчала многа мёду **не наносіць.**
Не адкладвай на заўтра тое, што можна зрабіць сёння.

?! Знайдзіце ў сказах дзеясловы.
Як напісана *не* з дзеясловамі: асобна ці разам?
Спішыце прымаўкі, падкрэсліце дзеясловы.

Запомніце!
Не з дзеясловамі пішацца **асобна**.

354. Прачытайце сказы, якія маюць процілеглае значэнне, парамі. Як вы думаеце, што надае сказам процілеглае значэнне?

Вясна надышла.	Вясна не надышла.
Стала цёпла.	Не стала цёпла.
Прыляцелі гракі.	Не прыляцелі гракі.

?! Запішыце дзеясловы па ўзоры.

Узор. *Надышла — не надышла, … .*

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

355. Прачытайце народныя прыметы. Адкуль вылятаюць вясной пчолы? Дзе яны зімуюць?

Рана пачне раставаць — доўга не растане.
Пчолы ў красавіку не вылецелі — чакай халадоў.

Спішыце сказы.
Падкрэсліце *не* з дзеясловамі.

356. Прачытайце сказы.

Просьба кнігі

Не бяры мяне нямытымі рукамі.
Не чытай мяне, калі ясі.
Не пішы і не малюй на маіх старонках.
Не загінай ражкоў, зрабі закладку.
Не кладзі ў мяне аловак ці ручку.
Не вырывай маіх старонак.

(Анатоль Клышка)

Аб чым просіць кніга?
Ці выконваеце вы яе просьбу?
Запішыце пад дыктоўку першыя тры сказы.
Праверце сябе па кнізе.
Падкрэсліце *не* з дзеясловамі.

357. Прачытайце скорагаворку. Якія гукі паўтараюцца ў скорагаворцы?

Хоць трашчу, а не пушчу. Не пушчу, хоць і трашчу.

Як запісана *не* з дзеясловам?
Навучыцеся хутка чытаць скорагаворку.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Урок 26

358. Прачытайце прымаўкі. Растлумачце іх.

Адной рукой вузла (не) завязаць.
Праца нікога (не) ганьбіць.
За справу бярэшся — (не) бойся і (не) хваліся.
Хто (не) сее, у таго (не) расце.

Спішыце сказы, апускаючы дужкі.

359. Прачытайце тэкст.

Сябры лесу

Сябар лесу ... ломіць галінкі, ... абдзірае кару з дрэў. Ён ... рве лісты, ... гне і ... выварочвае маладыя дрэўцы. Ён ... лазіць па дрэвах і ... падсякае карані.

Прыяцель лесу ... раскладае агонь у лесе, каб ... зрабіць пажар. Ён ... разбурае гнёзды.

Ці можна такога чалавека назваць сябрам лесу?
Што трэба ўставіць у тэкст замест кропак, каб ён адпавядаў назве?
Прачытайце тэкст, на месцы кропак устаўляйце *не*.
Знайдзіце ў тэксце словы, блізкае па значэнні да назоўніка *сябар*.
Запішыце тэкст. *Не* з дзеясловамі пішыце асобна.

360. Прачытайце і адгадайце загадку.

Кішэні (не) мае,
а сонца хавае.
Страху (не) мае,
а ад ветру ўцякае.
Вачэй (не) мае,
а слёзы праліваае.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Спішыце загадку, апускаючы дужкі.

361. Прачытайце тэкст па асобах.

— Дзядуля, зірні, які гурочак!
— Табе захацелася яго сарваць?
— Угу. Я яго з’ем.
— Не млеў, не пацеў, а рот разявіў.
— Што-што?
— Першы гурочак будзе матулі тваёй. Яна садзіла, палола, палівала.

Чаму дзядуля не даў з’есці першы агурок хлопчыку?
Знайдзіце ў тэксце дзеясловы.
Як напісана *не* з дзеясловамі?

ПРАВЕРЦЕ СЯБЕ

Адкажыце на пытанні. Выберыце правільныя адказы.

1. На якія пытанні адказвае дзеяслоў?

а) Хто? што?
б) які? якая? якое? якія?
в) што рабіць? што зрабіць? што робіць? што зробіць? што будзе рабіць? што рабіў? што зрабіў?

2. У якім радку запісаны толькі дзеясловы?

а) Вучыць, лячыць, шыць;
б) настаўнік, вучыць, дзеці;
в) прыгожы, высокі, малады.

3. На якое пытанне адказвае дзеяслоў *гатуе*?
Раніцай мама гатуе снеданне.

а) Што зробіць?
б) што зрабілі?
в) што робіць?

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

4. У якім радку запісаны дзеясловы з процілеглым значэннем?

а) Плача — галосіць;

б) маўчыць — гаворыць;

в) бяжыць — слухае.

5. Як пішацца *не* з дзеясловам?

а) З чырвонага радка;

б) разам;

в) асобна.

6. Які сказ запісаны правільна?

а) Чаго не ведаеш, таго не гавары.

б) Адклад неідзе ў лад.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

ГУКІ І ЛІТАРЫ

АЛФАВІТ

Урок 1

362. Прачытайце словы.

Аладка, дарога, жолуд, грэчка, надвор’е, кажух, сом, радасць, ваза, народ, склад, нож, змей, вуж, поўнач, школа, ягада, кош, вясна, лодка, урок.

?! Назавіце першы гук у кожным слове.
Спішыце словы. Падкрэсліце першую літару.

Успомніце!

У мове ёсць **гукі** і **літары**.
Гукі мы чуем, вымаўляем.
Літары мы бачым і пішам.

363. Паслухайце пары слоў. Якімі гукамі яны адрозніваюцца?

мука — рука
сом — сам
рак — рад

мышка — мішка
мора — гора
жар — шар

?! Прачытайце пары слоў.
Запішыце пары слоў у сшытку. Падкрэсліце літары, якімі адрозніваюцца словы.

364. Прачытайце верш.

Хто чытае, той **чытач**,
а хто слухае — **слухач**,
а за ўсіх найболей спраўны,
хто дапытлівы, **цікаўны**.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Хто пытае — многа знае.
Сам сабе на вус матае.
(Васіль Вітка)

Хто многа знае? Адкажыце прыказкай з верша.
Назавіце ў выдзеленых словах гукі і літары.
Запішыце прыказку з верша.

365. Складзіце з літар словы, якія называюць дні тыдня. Запішыце іх у сшыткі.

ч, а, ц, е, в, р
а, е, р, а, с, д
я, т, і, п, н, а, ц
ў, т, а, к, о, р, а
у, б, о, т, с, а

366. Устаўце ў назвы садавіны прапушчаныя літары. Якія гукі яны абазначаюць?

Я..лы.., ма..да..ын, а..ель..ін, г..у..а, с..і..а, ба..а.. .

Запішыце словы, якія атрымаліся, падкрэсліце ўстаўленыя літары.

367. Прачытайце прыказку.

В..сной пасееш — ув..сень зб..рэш.

Спішыце прыказку. Устаўце прапушчаныя літары. Падкрэсліце іх.

Урок 2

368. Прачытайце словы. Вызначце першы гук у словах.

Ажына, батон, вясёлка, грыб, дождж, елка, ёрш, жыццё, зязюля, індык, курыца, лось, міска, ноч, ордэн,

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

паркі, рака, сонейка, таполя, урок, футра, хлеб, цукерка, човен, шышка, эскалатар, юшка, ягада.

?! Выпішыце першыя літары ў словах.
Прачытайце літары, што запісалі. У якім парадку запісаны словы?
Палічыце, колькі літар вы запісалі. Ці ўсе літары алфавіта вы запісалі?

369. Прачытайце алфавіт.

Аа	Бб	Вв	Гг	Дд	Ее	
Аа	Бб	Вв	Гг	Дд	Ее	
Ёё	Жж	Зз	Іі	й	Кк	
Ёё	Жж	Зз	Іі	й	Кк	
Лл	Мм	Нн	Оо	Пп	Рр	
Лл	Мм	Нн	Оо	Пп	Рр	
Сс	Тт	Уу	ў	Фф	Хх	Цц
Сс	Тт	Уу	ў	Фф	Хх	Цц
Чч	Шш	ы	ь	Ээ	Юю	Яя
Чч	Шш	ы	ь	Ээ	Юю	Яя

?! Запішыце алфавіт так прыгожа, як на ўзоры.

Запомніце!

Алфавіт — сукупнасць літар, размешчаных у пэўнай паслядоўнасці.
У беларускім алфавіце 32 літары.
Літары служаць для абазначэння гукаў на пісьме.
Літара **ь** (мяккі знак) гука не абазначае.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

370. Запішыце спачатку імёны дзяўчынак, а потым — імёны хлопчыкаў, каб першыя літары імён утварылі слова *алфавіт*.

Узор. *Алеся, Ліда, Фаіна, ...*
Андрэй, ...

371. Запішыце словы ў алфавітным парадку.

Клас, дошка, парта, настаўнік, вучань, дзяўчынка, хлопчык, школьнік, таварыш, кніга, сшытак, ручка, аловак, крэйда, лінейка.

372. Запішыце на дошцы па чарзе кожны сваё прозвішча. Не забывайце пісаць прозвішчы з вялікай літары. Спішыце ў сшыткі прозвішчы ў алфавітным парадку.

373. Праверце, ці ведаеце вы алфавіт. Загарніце кнігі. Назавіце па чарзе ланцужком літары беларускага алфавіта.

374. Пагуляйце: называйце ў алфавітным парадку свае імёны. Той, хто памыліцца, расказвае па памяці частку алфавіта да літары, з якой пачынаецца яго імя.

375. Выпішыце з арфаграфічнага слоўніка дзесяць слоў на ***н***.

Урок 3

376. Прачытайце словы, устаўляючы патрэбныя літары.

Ш..пка, каш..ля, спадн..ца, сук..нка, шкарп..ткі, пал..то.

Спішыце словы.
Падкрэсліце літары, якія ўставілі.
Праверце па арфаграфічным слоўніку, ці правільна вы напісалі словы.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

377. Разгледзьце малюнкі.

Назавіце жывёл, выяўленых на малюнках.
Якія гэта жывёлы: свойскія ці дзікія?
Запішыце назвы жывёл у алфавітным парадку.
Якое слова з наступных вы напішаце першым: *ліса* ці *лось*, *воўк* ці *вавёрка*?
Звярніце ўвагу на другія літары ў словах.

378. Прачытайце верш.

Хто я?

Кім ужо не быў я толькі!
Сто імён змяніў — не меней:

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

гэта ж я адразу ШКОЛЬНІК,
СЫН, УНУЧАК, БРАТ, ПЛЯМЕННІК.
Для Міколкі я — ДРУЖБАК
і ТАВАРЫШ, гэта так.
А пайшоў у гастраном —
стаўся ўраз ПАКУПНІКОМ,
ва ўрача быў ПАЦЫЕНТАМ,
у цырульніка — КЛІЕНТАМ,
у трамваі — ПАСАЖЫРАМ
(быў і ЗАЙЦАМ, калі шчыра),
злез з трамвая без прыгод —
хто цяпер я? ПЕШАХОД.

(Сяргей Пагарэлаўскі)

?! Ці былі вы ў такіх ролях?
Хто такія *пацыент, кліент, пасажыр* і *заяц* (у транспарце)?
Запішыце выдзеленыя словы ў алфавітным парадку.

379. Прачытайце і адгадайце з дапамогай малюнкаў тры першыя загадкі.

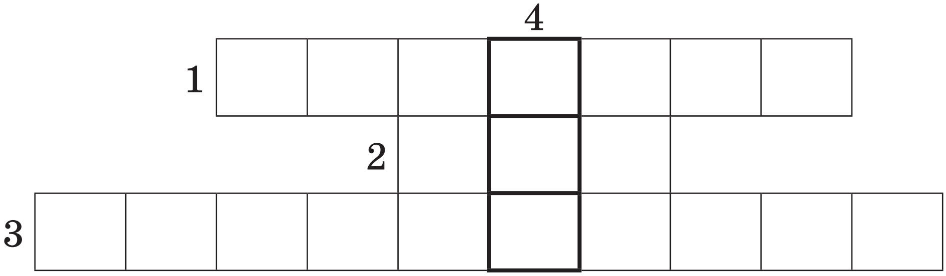

1. Вырасла ўрода
На ўскрайку агарода,
Хто за яе прымецца —
Як уджалены, скрывіцца.

(Ніл Гілевіч)

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

2. Чоран, ды не воран, рагат, ды не бык, шэсць ног без капыт, ляціць — вые, сядзе — зямлю рые.

3. Ля дарогі шарык белы,
Вецер б’е, а шарык цэлы.
А як дзьмухнуць хлапчукі —
Пух ляціць ва ўсе бакі.

(Васіль Жуковіч)

4. Стары і малы падыме, а цераз плот не перакіне.

?! Запішыце словы-адгадкі на загадкі.
Адгадку на чацвёртую загадку знайдзіце ў крыжаванцы.
У якім са слоў-адгадак літары размешчаны ў алфавітным парадку?
Складзіце з гэтым словам сказ.
Запішыце яго.

380. Прачытайце тэкст.

У гэтым навучальным годзе я і мой сябар Валерка пайшлі ўжо ў шосты клас. А з намі і ўсе іншыя сябры: Міколка, Андрэйка, Васілёк, Міхаська, Стасік.

Алена Пятроўна, наша першая настаўніца, вучыць зараз першакласнікаў. У нас жа цяпер многа настаўнікаў. Беларускую мову выкладае Васіль Адамавіч. Яго прозвішча Баравуля.

?! Растлумачце напісанне вялікай літары ў словах тэксту.
Выпішыце з тэксту імёны дзяцей у алфавітным парадку.
Як гучаць поўныя формы гэтых імён?

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

ГАЛОСНЫЯ ГУКІ.
ЛІТАРЫ, ЯКІЯ АБАЗНАЧАЮЦЬ ГАЛОСНЫЯ ГУКІ

Урок 4

381. Прачытайце словы.

Адзенне, аб'ява, вавёрка, верасень, восень, дзённік, кастрычнік, любоў, рэч, холад, рука.

?! Назавіце ў дадзеных словах літары, якія абазначаюць галосныя гукі.
Выпішыце літары, якія абазначаюць галосныя гукі, каб яны не паўтараліся.
Палічыце, колькі літар вы запісалі.

Успомніце!

Гукі, якія ўтвараюцца пры дапамозе толькі голасу, называюцца **галоснымі**.
У беларускай мове шэсць галосных гукаў: ***а, о, у, ы, э, і***, якія абазначаюцца на пісьме літарамі ***а, е, ё, і, о, у, ы, э, ю, я***.
Галосны гук утварае **склад**. Колькі ў слове галосных, столькі і складоў.

382. Прачытайце словы.

Дом, кот, вада, воз, вусы, конь, рука.

?! Назавіце галосныя гукі ў словах.
Замяніце галосныя гукі так, каб атрымаліся новыя словы. Запішыце пары слоў.

Узор. *Дом — дым, дам, ...*

383. Прачытайце прыказку. Як вы яе разумееце?

Не печ корміць, а рукі.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

?! Выпішыце словы, якія пачынаюцца з галоснага.
Падкрэсліце першую літару ў выпісаных словах.
* Падкрэсліце дзвюма рыскамі літары, якія абазначаюць два гукі.

ЗЫЧНЫЯ ГУКІ.
ЛІТАРЫ, ЯКІЯ АБАЗНАЧАЮЦЬ ЗЫЧНЫЯ ГУКІ

Урок 5

390. Прачытайце верш.

Добрай раніцы, Алесь

Добрай раніцы, поле і лес!
Дрэвы, сёлы, дарогі бясконцыя!
Добрай раніцы, мілы Алесь,
дарагі, працавіты мой хлопчык!
(Ларыса Геніюш)

?! Назавіце зычныя гукі ў словах тэксту.
Назавіце літары, якія абазначаюць гэтыя зычныя гукі.

Запомніце!

Гукі, якія ўтвараюцца пры дапамозе голасу і шуму ***(б, в, г, д, ж, з, й, л, м, н, р, ў)*** або толькі шуму ***(к, п, с, т, ф, х, ц, ч, ш)***, называюцца **зычнымі**.

На пісьме зычныя гукі абазначаюцца дваццаць адной **(21)** літарай: ***б, в, г, д, ж, з, й, к, л, м, н, п, р, с, т, ў, ф, х, ц, ч, ш***.

391. Прачытайце словы.

Жывёла, госці, канькі, вучоба, сяло, сяброўка, сойка, чаромха, індычка, бусел.

?! Запішыце словы. Падкрэсліце літары, якія абазначаюць зычныя гукі.
Са словам *чаромха* складзіце сказ.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

392. Прачытайце верш.

Хо..аш быць вясё..ым,
мець арлі..ы з..ок,
пі не пепсі-колу,
а ма..коўны ..ок.
(Змітрок Марозаў)

?! Спішыце, устаўляючы прапушчаныя літары.
Якія гукі абазначаюць літары, што вы ўстаўлялі?
Падкрэсліце іх.

393. Прачытайце тэкст.

Вясна

Надышла доўгачаканая вясна. Засвяціла яркае **сонейка**. Ад яго цёплых **прамянёў** ажыла **прырода**. Загулі працавітыя пчолы. **Расцвілі** кветкі. Зазелянелі на **дрэвах** лісточкі.

?! Спішыце тэкст.
У выдзеленых словах падкрэсліце літары, якія абазначаюць зычныя гукі.
* Вызначце дзейнік і выказнік у сказах.

394. Прачытайце скорагаворкі.

Ткач тчэ тканіну на хустку Антаніне.
Карл у Клары ўкраў каралы.

?! Якія зычныя гукі паўтараюцца ў скорагаворках?
Якімі літарамі яны абазначаны?
Вывучыце адну са скорагаворак на памяць.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

395. Прачытайце чатыры пары вершаваных радкоў, у кожным з якіх «заблукала» зычная літара.

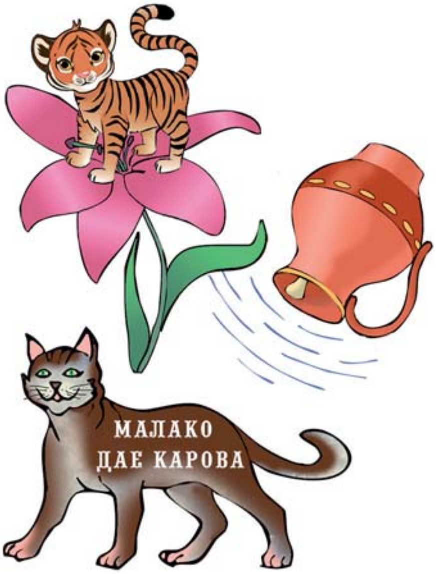

Весела звініць збанок,
Кліча: «Дзеці, на ўрок!»

«Малако дае карова», —
Напісаў на кошцы Вова.

Кажа Славік Светцы:
— Цесна тыгру ў кветцы.

Елі сала з часнаком,
Варым лаву з малаком.

(Надзея Сторажава)

?! Замяніце ў кожным вершы выдзеленую літару, каб атрымалася новае слова, якое падыходзіць па сэнсе.
Выпішыце з вершаў словы з выдзеленымі літарамі, а побач — словы, якія ў вас атрымаліся.
Падкрэсліце літары, якімі адрозніваюцца словы.

Узор. *Збанок — званок, ...*

звіне́ць

396*. Прачытайце словы.

Лёд, качка, воўк, каса, валасы, мышка, зорка, лужа.

?! Змяніце ў словах першую літару, каб атрымаліся новыя словы.
Запішыце пары слоў. Падкрэсліце літары, якімі адрозніваюцца словы ў парах. Якія гукі абазначаюць гэтыя літары?

Узор. *Лёд — мёд, ...*

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Гукі і спалучэнні літар *дж* і *дз*

Урок 6

397. Прачытайце словы.

Дзень, ураджай, дзесьці, дзяцел, дождж, адзін, агароджа, дзюба, дзверы, дзіва, дзесяць, джала.

?! Назавіце зычныя гукі ў словах і літары, якія гэтыя гукі абазначаюць.
Якія зычныя гукі абазначаюцца на пісьме дзвюма літарамі?
Запішыце словы. Падкрэсліце ў іх спалучэнні дзвюх літар, якія абазначаюць адзін гук.

> *Успомніце!*
> Зычныя гукі ***дж*** і ***дз*** чытаюцца злітна.
> На пісьме яны абазначаюцца спалучэннем літар ***дж*** і ***дз***: *джала, дождж, глядзі, ідзеш*.

398. Прачытайце сказы.

Сёння з раніцы імжыць **дождж**. Мы **сядзім** за партамі і часам пазіраем у акно. **Нягледзячы** на дрэннае **надвор'е**, нам хочацца пагуляць на **вуліцы**.

?! Назавіце ў выдзеленых словах гукі і літары.
Выпішыце словы з ***дж*** і ***дз***. Палічыце колькасць літар у гэтых словах.

399. Прачытайце скорагаворкі з гукам ***дз***.

Дзятлы дзюбамі дзяўблі дзеравіну.
У садзе ў лістападзе апошні ліст ападзе.

?! Навучыцеся хутка чытаць скорагаворкі.
Запішыце першую скорагаворку.
Падкрэсліце дзве літары, якія абазначаюць адзін гук.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

400. Прачытайце і адгадайце з дапамогай малюнкаў загадкі.

Як ідзе —
і шастом галавы
не дастаць,
а ўпадзе —
з травы-муравы
не ідаць.

Працуе ноч і дзень,
і дзень і ноч
не спіць.
Ён стоячы ідзе,
а ідучы стаіць.
(Васіль Жуковіч)

Спішыце на выбар адну з загадак.
Запішыце словы-адгадкі.
Падкрэсліце словы, у якіх дзвюма літарамі абазначаны адзін зычны гук.

401. Выпішыце з арфаграфічнага слоўніка па тры словы са спалучэннем літар ***дж*** і ***дз***, якія абазначаюць адзін зычны гук.

402. Прачытайце словы.

Ра..іма, дож..ык, ура..ай, рэ..ька, ..ядуля, ..іця, мя..ве..ь, нара..энне, ты..ень, ..яржава.

Спішыце, устаўляючы прапушчаныя спалучэнні літар ***дз*** або ***дж***. Падкрэсліце іх.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Гук і літара ў

Урок 7

403. Прачытайце словы.

Аўтобус, сліўка, здароўе, праўда, дрэўца, коўдра, **жоўты**, касманаўт, будаўнік, лаўка.

?! Запішыце словы.
Падкрэсліце літару **ў** і літары, якія стаяць перад ёй.
Якія літары стаяць перад **ў**?
* Якой часцінай мовы з'яўляецца выдзеленае слова?

Успомніце!

Гук **ў** — зычны. Ён, як і ўсе зычныя гукі, не ўтварае склада.
Літара **ў (у нескладовае)** пішацца пасля галосных гукаў: *мыў, рашаў, лаўка, ластаўка*.

404. Прачытайце вершы Авяр'яна Дзеружынскага.

Божая кароўка

Божая кароўка,
чорная галоўка,
жоўтая сарочка
ў кропачках чарнявых,
як намаляваных.

Дзік

Дзік пад дуб
дзікоў вадзіў.
Дзіцянят сваіх карміў.
Елі дзеткі жалуды,
дуб даў смачныя плады,
задаволены дзічкі —
паласатыя бачкі.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

?! Ці бачылі вы жывёл, пра якіх напісаны вершы Авяр'яна Дзеружынскага? Дзе вы бачылі гэтых жывёл? Раскажыце.
Выпішыце з вершаў словы, у якіх ёсць літара ***ў***. Падкрэсліце гэтую літару.

405. Прачытайце словы.

Рашала, малявала, пісала, чытала.

?! Як вы думаеце, хто выконваў гэтыя дзеянні: дзяўчынка ці хлопчык?
Падумайце і змяніце дадзеныя словы так, каб дзеянні выконваў хлопчык.
Запішыце словы па ўзоры. Падкрэсліце літару, пасля якой пішацца ***ў***.

Узор. *Рашала — рашаў*, ...

406. Прачытайце скорагаворку.

Рыбак Рыгор **рыбачы(у/ў)** на рацэ.

?! Якія зычныя гукі паўтараюцца ў скорагаворцы?
Запішыце скорагаворку па памяці.
Якую літару вы напісалі на канцы выдзеленага слова? Чаму?
Навучыцеся хутка гаварыць скорагаворку.

407. Прачытайце верш.

Нам за(ў/у)сёды (ў/у)сё па г(ў/у)сце:
каша, бульба ці кап(ў/у)ста.
За сталом (ў/у) нас за(ў/у)жды
цішыня (ў/у) час яды.
(Паводле Андрэя Александровіча)

заўжды́

?! Спішыце верш, устаўляючы патрэбную літару ***у*** або ***ў***.
Якія правілы паводзін за сталом трэба выконваць? Раскажыце.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

408. Назавіце прадметы на малюнках словамі з ***ў***. Запішыце гэтыя словы. Падкрэсліце літару ***ў*** і папярэднюю.

Гук і літара *й*

Урок 8

409. Прачытайце жартоўны вершык.

Байка

Дзяцел з ночы быў сярдзіты,
Тэлеграму пераблытаў.
І па**й**шла па лесе ба**й**ка:
«З’еў лісіцу шэры за**й**ка».
(Васіль Зуёнак)

?! Як называецца выдзеленая літара? Які гук гэтая літара абазначае?

Успомніце!

Гук ***й*** — зычны, ён не ўтварае склада.
На пісьме абазначаецца літарай ***й*** **(і нескладовае)** і пішацца пасля літар галосных гукаў: *ма**й**ка, балала**й**ка, за**й**ка*.

410. Прачытайце прыказкі.

Гавары меней, думай болей.
За праўду стой гарой.
Згодай збудуеш, а нязгодай зруйнуеш.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

416. Прачытайце верш.

Навальніца

Навальніца, навальніца,
неба можа абваліцца.
Гром грыміць,
маланкі блішчуць,
лупіць дождж,
а вецер — свішча!
Годзе вам усім сварыцца!
Сціхні, сварка-навальніца.
(Павел Марціновіч)

Спішыце верш.
Падкрэсліце ў ім словы з мяккім знакам.

417. Прачытайце пары слоў.

Стол — столь, лаз — лазь, рыс — рысь, барабан — барабань, мароз — марозь, Волга — Вольга.

Аднолькавыя ці розныя па значэнні словы кожнай пары?
Чым адрозніваюцца словы кожнай пары пры гучанні і на пісьме?
Запішыце словы з мяккім знакам. Падкрэсліце літары, якія напісаны перад ім.

418. Прачытайце вершаваныя радкі.

У малога Санькі
Новенькія санкі.

— Буду браць, — кажа брат, —
Самакат напракат.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

У дупло залез Савось:
Вос няма, а мёд,
Ён — вось.
(Надзея Сторажава)

Знайдзіце ў кожным вершыку пары слоў, якія адрозніваюцца адным гукам.
Запішыце гэтыя пары слоў у сшытку (у вас павінна атрымацца тры пары).
Падкрэсліце літары, якімі адрозніваюцца словы на пісьме.

419. Прачытайце словы.

Певень, лось, карась, лебедзь, журавель, матыль, алень, рысь.

Спішыце. Падкрэсліце мяккі знак і літару, якая стаіць перад ім.

Цвёрдыя і мяккія зычныя

Урок 10

420. Прачытайце пары слоў.

лес — лось
сад — сядзь
Саня — Сеня
аса — Ася
вазы — вязі
мішка — мышка

Параўнайце выдзеленыя зычныя гукі ў кожнай пары.
Якія з іх мяккія, а якія — цвёрдыя?
Якія галосныя літары стаяць пасля мяккіх зычных, а якія — пасля цвёрдых?
Якія галосныя літары абазначаюць мяккасць папярэдняга зычнага?

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Успомніце!

У беларускай мове ёсць **цвёрдыя** і **мяккія** зычныя гукі. Большасць зычных парныя па цвёрдасці і мяккасці, напрыклад, ***б — б’, в — в’, к — к’, с — с’, т — ц’***: *борт — бег, воз — вяз, кот — кіт, сом — сем, рот — у роце*.
Зычны ***й*** заўсёды мяккі.

421. Правядзіце гульню «Гукі-браты». Настаўніца называе склад з цвёрдым зычным і кідае мяч аднаму з вучняў. Той, да каго трапіў мяч, называе склад з парным мяккім зычным.

Узор. *Ма — мя, но — нё, ...*

Успомніце!

Літары ***і, е, ё, ю, я, ь*** абазначаюць мяккасць папярэдняга зычнага: *мяч, рукі, лес, лось*.

422. Прачытайце словы.

Месяц, мёд, ліст, чалавек, дзень, люк, ліпа, птушка, зямля, восень, вавёрка, фікус, бінт, дзеці.

?! Спішыце словы.
Падкрэсліце галосныя літары, якія абазначаюць мяккасць зычных.

423. Прачытайце словы.

вёска	ніткі	туман
ліпень	апенькі	месяц
фламастар	гушчар	асіна
дзяцел	дзень	вугал

фламáстар

?! Спішыце словы, у якіх усе зычныя цвёрдыя.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

424. Прачытайце тэкст.

У агародз.., каля Надзейчынай хаты, рос мален..кі кл..нік. Надз..йка часта л..бавалася густал..стым клён..кам. *(Паводле Максіма Валошкі)*

?! Назавіце прапушчаныя гукі. Як называюцца гэтыя гукі? Што яны абазначаюць?
Запішыце сказы, устаўляючы прапушчаныя літары.
Падкрэсліце літары, якія абазначаюць мяккія зычныя гукі.

Успомніце!

Літары ***а, о, у, ы, э*** пішуцца пасля цвёрдых зычных:
дым, букет, зіма, сяло.

425. Прачытайце і адгадайце з дапамогай малюнка першую загадку. Каб адгадаць другую загадку, спалучыце літары так, каб атрымалася слова-адгадка.

1. Усіх возіць, а сам пехатою ходзіць.
2. Лата на лаце, а шва не знайсці.

апкуаст

?! Запішыце загадкі і адгадкі.
Падкрэсліце адной рыскай цвёрдыя зычныя, дзвюма — мяккія.
* Назавіце ў загадках і адгадках словы, у якіх няма мяккіх зычных.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

426. Прачытайце скарагаворку.

Пайшоў Сёма
лавіць сома,
Соня спіць
спакойна дома.
Соні — сон,
Сёму — сом.
(Мікола Мінчанка)

Спішыце скарагаворку.
Падкрэсліце адной рыскай цвёрдыя зычныя, дзвюма — мяккія.
Навучыцеся чытаць скарагаворку хутка.

Зацвярдзелыя зычныя

Урок 11

427. Прачытайце словы.

Чай, мы**ш**ы, ва**р**она, ура**дж**ай, **ж**ук.

Як вымаўляюцца выдзеленыя ў словах зычныя: цвёрда ці мякка? Якія галосныя літары напісаны пасля літар, што абазначаюць названыя вамі гукі? Ці ёсць у беларускай мове словы, у якіх гэтыя гукі вымаўляюцца мякка?

> *Успомніце!*
> Зычныя ***ж, ш, дж, ч, р*** называюцца **зацвярдзелымі**.
> Пасля іх пішуцца літары ***а, о, у, ы, э***: ***ж****ыта*, *д****р****о****ждж****ы*, ***шч****упак*, ***р****абіна*, ***ч****о****р****ны*.

428. Знайдзіце ў арфаграфічным слоўніку старонкі, на якіх словы пачынаюцца з літар, што абазначаюць зацвярдзелыя гукі. Запішыце ў сшыткі са слоўніка па два словы на кожны зацвярдзелы гук. Падкрэсліце літары, якія абазначаюць зацвярдзелыя зычныя.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

429. Прачытайце верш.

Памятай: **вужы, чыжы,**
шыпшына, шына і **стрыжы,**
жырафы, мышы і **маржы**
заўсёды з ***шы*** і ***жы*** пішы.

?! Спішыце. Падкрэсліце зацвярдзелыя зычныя.
Якія галосныя літары стаяць пасля літар, што абазначаюць зацвярдзелыя зычныя гукі?

430. Прачытайце тэкст.

Шпакі

Саша зр..біў шпакоўню. Ён пр..ладзіў яе да груш.. . Хутка тут пасяліліся шпакі. Саш.. добра ведаў сваіх птуш..к. Р..ніцай яны будзілі хлопч..ка звонкай песняй.

?! Спішыце тэкст.
Устаўце прапушчаныя літары.

431. Прачытайце і адгадайце з дапамогай малюнка першую загадку. Каб адгадаць другую загадку, спалучыце літары так, каб атрымалася слова-адгадка.

1. Надзьмуўся пузан
Велічынёю са збан,
А лёгкі, як пух.
Што гэта за зух?
(Анатоль Клышка)

чнурік

2. Раніцу кожную лашчыць, сушыць
Шыю, рукі, твар і вушы.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

?! Назавіце ў словах загадак зацвярдзелыя зычныя.
Запішыце словы-адгадкі. Падкрэсліце ў іх літары, якія абазначаюць зацвярдзелыя зычныя гукі.

432. Прачытайце прыказкі.

Добры жарт дружбы не бурыць.
Хто ўчора схлусіў, таму заўтра не паверуць.

?! Назавіце ў словах прыказак зацвярдзелыя зычныя.
Спішыце прыказкі.
Падкрэсліце літары, якія абазначаюць зацвярдзелыя зычныя.

Гукі і літары *д* — *дз'*, *т* — *ц'*

Урокі 12—13

433. Прачытайце пары слоў. Дапоўніце другое слова кожнай пары патрэбным гукам.

жыта — у жы..е
білет — на біле..е
горад — у гора..е
ліст — на ліс..е
малады — мала..енькі
парад — на пара..е

?! Якія гукі абазначаюць падкрэсленыя літары: цвёрдыя ці мяккія?
Якімі гукамі, цвёрдымі ці мяккімі, вы дапаўнялі словы?
Спішыце пары слоў па ўзоры.

Узор. *Жыта — у жыце, ...*

Успомніце!

У беларускай мове гукі ***д*** і ***т*** вымаўляюцца толькі цвёрда.
Цвёрдаму зычнаму гуку ***д*** адпавядае парны па мяккасці ***дз'***: ***дні*** — ***дзень***, *вада — у ва**дз**е*.
Цвёрдаму зычнаму гуку ***т*** адпавядае парны па мяккасці ***ц'***: *кус**т** — кус**ц**ік, пло**т** — на пло**ц**е*.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

434. Прачытайце словы.

Ты..ень, ..яжурны, ..эльфін, ва..іцель, ..арога, ві..элец, кало..еж, ..ірка, ..ённік, прыро..а.

Спішыце словы, устаўляючы прапушчаныя літары ***д*** або ***дз***.

435. Прачытайце словы.

пя..ачка
пя..ёрка
с..ежка
мя..еліца
ка..ок
ве..ер
..ягнік

с..оль
с..удзень
..емра
він..ік
бо..ік
газе..а

Спішыце словы, устаўляючы прапушчаныя літары ***т*** або ***ц***.

436. Прачытайце тэкст.

Каля дома расце **сад**. У **садзе** шмат дрэў і **кустоў**. Сад абнесены **плотам**. На **плоце** любіць гуляць наш маленькі **коцік**. Побач з **садам** — **агарод**. Там на **градах летам расце** шмат агародніны.

Якія ў выдзеленых словах гукі ***д*** і ***т***: цвёрдыя ці мяккія?
Якія гукі ***дз*** і ***ц***: цвёрдыя ці мяккія?
Змяніце выдзеленыя словы так, каб мяккія гукі перайшлі ў цвёрдыя, і наадварот.
Запішыце словы парамі па ўзоры.

Узор. *Сад — у садзе, кустоў — на кусце, ...*

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

437. Прачытайце загадку і адгадайце з дапамогай малюнка.

Стаіць у садзе пад акном
маленькі дом, **салодкі** дом.
Тут пчолкі водзяць **карагод**,
у доме ёсць пахучы **мёд**.
(Іван Карэнда)

Змяніце выдзеленыя словы так, каб цвёрды гук ***д*** перайшоў у мяккі ***дз'***.

ву́лей

438. Прачытайце словы.

ідуць — ідзе
гудуць — ...
вада — ...
днём — ...
мёд — ...
хада — ...

ветрык — вецер
матуля — ...
боты — ...
жывот — ...
газета — ...
лета — ...

Змяніце словы па ўзоры, каб цвёрдыя ***д*** і ***т*** перайшлі ў мяккія ***дз'*** і ***ц'***.
Запішыце пары слоў.
Падкрэсліце ў словах літары, што змяніліся.

439. Прачытайце і адгадайце з дапамогай малюнка першую загадку. Каб адгадаць другую загадку, спалучыце літары так, каб атрымалася слова-адгадка.

1. Адгадай, сынок, загадку,
што за месцейка за хатай,
дзе ўвіхаецца бабуля,
водзіцца гарох, цыбуля,
кроп і морквы

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

карагод,
гэта месца — … .
(Уладзімір Мацвеенка)

2. У ваду нырае смела,
хатку ён будуе ўмела.
Пад вадой і на вадзе
будаўніцтва ён вядзе.

рбабё

Знайдзіце ў словах загадак і адгадак такія, у якіх ***т*** змяняецца на ***ц’***, ***д*** на ***дз’***.

440. Прачытайце скорагаворку.

Скача чапля па **балоце**,
Чачотка — у чароце,
а чубаты **чачот**
топча, топча **агарод**.
Я чачота падпільную,
чапялою пачастую.
(Васіль Вітка)

чачо́тка

Якія гукі паўтараюцца ў скорагаворцы?
Навучыцеся хутка чытаць скорагаворку.
Змяніце выдзеленыя словы, каб ***д*** перайшло ў ***дз’***, ***т*** — у ***ц’***, ***ц’*** — у ***т***.
Запішыце пары слоў, што атрымаліся.
Падкрэсліце літары, якія абазначаюць парныя па цвёрдасці-мяккасці зычныя.

441. Прачытайце прыказкі.

Не **глядзі**, каб скора, а глядзі, каб добра.
Шчыра працуй у **грамадзе**, дык не будзеш у **бядзе**.
Дружная праца — крыніца **багацця**.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Аб чым гаворыцца ў гэтых прыказках?
Змяніце выдзеленыя словы, каб мяккія ***дз'*** і ***ц'*** перайшлі ў цвёрдыя ***д*** і ***т***.
Запішыце словы парамі. Падкрэсліце літары, якія абазначаюць гукі ***ц', дз', д, т***.

442*. Прачытайце імёны дзяцей.

Федзя, Пеця, Насця, Косця, Ядзя.

Змяніце словы, каб мяккія ***дз'*** і ***ц'*** перайшлі ў цвёрдыя ***д*** і ***т***.
Запішыце словы парамі.

Узор. *Федзя — Фёдар, ...*

443. Прачытайце.

Яблыкі, грушы, слівы растуць у (сад).
Моркву, радыску, салату садзяць у (агарод).
Крот жыве ў зямлі, а рыба — у (вада).

Запішыце сказы, змяняючы словы, як патрабуе сэнс.

Звонкія і глухія зычныя

Урок 14

444. Прачытайце пары слоў.

Каза — каса, жар — шар, дом — том, дзень — цень, джала — пчала.

Назавіце парамі гукі, якія абазначаюць у дадзеных словах падкрэсленыя літары. Якія з іх гучаць звонка, а якія — глуха?

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Успомніце!
Зычныя гукі бываюць **звонкія** і **глухія**.
Звонкія — ***б, в, г, д, дж, дз, ж, з, й, л, м, н, р, ў***.
Глухія — ***к, п, с, т, ф, х, ц, ч, ш***.
Большасць звонкіх і глухіх зычных утвараюць пары: ***б — п, г — х, д — т, дж — ч, дз — ц, ж — ш, з — с***.

445. Прачытайце словы.

Ясень, дуб, бяроза, клён, граб, елка, сасна, піхта.

?! Спішыце. Падкрэсліце звонкія зычныя адной рыскай, а глухія — дзвюма.

Узор. *Ясень, ...*

446. Падбярыце да кожнага звонкага гука парны глухі гук і наадварот. Запішыце.

б — ..	дж — ..	д — ..	п — ..
г — ..	ж — ..	ш — ..	х — ..
дз — ..	з — ..	ц — ..	с — ..

447. Прачытайце словы.

бот — ...	**жыць** — ...	**былінка** — ...
дзень — ...	**жар** — ...	**зала** — ...
саджу — ...	**каза** — ...	**год** — ...

?! Замяніце выдзеленыя звонкія зычныя парнымі глухімі.
Запішыце пары слоў. Падкрэсліце парныя звонкія і глухія ў словах.

Узор. *Бот — пот, ...*

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

448. Прачытайце словы.

Шмат	*Адзін*	*Шмат*	*Адзін*
сцягі	...	плады	...
зубы	...	грыбы	...
дубы	...	гарады	...

?! Запішыце пары слоў.
Звярніце ўвагу, якую літару трэба пісаць на канцы слоў у адзіночным ліку.

449. Прачытайце тэкст.

У нашай школе ёсць жывы куток. Там жывуць ву..ы, во..ык і белыя мы..ы. У акварыуме плаваюць ры..ы. У клетцы жывуць чы..ы.

ёсць

?! Спішыце, устаўляючы прапушчаныя літары.
Падкрэсліце літары, якія ўставілі: звонкія — адной рыскай, глухія — дзвюма.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

450. Прачытайце словы.

Ворагь, агарод, мост, груз, дрозд, паўлін, памідор, самакат, дзяцел, воз, шпак.

Выпішыце словы, якія заканчваюцца на парныя звонкія і глухія зычныя.

* Правапіс звонкіх зычных

Урок 15

451. Прачытайце пары слоў.

агаро.. — агаро**ды**
скла.. — скла**ды**
ястра.. — ястра**бы**
піро.. — піра**гі**
шала.. — шала**шы**

ло..ка — ло**да**чка
лы..ка — лы**жа**чка
кні..ка — кні**жа**чка
зара..ка — зара**да**чка
ка..ка — ка**за**чка

Устаўце прапушчаныя літары. Правярайце сябе з дапамогай другога слова пары.
Якія літары стаяць у другім слове пары пасля зычнага, што правяраем?

Звонкія зычныя гукі, якія знаходзяцца ў канцы слова або ў сярэдзіне слова перад глухімі зычнымі, вымаўляюцца глуха: *агаро[т], маро[с], ду[п], яга[т]ка, ка[с]ка*.

Але на пісьме яны перадаюцца літарай, якая абазначае звонкі гук: *агарод, мароз, дуб, ягадка, казка*.

Каб не памыліцца ў напісанні такіх слоў, трэба змяніць іх такім чынам, каб пасля зычнага гука стаў галосны гук:
агаро(д, т) — агароды, маро(з, с) — маразы, ду(б, п) — дубок, яга(д, т)ка — ягада, ка(з, с)ка — казачка.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

452. Прачытайце пары слоў.

голуб — галубы	дуб — дубок	ягадка — ягада
плуг — ...	нож — ...	бярозка — ...
бераг — ...	мароз — ...	трубка — ...

?! Як гучаць гукі, абазначаныя падкрэсленымі літарамі, у першым слове кожнай пары: звонка ці глуха?
Змяніце словы так, каб пасля гэтых гукаў стаў галосны.
Запішыце пары слоў.

453. Прачытайце словы.

Дож(дж/ч), мядзве(дзь/ць), лу(г/х), гора(д/т), гры(б/п), ко(ж/ш), лё(с/з), сце(ж/ш)ка, лы(ж/ш)ка, но(ж/ш)ка, вё(с/з)ка.

?! Якія гукі, звонкія ці глухія, чуюцца ў месцах, дзе прапушчаны літары? Змяніце кожнае слова, каб было зразумела, якую літару трэба пісаць. Запішыце словы парамі. Падкрэсліце літары, напісанне якіх вы правяралі.

Узор. *Дождж — даждж ы, ...*

454. Прачытайце словы.

Бяро..ка, піро.., бера.., кні..ка, са.., сце..ка, дзе.. .
Дзядуля, бяроза, садок, берагі, пірагі, сцяжынка, кніжачка.

?! Да слоў з першага радка падбярыце праверачныя словы з другога радка. Запішыце словы парамі.
Падкрэсліце літары, напісанне якіх вы правяралі.

Узор. *Бярозка — бяроза, ...*

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

455. Прачытайце прымаўкі.

Адкла(д, т) не ідзе ў ла(д, т).
Беражы но(с, з) у вялікі маро(з, с).

Растлумачце значэнне прымавак.
Якія гукі чуваць у месцах, дзе прапушчаны літары?
Якія літары трэба там пісаць?
Падбярыце вусна праверачныя словы.
Спішыце сказы, устаўляючы прапушчаныя літары.

Урок 16

456. Прачытайце тэкст. Падумайце і адкажыце, чаму ён так называецца.

Добры ўнук

Алёшу часта куплялі **кні..кі** з малюнкамі. Хлопчык быў маленькі. Сам чытаць не ўмеў. Цікавыя **ка..кі** яму чытаў дзядуля. Алёша рос. **Дзе..** старэў. Алёша пайшоў у школу. Ён навучыўся чытаць. Цяпер Алёша чытаў дзеду кніжкі. *(Паводле Алены Благінінай; пераклад з рускай мовы)*

Спішыце тэкст, устаўляючы ў выдзеленых словах прапушчаныя літары. Падбярыце да іх праверачныя словы.

457. Прачытайце лічылку.

Ад дуба да дуба

Ад дуба да дуба,
ад зруба да зруба,
ад палкі да палкі,
ад галкі да галкі!
Лічыся, лічыся,

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

імчыся, імчыся,
ад дуба да дуба,
як жолуд, каціся.
Хавайся ў крапіве,
у градзе-баразздзе, —
знайду я хоць дзе!
(Еўдакія Лось)

Зруб — зробленае з бярвення збудаванне без падлогі і даху.

Знайдзіце ў лічылцы праверачныя словы да слоў *дуб, зруб*. Падбярыце праверачнае слова да слова *жолуд*. Запішыце словы парамі. Падкрэсліце літары, напісанне якіх праверылі.
Пагуляйце на перапынку ў гульню, дзе трэба лічыцца. Выкарыстайце любую лічылку.

458. Прачытайце і адгадайце з дапамогай малюнкаў загадкі.

Не сне.. і не лё.., а срэбрам дрэвы прыбярэ.

Яго ты ніколі не абмінеш, ці ў хату заходзіш, ці з хаты выходзіш.

Якія гукі чуваць на канцы слоў, дзе прапушчаны літары? Якія літары трэба пісаць? Чаму?
Запішыце загадкі і адгадкі.
Падбярыце праверачныя словы да слоў *снег, лёд, парог.* Запішыце іх разам з праверачнымі.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

459. Пагуляйце: настаўніца называе склад са звонкім ці глухім зычным і кідае мяч аднаму з вучняў. Вучань называе парны па звонкасці-глухасці склад і кідае мяч настаўніцы: ***ба — па, до — то*** і гэтак далей.

460. Разгледзьце малюнкі.

?! Запішыце назвы намаляваных прадметаў разам з праверачнымі словамі. З адным са слоў складзіце сказ.

461. Прачытайце тэкст.

Сабраліся неяк лясныя звяры на святочны абе(д/т). Мядзве(дз/ц)ь прынёс мё(д/т), вожык — гры(б/п), лісічкі — хле(б/п). Вавёркі спяклі смачны піро(г/х). Зайкі зварылі цудоўны су(б/п). Ешце, сябры, на здароўе!

?! Спішыце тэкст, устаўляючы патрэбныя літары.
Вусна падбярыце праверачныя словы.

Падоўжаныя зычныя

Урокі 17—18

462. Прачытайце верш.

Раздо**лле** ў лузе, эх, раздо**лле**!
А колькі смеху і сваво**лля**,
і жартаў, плёскату, штурха**нн**я
над гэтым Нёмнам у купа**нн**е!
(Якуб Колас)

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

?! Звярніце ўвагу на выдзеленыя літары. Якія гукі яны абазначаюць: галосныя ці зычныя?
Як называюцца зычныя гукі, якія вымаўляюцца падоўжана, а на пісьме абазначаюцца дзвюма аднолькавымі літарамі?

Успомніце!

У некаторых словах зычныя вымаўляюцца **падоўжана**.
Падоўжанае вымаўленне зычных перадаецца на пісьме дзвюма літарамі: *насе**нн**е, но**чч**у*.
Падоўжанае вымаўленне гука ***дз*** на пісьме перадаецца літарамі ***ддз***: *разво**ддз**е.*

463. Прачытайце словы. Правільна вымаўляйце падоўжаныя зычныя.

Узбярэжжа, наваколле, разводдзе, павуцінне, багацце, падарожжа, суччa, зацішша, галлё.

?! Спішыце словы.
Падкрэсліце літары, якія абазначаюць падоўжаныя зычныя гукі.

464. Прачытайце імёны, звярніце ўвагу на іх напісанне.

Наталля, Ганна, Жанна, Таццяна, Усцінне, Ефрасінне, Настасся.

?! Складзіце і запішыце сказ з любым іменем па выбары.

465. Прачытайце жартоўны верш.

Пра Сцяпана і смятану

Сцяпан сягоння спаў пагана:
да рання снілася смятана,
але ў Сцяпана, як назло,

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

з сабою лыжкі не было.
Ён з лыжкай спаць паклаўся рана,
ды не прыснілася смятана.
(Паводле Грыцько Бойкі;
пераклад з украінскай мовы)

?! Знайдзіце ў вершы словы з падоўжанымі зычнымі.
Якія зычныя падоўжаны?

466. Прачытайце прыказку.

Свайго смецця на чужы сметнік не вынось.

?! У якім слове ёсць падоўжаныя зычныя?
Спішыце прыказку.
Падкрэсліце падоўжаныя зычныя.

467. Прачытайце верш-скорагаворку.

цвыркýн

Цвыркун на скрыпачцы
цвіркоча
ў кутку падпечча
летняй ноччу.
(Авяр'ян Дзеружынскі)

?! Якія гукі паўтараюцца ў скорагаворцы?
Навучыцеся чытаць скорагаворку хутка.
Выпішыце словы з падоўжанымі зычнымі.
Падкрэсліце падоўжаныя зычныя.

468*. Прачытайце словы.

Пытаць, крыло, адзець, плаваць, збажына.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

481. Разгледзьце малюнкі. Адкажыце на дадзеныя пад малюнкамі пытанні, каб у кожным вашым адказе было слова з апострафам.

Што робіць сям'я?

Што падымае панэлі на будоўлі?

Што зробіць сабака?

?! Запішыце вашы адказы на пытанні ў сшытку. Падкрэсліце словы з апострафам.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

482. Прачытайце словы. На якой мове яны запісаны?

Семья, объезд, воробьи, съезд, копьё, погода, подъезд.

Перакладзіце словы на беларускую мову.
Запішыце словы па-беларуску.

483. Прачытайце сказы.

1. Паштал..ён прынёс тэлеграму.
2. Хлеб ядуць, а ваду п..юць.
3. Каля замка ў Міры л..юцца песні.
4. Некалькі дзён стаіць дрэннае надвор..е.

Спішыце, устаўляючы патрэбныя раздзяляльныя знакі: апостраф і мяккі знак.

484. Прачытайце сказы, змяняючы словы ў дужках, як патрабуе сэнс.

1. У снегіра прыгожае (пяро).
2. Па дарожцы скачуць (верабей).
3. Дождж (біць) па даху.

Спішыце сказы. Падкрэсліце раздзяляльныя знакі.

485. Выпішыце з арфаграфічнага слоўніка тры словы з мяккім знакам, які абазначае мяккасць папярэдняга зычнага. Затым выпішыце па тры словы з раздзяляльным мяккім знакам і апострафам.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

СКЛАДЫ

ПЕРАНОС СЛОЎ

Урок 1

486. Паслухайце верш.

Звоніць поле доляй, воляй,
звоніць поле ў каласкі.
У буйным лузе ззяюць, граюць
кветкі, мошкі, **матылькі.**
(Янка Купала)

?! Прагаварыце выдзеленае слова верша па частках: *ма-тыль-кі*.
Колькі частак вы назвалі?
Колькі ў гэтым слове галосных гукаў? Колькі ў слове складоў?

Успомніце!

Словы дзеляцца на **склады**.
У слове столькі складоў, колькі галосных гукаў: *лес, ка-ні-ку-лы*.

487. Разгледзьце малюнкі. Назавіце прадметы на малюнках.

?! Палічыце ў словах — назвах дадзеных прадметаў склады.
Запішыце словы — назвы прадметаў.
Пасля кожнага слова пазначце, колькі ў ім складоў.

Узор. *Галінка (3), ...*

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

488. Прачытайце тэкст.

Разумная галка

Захацела **галка** піць. Убачыла яна на двары збан з **вадой**. У збане было **мала** вады. Галка не змагла **дастаць** яе. Тады галка стала кідаць у збан **каменьчыкі**. Вада ў збане **паднялася**. Галка змагла напіцца. *(Паводле Льва Талстога; пераклад з рускай мовы)*

Назавіце выдзеленыя словы, палічыце ў іх колькасць складоў.
Спішыце тэкст.
Пры спісванні выдзеленыя словы дзяліце на склады.

489. Прачытайце словы.

пена́л

Зямля, парк, поні, пенал, непагадзь, сукенка, дзень, вочы, яблыня.

Спішыце. Абазначце лічбамі над словамі колькасць складоў.

490*. Прачытайце словы. Ці зразумела вам, што вы прачыталі?

ля-ту-ма, ко-ма-ла, кі-цу-кер, ва-дрэ, га-ро-да, шына-ма, ры-звя

Перастаўце склады месцамі, каб атрымаліся словы.
Запішыце словы.

491. Прачытайце словы.

Сліва, алыча, вішня, мандарын, апельсін, лімон, маліны, журавіны, ажыны.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

?! Запішыце словы. Падзяліце іх на склады.

Узор. *Слі-ва, ...*

Урок 2

492. Прачытайце словы.

Малако, соль, яліна, зорка, узбярэжжа, ластаўка, маленькі, майка, насенне.

?! Палічыце колькасць складоў у кожным слове.
Спішыце словы, дзелячы іх на склады для пераносу.
Успомніце правілы пераносу слоў.

Успомніце!

Словы пераносяцца па складах.

Слова, якое мае адзін склад, не дзеліцца для пераносу.

Склад з адной літары нельга пакідаць на радку і нельга пераносіць на новы радок: *ялі-на, за-вея*.

Пры пераносе слоў літары ***дж, дз*** не раздзяляюцца: *са-джу, хо-дзяць*.

Пры пераносе слоў літары ***й, ў, ь***, а таксама апостраф не аддзяляюцца ад папярэдняй галоснай: *ма**й**-ка, бул**ь**-ба, ласта**ў**-ка, пад’-езд*.

Спалучэнні зычных у сярэдзіне слова пераносяцца на наступны радок свабодна: *гал-лё, га-ллё, стагод-дзе, стаго-ддзе, карэн-не, карэ-нне, ся-стра, сяс-тра, сяст-ра, ра-змова, раз-мова*.

493. Прачытайце і адгадайце з дапамогай дадзеных малюнкаў загадкі.

Страж гароднага парадку
без **абноў** не тужыць.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

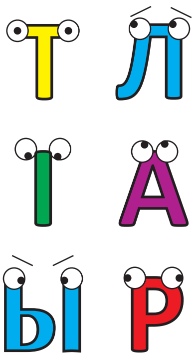

Чым **найгоршая** апратка,
тым **надзейней** служыць.
(Уладзімір Паўлаў)

Яны **чорныя, крывыя,**
з **нараджэння** ўсе **нямыя,**
а калі пастануць поруч,
як **жывыя, загавораць.**

?! Выпішыце з загадак выдзеленыя словы.
Запішыце словы-адгадкі.
Пры пісьме дзяліце словы для пераносу.

494. Прачытайце прыказкі.

Праца не **ганьбіць** чалавека, а корміць, **поіць** і вучыць.
Дружная праца — крыніца **багацця.**
Дай **кароўцы** бурачка, дасць кароўка **малачка.**

?! Растлумачце значэнне прыказак.
Назавіце колькасць складоў у словах першай прыказкі.
Выпішыце выдзеленыя словы, дзелячы іх для пераносу.

495. Прачытайце сказы. Якую назву можна даць гэтаму тэксту?

чаро́мха

Цвіце **чаромха** вельмі прыгожа. Яе кветкі белыя і **пышныя.** Калі чаромха цвіце, **здаецца,** што яна абсыпана снегам. У гэты час прыемна пастаяць і **палюбавацца** яе прыгажосцю ў лесе, парку, **садзе.**

У вазе чаромха **доўга** не стаіць, хутка **абсыпаецца.** Не **ламайце** галінкі чаромхі! **Любуйцеся** ёю ў прыродзе.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Выпішыце з тэксту выдзеленыя словы.
Пры спісванні дзяліце словы для пераносу.
Запішыце колькасць складоў.

Узор. *Ча-ром-ха, ча-ро-мха (3), … .*

496. Прачытайце верш.

Дружбакі

Сябравалі змалку ўтрох:
Дзіма, Яша і Цімох.
Праўда ў прымаўцы гучыць:
іх вадою не разліць!

Спішыце. Падкрэсліце словы, якія нельга падзяліць для пераносу.

НАЦІСК

Урок 3

497. Прачытайце пары слоў.

Дождж — дажджы́нка, рэ́кі — ража́, хо́лад — халады́, тра́вы — трава́, во́сень — асе́нні.

Які склад у кожным слове вымаўляецца з большай сілай?
Як называецца знак ´, што стаіць над адным са складоў у кожным слове?

Успомніце!

Адзін са складоў у слове вымаўляецца з большай сілай.
Гэты склад называецца **націскным**. На пісьме націск абазначаецца знакам ´: *ка́зка, ве́чар*.
У словах з аднаго склада, а таксама над літарай ***ё*** знак націску не ставіцца.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

498. Прачытайце словы, каб выразна былі чуваць націскныя склады.

Вядро, шклянка, збанок, бітон, кубак, каструля, бутэлька, бочка, цэбар.

?! Спішыце.
Абазначце націск значком ´.
* Змяніце выдзеленае слова, каб націск у ім перайшоў на іншы склад.
* Якія літары сталі пад націскам у гэтым слове?

цэ́бар

499. Прачытайце верш. Правільна стаўце націск у словах *Са́ва* і *сава́.*

Са́ва і сава́

Прыйшоў Сава ў лес,
на яліну ўлез,
падняў галаву,
убачыў саву.

— Ты скажы, сава, —
пытаецца Сава, —
а твая дзятва
ведае забавы?

(Васіль Вітка)

?! Чым адрозніваюцца словы *Сава* і *сава*?
Аднолькавае ці рознае значэнне гэтых слоў?

500. Прачытайце скорагаворкі.

1. Адна сарока — адна марока,
сорак сарок — сорак марок.

2. Пекар Пётр пёк пірог.

Маро́ка — так гавораць пра што-небудзь заблытанае, клапотнае, валакітнае.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

?! На якія гукі падае націск у кожным слове скорагаворак? Навучыцеся чытаць скорагаворкі хутка, але каб выразна было чуваць націскныя склады.
Спішыце другую скорагаворку. Абазначце націск значком ´.
У якіх словах гэты значок ставіць не трэба?

501. Прачытайце. Якія словы «збеглі» са сваіх месцаў?

Панядзелак, ... , ... , чацвер, ... , субота, нядзеля.
Сакавік, ... , май, чэрвень, ... , жнівень, верасень, ..., лістапад.

?! Запішыце словы, устаўляючы прапушчаныя.
Пастаўце націск у словах.

ПРАВАПІС ЛІТАР *О, Э — А*

Урок 4

502. Прачытайце пары слоў. Звярніце ўвагу на націск.

го́ры — гара́	**жо́луд — жалуды́**
цэ́гла — цагля́ны	**сэ́рца — сардэ́чны**
маро́з — маразы́	**со́сны — сасна́**
дрэ́ва — драўля́ны	**рэ́кі — рака́**

?! Разгледзьце словы першага слупка. Якія літары стаяць пад націскам у першых словах кожнай пары?
Ці на той жа склад падае націск у другіх словах кожнай пары?
Якая літара стаіць у другіх словах кожнай пары на месцы ***о, э***?
Спішыце словы. Пастаўце націскі. Падкрэсліце літары ***о, э — а***.

Успомніце!

Галосныя гукі ***о, э*** бываюць толькі ў націскных складах: *го́ры, рэ́кі, мо́ра, дрэ́ва.*
Не пад націскам ***о, э*** пераходзяць у ***а***: *гара́, рака́, марскí, драўля́ны*.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

503. Прачытайце словы.

Рэчка, чорны, шоўк, чэрствы, працэджваць, поўнач, новы.

На якія літары падае націск у кожным слове?
Падбярыце словы, каб ***о, э*** стаялі не пад націскам.

Словы для выбару: *рака, цадзіць, чарнець, навейшы, чарсцвець, шаўковы, паўночны.*

Запішыце словы парамі. Пастаўце націск.
Падкрэсліце ў словах ***о, э — а***.

504*. Прачытайце верш.

Новы дом

Вырас **дом** на плошчы **новы**.
Вокны ў доме зіхацяць.
Добра жыць у доме тым
і дарослым, і малым.
(Іван Шуцько)

На якія літары падае націск у словах з ***о***?
Змяніце выдзеленыя словы з ***о***, каб націск падаў на іншы склад.
Якая літара стане на месца, дзе было ***о***?

505. Прачытайце словы ў дужках. Змяніце іх, як патрабуе сэнс.

У горадзе будуюць (цэгла) дамы. У вёсцы шмат (дрэва) дамоў. З дуба сыплюцца (жолуд). Баравікі растуць у (бор).

Запішыце сказы. У словах, што вы змянялі, пастаўце націск.
Падкрэсліце літару, на якую змяніліся ***о, э***.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

506. Прачытайце прыказкі, дапаўняючы іх патрэбнымі гукамі.

Там, дзе зг(о/а)да, заўсёды д(о/а)брая прыг(о/а)да.
Дурны сабака і на гаспадара бр(э/а)ша.

?! На якія склады падае націск у словах, дзе вы падбіралі літары? Спішыце прыказкі, устаўляючы патрэбныя літары. Пастаўце націск.

507. Прачытайце словазлучэнні, змяняючы словы ў дужках.

Шырокія (поле), высокія (сасна), бадлівая (козы), доўгая (косы).

?! Запішыце, апускаючы дужкі. Пастаўце націск у словах, якія змянілі.

Урок 5

508. Разгледзьце малюнкі.

?! Запішыце назвы прадметаў, выяўленых на малюнках.
Пастаўце націск у словах.
Вусна змяніце словы, каб націск перайшоў на другі склад.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

509. Прачытайце прыказкі. Растлумачце, як вы іх разумееце.

1. Вус д..ўгі, а язык яшчэ д..ўжэйшы.
2. Р..зумны чалавек р..зумам не хваліцца.

?! Спішыце, устаўляючы прапушчаныя літары. Падкрэсліце іх.

510. Прачытайце сказы. Змяняйце словы ў дужках, як патрабуе сэнс.

1. Птушкі пяюць у (бор). 2. На (двор) чуліся (голас) дзяцей. 3. Ідуць праліўныя (дождж). 4. На лузе стаялі (стог) свежага сена. 5. Паляўнічы заўважыў след (воўк).

?! Спішыце, апускаючы дужкі.
У словах, якія змянілі, пастаўце націск.

511*. Прачытайце і адгадайце з дапамогай малюнкаў загадкі.

Хто пад с..снамі стажк..м
свой узвёў выс..кі д..м,
без пілы і без сякеры
змайстраваў і дах, і дзверы?

Ён пабяліў узг..рак, д..лы,
закр..мзаў в..кны без дазв..лу.
То вуха ўшчыпне, то н..с.
Хто ж р..біць гэта ўсё? ... .

?! Спішыце загадкі, устаўляючы прапушчаныя літары.
Падкрэсліце літары, якія ўстаўлялі.

512. Знайдзіце і выпішыце з арфаграфічнага слоўніка пяць слоў, у якіх націск падае на склад з ***о*** або ***э***.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Змяніце словы так, каб націск падаў на іншы склад.
Запішыце словы, якія атрымаліся.
Пастаўце націск.
Падкрэсліце літары, якія змяняліся.

513. Прачытайце сказы.

1. З **дрэва** можна зрабіць **др..ўляны** стол. 2. З **воўны** можна звязаць **в..ўняныя** шкарпэткі. 3. З **цэглы** можна пабудаваць **ц..гляны** дом.

?! Спішыце сказы, устаўляючы прапушчаныя літары.
У выдзеленых словах пастаўце націск.

ПРАВАПІС ЛІТАР *Е, Ё — Я*

Урок 6

514. Прачытайце пары слоў.

Лёд — лядок, мёд — мядок, есці — яда, сцены — сцяна, гнёзды — гняздо.

?! Якія галосныя літары стаяць пад націскам у першых словах кожнай пары?
Якая літара стаіць на месцы ***е, ё*** ў другіх словах кожнай пары?
На які склад падае націск у гэтых словах?

Успомніце!

Літара ***ё*** пішацца толькі пад націскам: *вясёлка, палёт, лёгка*. Націск над ***ё*** не ставіцца.

Замест ***е, ё*** ў першым складзе перад націскам пішацца ***я***: *след — сляды́, лёгкі — лягчэ́йшы, бе́гчы — бяжы́м, мёд — мядо́вы, дзе́вяць — дзявя́ты, сем — сямна́ццаць*.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

515. Прачытайце народны верш-забаўлянку. Разгледзьце малюнак. Раскажыце, што робяць звяры.

У куце с..дзіць м..дзведзь,
хустку вышывае,
а лісічка-нев..лічка
хатку прыбірае.
А каток п..чэ аладкі,
масла падлівае.
Мышанятка жвава, гладка
катку памагае.

?! Якія літары прапушчаны ў словах верша? Растлумачце іх напісанне. Вывучыце на памяць першыя чатыры радкі верша.

516. Прачытайце словы. Звярніце ўвагу на націск.

Зе́млі, вёсны, ве́рбы, сёстры, звер, лес.

?! Змяніце словы, каб ***е, ё*** перайшлі ў ***я***. Запішыце словы парамі. Пастаўце націск у словах. Увага: націск над ***ё*** не ставіцца!

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

517. Прачытайце верш.

Назбірала арэхаў
пяць **мяхо́ў** і **паўме́ха,**
насушыла грыбоў
сто дваццаць карабоў.
Нацяга́ла шышак горку
працавітая **вавёрка.**
(Васіль Зуёнак)

?! Растлумачце напісанне літар ***е, ё, я*** ў выдзеленых словах.

518. Прачытайце сказы. Словы, што ў дужках, змяняйце, як патрабуе сэнс, каб ***е, ё*** перайшлі ў ***я***.

1. Вясной бусел пачаў будаваць (гнёзды).
2. Каля дома расла высокая (вербы).
3. З поўначы падзьмулі халодныя (вецер).

?! Спішыце сказы, якія атрымаліся.
У словах, што змянялі, пастаўце націск.
Падкрэсліце літару, якая стаіць у першым складзе перад націскам.

519. Прачытайце прыметы.

Туманы на з..млю апускаюцца — пац..плее хутка.
Шпак прыл..цеў — в..сна ля парога.
Сакавік з..лёны — ураджай благі.

?! Спішыце сказы, устаўляючы прапушчаныя літары.
Падкрэсліце ўстаўленыя літары.
Пастаўце націск у словах, у якія ўстаўлялі літары.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Урок 7

520. Прачытайце словы ў двух слупках.

в..домы	м..шок
в..сновы	сп..вак
в..лікі	дз..нёк

?! Да слоў з левага слупка падбярыце словы з правага слупка згодна з сэнсам.
Напішыце спалучэнні слоў, устаўляючы прапушчаныя літары.

521. Прачытайце рады слоў.

В..сна, в..сенні, в..снавы.
Кл..н, кл..нік, кл..новы.
Сц..на, насц..нны, сц..нка.
В..рбы, в..рба, в..рбачка.

?! Спішыце рады слоў, устаўляючы прапушчаныя літары.
Пастаўце націск.
Падкрэсліце літары, якія вы ўстаўлялі.

522. Прачытайце верш. Якія літары прапушчаны ў словах верша? Растлумачце іх напісанне.

Родны кут

Каля в..рбаў па-над рэчкай
Хаты нашай в..скі.
Дзе-нідзе, нібыта св..чкі,
белыя б..розкі.
Спее жыта, каласамі
Шэпчацца на полі.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Які сказ перадае асноўную думку верша? Запішыце яго.
* Да выдзеленых слоў падбярыце праверачныя.

528. Прачытайце.

На другі год зрабіў у ствале шчыліну і ўваткнуў малады парастак. Потым замазаў ранку.

Праз тры гады зацвіла яблынька. Восенню выраслі на ёй смачныя яблыкі.

Расла ў лесе дзікая яблынька. Аднойчы выкапаў чалавек яблыньку і пасадзіў каля хаты.

?! Ці ў правільнай паслядоўнасці апісаны падзеі?
Змяніце паслядоўнасць так, каб атрымаўся тэкст.
Дайце назву тэксту.
Складзіце план. Запішыце назву і план тэксту.

529. Прачытайце сказы. Пастаўце іх у правільнай паслядоўнасці, каб атрымаўся тэкст.

Гэта вавёрачка з пушыстым хвастом.
Хлопчык частуе яе арэхамі і насеннем сланечніку.
Хлопчык часта ходзіць у парк.
Там жыве яго рыжая сяброўка.

?! Запішыце тэкст.

530. Прачытайце тэкст.

Лясны барометр

Стаіць ціхі вясновы дзень. Толькі дзве сініцы не знаходзяць спакою. Яны скачуць па асіне, залятаюць у дупло.

Чаму яны так трывожацца?

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Зірнуў на неба і зразумеў. З захаду насоўваецца чорная хмара. Сініцы лепш за ўсіх адчуваюць набліжэнне навальніцы. *(Паводле Хведара Жычкі)*

Баро́метр — прылада, якая паказвае змены надвор'я.

?! Чаму тэкст называецца «Лясны барометр»?
Падбярыце словы, блізкія па значэнні да слова *насоўваецца*.
Адкажыце на пытанні.

1. Які быў дзень?
2. Як паводзілі сябе сініцы?
3. Куды зірнуў аўтар?
4. Адкуль насоўвалася чорная хмара?
5. Хто лепш за ўсіх адчувае набліжэнне навальніцы?

Зрабіце пісьмовы пераказ тэксту па пытаннях.

Урок 2. Сказ

531. Прачытайце і адгадайце загадку. З дапамогай літар складзіце адгадку.

Вас цікавіць навіна?
Вось яна!
Вы чакалі казку?
Калі ласка!
Трэба вам кіно?
Вось яно!
Усё раскажа і пакажа.
Мы сябруем з ім даўно.
(Васіль Жуковіч)

трэевлзіа

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

?! Якія віды сказаў ёсць у вершы?
Выразна прачытайце загадку яшчэ раз. Захоўвайце інтанацыю, якую патрабуюць знакі прыпынку ў канцы сказаў.

532. Раскажыце, як вы збіраецеся правесці летнія канікулы.

Дзе вы будзеце адпачываць (у горадзе, у вёсцы)?
Вы будзеце збіраць у лесе ягады, грыбы?
Ці будзеце дапамагаць дарослым у іх працы?
Як вы будзеце адпачываць (купацца, загараць, вудзіць рыбу на рэчцы або возеры, чытаць кнігі)?

533. Прачытайце вершы.

1. Чырвоных, жоўтых — ля ўсіх сцежак,
светла-зялёных — па бары,
нібыта кветак, сыраежак
панастаўляна скрозь — бяры!

2. Пад гонкай хвояю іглістай,
прабіўшы мох, як буравік,
стаіць у верасе квяцістым
лясное дзіва — баравік.

3. У векавых бярозах чорных,
як сподкі, круглыя грузды.
З іх, быццам бы ў сталоўцы шчодрай,
п'юць дожджык сойкі і дразды.

(Кастусь Цвірка)

?! Якія грыбы ўпамінаюцца ў вершах?
Пра каго гаворыцца ў апошнім сказе? Што пра іх гаворыцца?
Спішыце апошні сказ.
Падкрэсліце дзейнік, выказнік, даданыя члены сказа.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

534. Разгледзьце малюнкі. З іх дапамогай раскажыце пра шлях хлеба да нашага стала. Ці лёгка атрымаць хлеб?

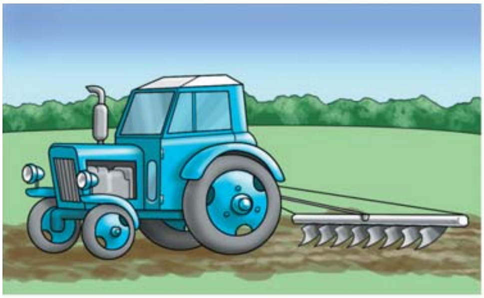

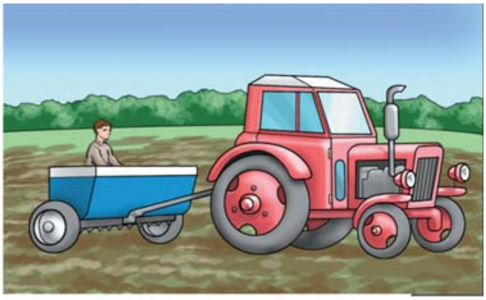

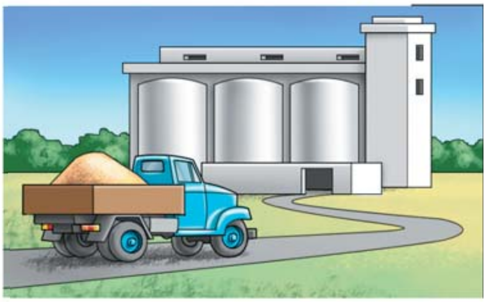

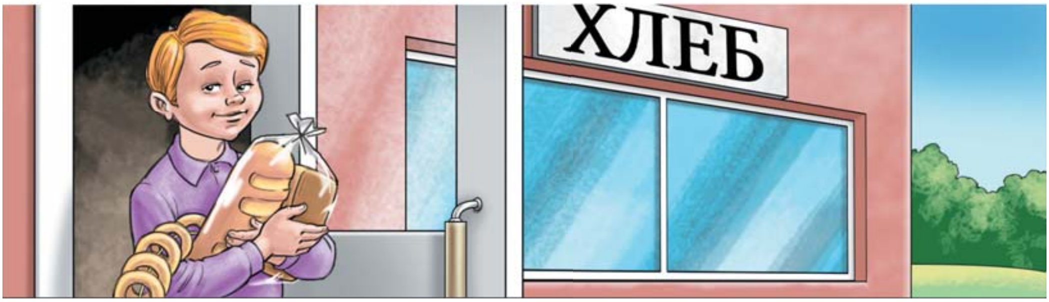

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Складзіце сказ да кожнага малюнка, каб атрымалася апавяданне пра тое, людзі якіх прафесій удзельнічаюць у вырабе хлеба.

Словы для выкарыстання: *трактарыст, сейбіт, хлебароб, камбайнер, шафёр, млынар, пекар, прадавец.*

535. Прачытайце словы.

Дзеці, цераз, ідуць, да, поле, бору.
Васілёк, кнігай, над, старанна, схіліўся.
Бабуля, карані, матыкай, пустазелля, падсякала.
Сабака, рэчкі, дарожцы, уздоўж, ішоў, па.

Складзіце са слоў сказы і запішыце.
Падкрэсліце галоўныя і даданыя члены.

536*. Прачытайце тэкст.

Дарога да роднай вёскі

Дарога была ладная, шасэйная. Навокал раскінуліся палі. Весела зелянее на сваіх загонах бульба. Даспявае авёс.

Пры ўездзе ў вёску велічна ўзвышаецца зялёная арка з курчавых бяроз. *(Паводле Кузьмы Чорнага)*

Пра што гаворыцца ў кожным сказе?
Вызначце дзейнікі і выказнікі.
Складзіце схему чацвёртага сказа.
З першага і апошняга сказаў выпішыце словазлучэнні, якія абазначаны стрэлачкамі.
Над стрэлачкамі запішыце пытанні, на якія адказваюць словы.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Урок 3. Слова

537. Прачытайце словы. На якой мове яны запісаны?

Учебник, весёлый, друг, смотреть, радуга, зонтик, парус, родители.

?! Перакладзіце словы, карыстаючыся перакладным слоўнікам. Запішыце словы па-беларуску.
У тлумачальным слоўніку знайдзіце слова *парасон*. Прачытайце, што яно абазначае.

538. Прачытайце сказы.

Ганна Пятроўна Валошчык была нашай першай настаўніцай. Яна жыла ў суседняй вёсцы **Паніжжа.** Часта **настаўніца** чытала нам вершы Якуба Коласа. Ганна Пятроўна лічыла, што пазнаць родную **Беларусь** дзецям дапаможа паэма «Новая зямля». У пятым класе разам з настаўніцай мы **ездзілі** на радзіму Якуба Коласа ў вёску Акінчыцы. Гэта **маляўнічы** куток, які размешчаны на беразе Нёмана.

?! Спішыце тэкст.
Растлумачце напісанне вялікай літары ў некаторых словах у тэксце.
У трэцім сказе вызначце дзейнік і выказнік.
Выдзеленыя словы падзяліце для пераносу.

539. Прачытайце тэкст. Што такое *заказнік*? Якое слова блізкае да яго па значэнні? Якія яшчэ запаведнікі ёсць у Беларусі?

На Прыпяці створаны заказнік. У заказніку жывуць **бабровыя** сем'і. Шматлікія **паселішчы** **збудавалі** яны пад аховай чалавека. *(Паводле Уладзіміра Ліпскага)*

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Чаму слова *Прыпяць* напісана з вялікай літары?
Да слова *сем'і* падбярыце аднакаранёвыя. Вызначце корань у гэтым слове.
Запішыце групу роднасных слоў.
Абазначце ў словах корань.
Выпішыце з тэксту выдзеленыя словы. Абазначце ў іх часткі слова.
Якое з гэтых слоў адпавядае такой схеме: 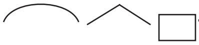?

540. Прачытайце верш. Растлумачце значэнне апошніх двух радкоў.

Гаманлівае, **звонкае** лета
зноў ідзе па духмянай зямлі.
І паважна збіраюць з кветак
залатую даніну чмялі.
(Генадзь Бураўкін)

Вызначце корань у словах *лета, зямлі, залатую*.
Выпішыце выдзеленыя словы. Абазначце іх часткі.

541. Прачытайце тэкст. Ці адпачывалі вы калі-небудзь так, як дзеці, пра якіх гаворыцца ў тэксце?

Адпачынак

Мы жывём у палатцы. Яна стаіць на **беразе возера**. **Бераг** возера прыгожы. У добрае надвор'е мы спяшаемся да вады. У возеры ловім **рыбу**. З маленькай **рыбкі** мы варым юшку.

У дажджлівыя дні чытаем кніжкі. Вечарам слухаем пошчак салаўя.

Выпішыце выдзеленыя словы групамі. Абазначце карані ў словах.
* Абазначце ўсе часткі ў словах *маленькай, рыбкі, дажджлівыя, кніжкі*.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Урокі 4—5. Часціны мовы

542. Прачытайце верш. З чым параўноўвае паэт летні луг?

Выйдзі ў луг ці ў поле летам.
Колькі там дзівосных кветак!
Жоўтыя, ліловыя, белыя, ружовыя,
сінія, як вочкі, васількі, званочкі,
лотаць, скрыпень гонкі,
скакункі, рамонкі.
Дзе ж набралі фарбаў кветкі?
Дзе красы дасталі рэдкай?

(Кастусь Цвірка)

Якія віды сказаў ёсць у вершы?
Які па ліку пабуджальны сказ?
Прачытайце назоўнікі, якія абазначаюць назвы кветак. На якое пытанне адказваюць гэтыя словы?
Знайдзіце прыметнікі, якія абазначаюць колеры кветак. На якое пытанне адказваюць гэтыя словы?

543. Прачытайце тэкст. Параўнайце яго з тэкстам, які вы склалі пры выкананні практыкавання 534.

Хлеб

Хлеб сам не нараджаецца. Яго вырошчваюць **рукі** земляробаў. **Хлебароб** ведае сапраўдны кошт хлебу. **Праца** людзей ператварае **поле** ў **мора** залатых калоссяў. Праз пэўны **час** павязуць **машыны** залатое **збожжа** на **элеватары**. Адтуль — на **млын**, далей — на **хлебазаводы**. І вось ужо на **паліцах** магазінаў з’явіліся **булачкі, батоны**, духмяныя **боханы** хлеба.

Пастаўце пытанні да выдзеленых слоў. Якой часцінай мовы яны з’яўляюцца?

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Да кожнага назоўніка вусна пастаўце пытанне, на якое ён адказвае.
Вызначце род і лік назоўнікаў. Напішыце іх над кожным назоўнікам.
Знайдзіце ў тэксце словы з падоўжанымі зычнымі.
Растлумачце напісанне *не* з дзеясловам *нараджаецца*.

544. Прачытайце верш.

Лёгкай працы **чалавек**
не шукаў сабе ад роду.
Праца ўсякая табе
можа **даць** узнагароду.

(Паводле Канстанціна Вялічкава;
пераклад з балгарскай мовы Максіма Танка)

?! Вызначце, да якіх часцін мовы належаць выдзеленыя словы.
Запішыце іх. Абазначце над выдзеленымі словамі, якой часцінай мовы яны з'яўляюцца.
Вызначце род і лік выдзеленых назоўнікаў вусна.
Як *не* пішацца з дзеясловамі?

545. Прачытайце народныя прыметы.

Мокры май — будзе жыта, як гай.
Май халодны — год хлебародны.

?! Растлумачце гэтыя прыметы.
Да якіх часцін мовы належаць словы ў сказах?
Пастаўце пытанні да назоўнікаў, дзеяслова, прыметнікаў.
Спішыце народныя прыметы.
Над словамі скарочана пазначце, якой часцінай мовы яны з'яўляюцца.
Вызначце род і лік назоўнікаў і прыметнікаў.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

546. Прачытайце словы. Якімі часцінамі мовы яны з’яўляюцца?

Сэрца, салодкая, крышка, скакаць, над, зялёны, у, слухаць, голас, сухое, пад, варушыць.

?! Запішыце словы ў радкі, як паказана на ўзоры.

Узор. *Назоўнік: сэрца, ...*
Прыметнік: ... .
Дзеяслоў: ... .
Прыназоўнік: ... .

547. Прачытайце і адгадайце загадку.

Галасісты галасок
ды **пярэсты паясок,**
валаскоў не **мае,**
а **грэбень трымае.**

?! Якімі часцінамі мовы з’яўляюцца выдзеленыя словы?
Спішыце загадку.
Запішыце адгадку.
Над выдзеленымі ў загадцы словамі і словам-адгадкай пазначце, да якіх часцін мовы яны належаць.
Абазначце часткі ў словах, якія адпавядаюць схемам:

548. Прачытайце сказы. Устаўляйце патрэбныя прыназоўнікі.

1. **Рыбы** жывуць ... рацэ. 2. **Машына** выехала ... гаража. 3. **Дзеці** хадзілі ... экскурсію. 4. **Настаўніца** расказвала ... лясных жыхароў. 5. Нізка ... зямлёй слаўся **туман**. 6. **Хмары** плывуць ... небе.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

?! Спішыце сказы. Падкрэсліце ўстаўленыя прыназоўнікі. Вызначце лік і род выдзеленых назоўнікаў.

549. Прачытайце верш.

У дуброве, каля рэчкі,
віснуць сочныя парэчкі,
у пералеску, ля крыніцы,
ззяюць спелыя суніцы.
І вясной, і цёплым летам
тут наўкола многа кветак.
Нівы жыта і пшаніцы,
у стаўку **вада іскрыцца.**
(Станіслаў Шушкевіч)

Ставо́к — невялікая сажалка.

?! На якія пытанні адказваюць выдзеленыя словы? Выпішыце выдзеленыя словы ў такім парадку: назоўнікі, прыметнікі, дзеясловы. Над назоўнікамі і прыметнікамі пазначце іх лік. Якога роду назоўнік *вада*?

550*. Прачытайце народныя прыметы.

Высокая, круглая вясёлка — на пагоду, нізкая і пакатая — на непагадзь.

У лесе шмат рабіны — восень будзе дажджлівая, калі мала — сухая.

?! Выпішыце з дапамогай стрэлак два словазлучэнні з першага сказа. Знайдзіце ў сказах назоўнікі, прыметнікі, дзеяслоў. Пастаўце да іх пытанні. Спішыце сказы. Вызначце род і лік назоўнікаў і прыметнікаў.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

551. Прачытайце словы. Змяніце іх, каб яны сталі множнага ліку.

галка — галкі
высокі — ...
прыбег — ...
слоік — ...
празрысты — ...
стаіць — ...
капялюш — ...

Запішыце словы парамі. Вызначце, якой часцінай мовы яны з'яўляюцца. Пазначце зверху.

Урокі 6—8. Гукі і літары

552. Прачытайце тэкст.

Мы гатавалі абед для ўсёй сям'і. Бабуля варыла курыны булён. Маці запякала мяса з кавалкамі гарбуза. Я рабіла салату з агуркоў, памідораў і цыбулі. Сястра вырашыла **здзівіць** усіх дэсертам. Яна прыгатавала **запечаныя** з мёдам **яблыкі.**

Спішыце тэкст. У першым сказе адной рыскай падкрэсліце зычныя і дзвюма — галосныя.
Выпішыце з тэксту 5—6 слоў, у якіх усе гукі цвёрдыя.
* У выдзеленых словах палічыце колькасць гукаў і літар.

553. Прачытайце верш.

Радасна працуюць пчолы.
Птушкі гімн п..юць в..сне.
Вец..р сонечны, в..сёлы
падп..вае ім і мне.
(Міхась Пазнякоў)

Спішыце верш, устаўляючы прапушчаныя літары.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Пастаўце націск.
Растлумачце напісанне прапушчаных літар.
Падкрэсліце зацвярдзелыя зычныя.

554. Прачытайце верш.

Дзень добры, лета!

Смяецца, радуецца лета.
Пяюць шпакі і салаўі.
Шуміць **пшаніцаю** палетак,
і вабяць да сябе гаі.
Дзень добры, лес!
Дзень добры, поле!
Зямная слаўная краса!
Дзень добры лісціку на голлі,
табе, празрыстая раса!
Няхай нас **лашчыць,**
цешыць лета,
пяюць шпакі і салаўі.
Дзень добры,
аржаны палетак,
дзень добры,
родныя гаі!

(Анатоль Астрэйка)

Якое пачуццё выказваецца ў вершы?
У выдзеленых словах назавіце літары і гукі. Ахарактарызуйце гукі: галосныя яны ці зычныя, зычныя цвёрдыя ці мяккія, звонкія ці глухія.
Як называюцца зычныя гукі ***лл*** у слове *голлі*?
* Змяніце словы *салаўі, слаўныя*, каб ***ў*** перайшло ў ***в***; слова *гаі*, каб ***і*** перайшло ў ***й***.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

555. Прачытайце словы.

Фуфайка, лось, урадзіўся, маліна, яліна, саджу, гай, кальнуў, багацце, вандраванне.

?! Спішыце словы, дзелячы іх для пераносу.
Прыдумайце сказ з адным са слоў.

556. Прачытайце тэкст.

Лета

Прыйшло і лета. Куды ні глянь — усюды зелена, усё расце, усё **наліваецца**. Лісце на **дрэвах вырасла** ва ўвесь **рост** свой і весела **трапечацца** на **сонцы**. Весела **пазірае стары** лес. **Птушкі аж глушаць** сваімі галасамі, сваім **шчэбетам.**

Поле **пакрылася** зеленню. Зялёнаю **шырокаю** паласою **раскінуўся** луг абапал **рэчкі**. Густая высокая **трава,** як **мора, калышацца** на **ветры.**

Шчыраю рукою ўбрала лета ўвесь свет.

(Якуб Колас)

?! Выпішыце з тэксту выдзеленыя словы.
Падкрэсліце ў гэтых словах зялёным колерам літары, якія абазначаюць мяккія зычныя, сінім — цвёрдыя, чорным — зацвярдзелыя зычныя.

Узор. *Прыйшло, расце, ...*

* Змяніце словы *трава, дрэва,* каб ***в*** перайшло ва ***ў***.
* Змяніце словы *лета, ліст, рост, свет*, каб ***т*** перайшло ў ***ц***.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

557. Прачытайце народныя прыметы.

Ноч без расы — дзень з дажджом.
Камары таўкуцца — на добрае надвор'е.
Сена моцна пахне — ноччу дождж пальне.

?! Ці зразумелы вам іх сэнс?
Выпішыце словы з ***о***.
Растлумачце напісанне ў словах літары ***о***.
На які склад падае націск у тых словах, дзе ёсць ***о***?
Змяніце гэтыя словы, каб ***о*** перайшло ў ***а***. Што стане з націскам?
У другім і трэцім сказах знайдзіце словы з раздзяляльнымі знакамі.
Як называюцца гэтыя знакі?

558. Прачытайце і адгадайце з дапамогай малюнка загадку.

Я зярнятка **пасадзіла**,
палівацъ яго **хадзіла**.
А цяпер гляджу ў аконца —
вырасла ў **гародзе** сонца.

?! Хто пасадзіў зярнятка: хлопчык ці дзяўчынка?
Па чым вы гэта зразумелі?
Назавіце ў выдзеленых словах загадкі гукі і літары.
Вызначце, якія гукі ў выдзеленых словах: галосныя ці зычныя, зычныя цвёрдыя, мяккія ці зацвярдзелыя.
* Змяніце выдзеленыя словы, каб ***дз*** перайшло ў ***д***. Запішыце словы парамі.

559. Прачытайце прыказкі пра лета.

Летам прызапасім — зімой **знойдзем**.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Што лета **назбірае**, тое зіма **паз’ядае.**

Растлумачце значэнне прыказак.
Палічыце гукі і літары ў выдзеленых словах. Чаго больш? Чаму?
Растлумачце напісанне літары ***я*** ў слове *паз’ядае*. Змяніце слова, каб ***я*** перайшло ў ***е***. Дзе будзе націск? Запішыце пару слоў.
Змяніце слова *лета*, каб ***т*** перайшло ў ***ц***. Запішыце гэтую пару слоў.

560. Прачытайце словы. Адкажыце, што дзе знаходзіцца.

васількі	**у (рамонт)**
журавіны	**у (жыта)**
парэчкі	**на (балота)**
суп	**на (пошта)**
пасылка	**на (пліта)**
боты	**на (куст)**

Запішыце словазлучэнні, апускаючы дужкі і змяняючы словы, як патрабуе сэнс.
Падкрэсліце літары ***т — ц***.

561. Прачытайце тэкст. Чаму дажджавога чарвяка называюць падземным аратым?

Падземны араты

Поўз дажджавы чарвячок па пшанічным **полі.** А на полі **колас** галоўку павесіў. Здзівіўся чарвячок. Учора **дождж** ліў, а колас амаль засох. Палез чарвячок **корань** коласа паглядзець. Зямля засохла, **зрабілася цвёрдай,** таму дождж не мог напаіць карэнне каласка. Стаў чарвячок зямлю **араць.** А тут і дождж пайшоў. **Вада** лёгка прайшла ў зямлю і напаіла карэнне коласа. Колас ажыў.

(Паводле Алены Кобец-Філімонавай)

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

?! Вызначце, да якіх часцін мовы належаць выдзеленыя ў тэксце словы.
Выпішыце выдзеленыя словы ў слупок.
Падбярыце да іх аднакаранёвыя, каб змяніўся націск у словах і ***о*** перайшло ў ***а***, ***а*** — у ***э*** або ***о***.
Запішыце побач словы, што вы ўтварылі. Пастаўце націск ва ўсіх словах.
* Змяніце (вусна) словы *колас, корань*, каб у іх з'явіліся падоўжаныя зычныя. Якія гэта гукі?

562. Прачытайце верш.

У сукенцы **каляровай,**
у хусцінцы **васільковай**
ходзіць лета па палях,
па расквечаных лугах.

Звоніць песняй **жаўруковай**
кожны дзень **званчэйшай, новай.**
Дбайна **сонечнае** лета
спеліць ягады для дзетак.

(Ніна Галіноўская)

Дба́йна — клапатліва, старанна.

?! Растлумачце выраз «ходзіць лета».
Растлумачце напісанне літар ***о, э*** ў выдзеленых словах.
Выпішыце з верша выдзеленыя словы. Пры пісьме дзяліце словы на склады.
Пастаўце націск у выдзеленых словах. Якой часцінай мовы яны з'яўляюцца? На якое пытанне адказваюць?

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

563. Прачытайце тэкст.

Было **гарачае** лета. **Стаяла** спякота. Нечакана **ўзняўся** вецер. Вецер **пагнаў** па вуліцы пыл. **Шэрая** хмара закрыла неба. Бліснула маланка. Загрымеў гром. **Лінуў** густы дождж. Хутка **навальніца прайшла**. Зноў засвяціла **сонейка**. Заспявалі птушкі.

?! Якая з'ява прыроды апісваецца ў тэксце? Якую назву можна даць тэксту?
Запішыце тэкст пад дыктоўку.
Праверце сябе па кнізе.
Падзяліце выдзеленыя словы для пераносу.
Знайдзіце ў выдзеленых словах звонкія і глухія зычныя. Назавіце парныя ім па звонкасці-глухасці гукі.

564. Прачытайце верш.

У школе скончаны ўрокі,
пойдзем мы ў наступны клас.
Паляжаць на санцапёку
запрашае лета нас.
Хай спакойна ў нашай школе
спіць да восені званок.
Здароў, траўка! Здароў, поле!
Здароў, сонечны дзянёк!

Паважаныя шасцікласнікі!

Жадаем вам цудоўных, вясёлых, пазнавальных канікул!

Да сустрэчы ў сёмым класе.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

ПАГУТАРЫМ
(прыкладныя маўленчыя сітуацыі, якія могуць абмяркоўвацца ў класе)

Першага верасня

— Прывітанне, Даша!
— Добры дзень, Марына!
— Як прайшлі канікулы?
— Добра. Мы з бацькамі ездзілі на мора. А як ты?
— Я таксама ездзіла адпачываць у аздараўленчы лагер.

Новы вучань

— Прывітанне, мяне завуць Вольга. А як завуць цябе?
— Прывітанне, мяне завуць Міша.
— З якой школы ты да нас перайшоў?
— Са школы № 33, што па вуліцы Вераснёвай.
— Табе падабаецца ў нас?
— Так.

Па тэлефоне

— Добры дзень! Гэта Света. Запрасіце, калі ласка, да тэлефона Карыну.

— Добры дзень, Света. Карына не можа падысці, яна дрэнна пачувае сябе.

— Перадайце ёй пажаданні хутчэйшага выздараўлення. Да сустрэчы!

— Да пабачэння!

Пра кіно

— Арцём, ты бачыў усе фільмы пра Гары Потэра?

— Так, найбольш мне спадабаўся «Таемны пакой». А табе?

— «Ордэн Фенікса».

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Просьба

— Сынок, схадзі ў краму, купі малако і хлеб.
— Якой тлустасці малако?
— Вазьмі тлусцейшае.

У доктара

— Што цябе непакоіць?
— У мяне баліць галава і высокая тэмпература.
— Вось вам рэцэпт на лекі, схадзіце з мамай у аптэку.
— Дзякуй.

Сям'я

— У цябе вялікая сям'я?
— Так. Мама, тата, два брацікі, сястра, а яшчэ бабулі і дзядулі.
— Як завуць тваіх братоў і сястру?
— Дзіма, Ваня, Варвара. А тваіх?
— На жаль, у мяне няма братоў і сясцёр.

Заблукаў

— Прабачце, дапамажыце мне, калі ласка, я згубіўся.
— Як цябе завуць?
— Смірноў Іван.
— Дзе ты жывеш?
— Па вуліцы Рабінавай, дом 38.
— Я цябе правяду.

Дапамога

— Прабачце, дапамажыце мне, калі ласка.
— Што здарылася?
— Я падвярнуў нагу, яна моцна баліць.
— Я выклічу хуткую дапамогу.
— Дзякуй.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Правініўся

— Наталля Пятроўна, я выпадкова разбіў вазон з кветкай. Прабачце.

— Ты не параніўся?

— Не.

— Трэба прыбраць.

— Я адразу прыбраў.

Хатнія справы

— Насця, хадзем у кіно.

— На жаль, я не магу. Мне мама сказала памыць посуд і схадзіць у магазін.

— Тады сходзім іншым разам.

Забыты падручнік

— Антаніна Міхайлаўна, я забыў падручнік беларускай мовы ў кабінеце.

— Схадзі забяры яго.

— Я хадзіў, кабінет зачынены.

— Вось табе ключ.

— Дзякую.

Памочніца

— Мама, што ты робіш?

— Гатую вячэру.

— Табе дапамагчы?

— Так, абяры цыбулю.

— Лепш я наабіраю бульбы.

Старэйшая сястра

— Дачушка, сёння я буду позна, забяры Максімку з дзіцячага садка.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

— Добра. А можна, мы потым пойдзем да бабулі?
— Схадзіце, я вас адтуль забяру.

Камплімент

— Каця, у цябе прыгожая сукенка.
— Дзякуй, ты таксама добра выглядаеш.

Даручэнне

— Васіль, схадзі, калі ласка, у кабінет матэматыкі і прынясі крэйду.
— А дзе яна ляжыць?
— У шафе каля дошкі.

Бабуліна памочніца

— Маша, схадзі да бабулі, дапамажы ёй прапалоць градкі.
— Добра, мама. А потым можна схадзіць з Ірынай у парк?
— Калі ласка.

Дабаўка

— Андрэй, навошта ты ліжаш лыжку?
— Хачу яшчэ кашы.
— Лыжка кашы не дасць. Папрасі дабаўкі. А лыжку лізаць непрыгожа.
— Дайце, калі ласка, яшчэ кашы.

У аўтобусе

— Прабачце, я не хацела вас штурхнуць.
— Нічога. Ты не вінаватая. У аўтобусе цесна.
— Вы выходзіце на наступным прыпынку?
— Не. Праходзь, калі ласка.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Раскідаха

— Чый гэта сшытак на падлозе?

— Колі.

— Чаму ён на падлозе?

— Бо Коля — раскідаха.

— Коля, падымі сшытак і сачы за сваімі рэчамі.

Перастараўся

Дзіма ходзіць па пакоі і на ўвесь голас выгуквае словы. Падышла сястра:

— Чаго ты крычыш?

— Верш вучу.

— А нашто так гучна?

— Ганна Міхайлаўна казала вучыць уголас, лепш запамінаецца.

— А скора ты ўжо вывучыш?

— Не ведаю. Можа, і зусім не вывучу: нешта горла пачало балець.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

СЛОЎНІКАВЫЯ СЛОВЫ

Ба́цькаўшчына
Белару́сь
бібліятэ́ка
блішча́ць
булён
відэ́лец
во́блака
ву́лей
вэ́люм
ёсць
заўжды́
звіне́ць
камп'ю́тар
капялю́ш
ле́свіца
пена́л
Радзі́ма
святлафо́р
флама́стар
цвырку́н
цэ́бар
чаро́мха
чачо́тка
экскава́тар
эскала́тар
я́блык

ТЛУМАЧАЛЬНЫ СЛОЎНІК

Алфаві́т — сукупнасць літар, размешчаных у пэўнай паслядоўнасці.

Баро́метр — прылада, якая паказвае змены надвор'я.

Бяско́рміца — адсутнасць ці недахоп ежы.

Віху́ра — бура, завіруха.

Вэ́люм — жаночы галаўны ўбор, лёгкае пакрывала з кісяі, шоўку, цюлю, карунак, якое спускаецца да плячэй, пояса, часам да ног.

Дах — верхняя частка будынка, якая пакрывае яго і засцерагае ад дажджу, снегу.

Дба́йна — клапатліва, старанна.

Жале́йка — народны музычны інструмент у выглядзе дудкі, зроблены з дрэва або трысця.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Заці́рка — рэдкая страва з дробных мучных камячкоў, згатаваных на вадзе або малацэ.

Зруб — зробленае з бярвення збудаванне без падлогі і даху.

Кашла́ты — густы, з пышнымі галінамі.

Кра́ска — кветка.

Кудзе́ля — валакно лёну, канапель, апрацаванае для прыгатавання пражы.

Лучы́на — тонкая сухая сасновая шчэпка, якой даўней асвятлялі сялянскія хаты.

Маро́ка — так гавораць пра што-небудзь заблытанае, клапотнае, валакітнае.

Нагаві́цы — штаны, порткі.

Паво́дка — вялікае скапленне вады ў вадаёмах, выхад вадаёма з берагоў.

Папа́ха — футравы мужчынскі галаўны ўбор.

Парка́ль — тонкая баваўняная тканіна.

Плі́ска — невялікая пералётная птушка з доўгім хвастом.

Прая́ва — незвычайнае здарэнне, з’ява.

Про́дкі — людзі, якія жылі раней у Беларусі; асобы, якія з’яўляюцца папярэднікамі ў сям’і, родзе, племені.

Сляне́чнік — травяністая расліна з буйны́м жоўтым суквеццем на высокім сцябле. Яго насенне выкарыстоўваюць для вырабу алею, а таксама ядуць як ласунак.

Ставо́к — невялікая сажалка.

Тано́чак, тано́к — так у некаторых мясцовасцях Беларусі называюць карагод.

Халя́ўка — верхняя частка бота.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ

1. *Антановіч, Н. М.* Слоўнікавыя словы: 2-гі кл. / Н. М. Антановіч, В. І. Свірыдзенка. — Мінск: Аверсэв, 2013. — 64 с. — (Карткі-заданні).
2. *Антановіч, Н. М.* Слоўнікавыя словы: 3-ці кл. / Н. М. Антановіч, В. І. Свірыдзенка. — Мінск: Аверсэв, 2013. — 112 с. — (Карткі-заданні).
3. *Антановіч, Н. М.* Слоўнікавыя словы: 4-ты кл. / Н. М. Антановіч, В. І. Свірыдзенка. — Мінск: Аверсэв, 2013. — 112 с. — (Карткі-заданні).
4. *Антонава, Н. У.* Роднае слова: 2-гі кл.: дапам. для вучняў устаноў агул. сярэд. адукацыі / Н. У. Антонава, І. А. Буторына. — Мінск: Асар, 2013. — 92 с. — (Беларус. мова, Факультатыўн. заняткі).
5. *Анцух, М. У.* Работа над памылкамі на ўроках беларускай мовы: пач. шк.: дапам. для вучняў агульнаадукац. устаноў з рус. мовай навучання / М. У. Анцух. — 4-е выд. — Мазыр: Белы Вецер, 2013. — 54, [2] с.
6. *Барысевіч, Н. І.* Рабочы сшытак па беларускай мове: 3-ці кл. / Н. І. Барысевіч. — Мінск: Экоперспектива, 2010. — 48 с.
7. Беларуская літаратура: пазакл. чытанне: 2—4-я кл.: для агульнаадукац. устаноў з рус. мовай навучання / уклад. Л. І. Строк. — Мінск: ЮниПресс-Маркет, 2013. — 383 с. — (Сер. «Хрэстаматыя»).
8. Беларускія загадкі: для мал. шк. узросту / уклад. Я. Саламевіч. — Мінск: Юнацтва, 1989. — 62 с.: іл.
9. Вяснянка: вершы, апавяданні, казкі беларускіх пісьменнікаў / рэд. савет: У. Ліпскі (уклад.) [і інш.]. — Мінск: Юнацтва, 1983. — 655 с. — (Серыя «Бібліятэка дзіцячай літаратуры народаў СССР»).
10. *Галяш, Г. А.* Беларуская мова: 2-гі кл.: рабочы сш.: дапам. для вучняў устаноў агул. сярэд. адукацыі з рус. мовай навучання / Г. А. Галяш. — 5-е выд. — Мінск: Аверсэв, 2013. — 105 с.: іл. — (Рабочыя сш.).
11. *Гімпель, І. А.* Сшытак па беларускай мове: 2-гі кл.: дапам. для вучняў агульнаадукац. устаноў з рус. мовай навучання: дадат. да падруч. «Беларус. мова: 2-гі кл.» (аўт. Т. М. Валынец [і інш.]) / І. А. Гімпель, Н. І. Мінкевіч. — Мінск: Юнипресс, 2008. — 112 с. — (Рабочыя сшыткі).
12. *Гімпель, І. А.* Тэматычны і выніковы кантроль па беларускай мове: 1-шы, 2-гі кл./ І. А. Гімпель, Л. Ф. Кузняцова, Н. І. Мінкевіч. — 4-е выд., перапрац. — Мінск: Пач. шк., 2006. — 40 с.
13. *Груша, М. Ю.* Беларуская мова: чароўн. сш.: 3-ці кл. / М. Ю. Груша, І. Ц. Сухаверава. — Мінск: Аверсэв, 2007. — 96 с.: іл. — (Рабочыя сш.).
14. Дыдактычны матэрыял для правядзення арфаграфічных размінак і хвілінак чыстапісання па беларускай мове: 2-гі кл.: кн. для настаўнікаў пач. кл. / склад. Н. Р. Маўлютава, Т. У. Маўлютава. — 3-е выд. — Мазыр: Белы Вецер, 2009. — 42, [2] с.: іл. — (Сер. «З вопыту работы»).
15. *Жыліч, Н. А.* Беларуская мова: 3-ці кл.: тэмат. трэнажор: карткі-заданні / Н. А. Жыліч, А. Г. Казлова. — Мінск: Аверсэв, 2007. — 96 с.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

16. *Змушко, А. М.* Беларуская мова: вучэб. дапам. для 5-га кл. спец. агульнаадукац. дапам. шк. з беларус. мовай навучання / А. М. Змушко. — Мінск: Нар. асвета, 2000. — 199 с.: іл.
17. Карткі-заданні. Беларуская мова: 2-гі кл. / склад. Л. Ф. Леўкіна. — 3-е выд. — Мінск: Аверсэв, 2005. — 64 с.
18. Карткі-заданні. Беларуская мова: 3-ці кл. / склад. Л. Ф. Леўкіна. — 3-е выд. — Мінск: Аверсэв, 2005. — 96 с.
19. Крынічка дзівоснага свету: хрэстаматыя па курсу «Чалавек і свет» для спец. агульнаадукац. шк. з беларус. мовай навучання / склад. В. У. Гладкая. — Мінск: НМЦэнтр, 1999. — 263, [1] с.
20. *Кузняцова, Л. Ф.* Беларуская мова: тэмат. кантроль: 1-шы, 2-гі кл. агульнаадукац. устаноў з беларус. мовай навучання / Л. Ф. Кузняцова, Н. І. Мінкевіч. — Мінск: Пач. шк., 2010. — 72 с. — (Мой рабочы сш.).
21. *Кузняцова, Л. Ф.* Беларуская мова: тэмат. кантроль: 3-ці кл. устаноў агул. сярэд. адукацыі з рус. мовай навучання / Л. Ф. Кузняцова, Н. І. Мінкевіч. — 3-е выд. — Мінск: Пач. шк., 2013. — 64 с. — (Мой рабочы сш.).
22. *Леановіч, В. Л.* Беларуская мова: 2-гі — 3-ці кл.: заданні і практыкаванні: дапам. для настаўнікаў пач. кл. устаноў, якія забяспечваюць атрыманне агул. сярэд. адукацыі, з рус. мовай навучання / В. Л. Леановіч. — Мінск: Сэр-Вит, 2005. — 128 с. — (Майстэрня настаўніка).
23. *Леановіч, В. Л.* Дыдактычныя матэрыялы па беларускай мове для 1-га класа агульнаадукацыйных школ з беларускай мовай навучання: дапам. для настаўнікаў / В. Л. Леановіч, А. Г. Тарасевіч. — Мінск: ТАА «Асар», 2002. — 95 с.
24. *Леўкіна, Л. Ф.* Беларуская мова: дапамагайчык: праверач. заданні, тлумачэнні, адказы: 3-ці кл. / Л. Ф. Леўкіна. — Мінск: Аверсэв, 2008. — 112 с.: іл. — (Урок у пач. шк.).
25. *Леўкіна, Л. Ф.* Беларуская мова: 3-ці кл.: карткі-заданні з падказкамі / Л. Ф. Леўкіна. — Мінск: Аверсэв, 2010. — 128 с.
26. *Леўкіна, Л. Ф.* Беларуская мова: тэсты: 4-ты кл. / Л. Ф. Леўкіна. — Мінск: Аверсэв, 2005. — 87 с.: іл.
27. *Ляшук, В. М.* Сшытак па беларускай мове для 3-га класа школы з беларускай мовай навучання / В. М. Ляшук. — Мінск: Нар. асвета, 1998. — 126, [2] с.
28. *Марціновіч, Л. С.* Сцяжынка / Л. С. Марціновіч, Т. У. Юрэвіч, Л. У. Іўліева. — Мінск: Нар. асвета, 1994. — 319 с.
29. Матэрыял для дадатковага чытання вучняў 1 класа: дапам. для вучняў агульнаадукац. устаноў з беларус. мовай навучання / склад. А. У. Зінкевіч, Н. В. Няборская. — 4-е выд. — Мазыр: Белы Вецер, 2013. — 74, [2] с.
30. Наш край: кн. для пазакл. чытання ў 2-м кл. / склад. У. А. Сарока. — 3-е выд., дапрац. — Мінск: Нар. асвета, 1982. — 271, [1] с.
31. *Няборская, Т. А.* Чыталачка: 1-шы — 4-ты кл.: дапам. для вучняў пач. шк.: у 3 ч. / Т. А. Няборская. — Мазыр: Белы Вецер, 2009. — Ч. 1. — 57, [3] с.: іл.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

32. *Няборская, Т. А.* Чыталачка: 1-шы — 4-ты кл.: дапам. для вучняў пач. шк.: у 3 ч. / Т. А. Няборская. — Мазыр: Белы Вецер, 2009. — Ч. 2. — 54, [6] с.: іл.
33. *Паўлоўскі, І. І.* Беларуская мова: зб. кантрольн. работ (спісванні, дыктанты, дыктанты з грамат. заданнем): 1-шы — 4-ты кл.: дапам. для настаўнікаў устаноў агул. сярэд. адукацыі з беларус. мовай навучання / І. І. Паўлоўскі. — 2-е выд. — Мінск: Аверсэв, 2013. — 125 с. — (Кантрольн.-вымяр. матэрыялы).
34. *Раманцэвіч, В. К.* Пачаткі роднае мовы: дапам. для ўсіх / В. К. Раманцэвіч; Т-ва беларус. мовы ім. Ф. Скарыны; прадм. Г. Цыхуна. — Мінск: Навука і тэхніка, 1993. — 143 с.
35. *Сахарчук, В. Я.* Што такое? Хто такі?: загадкі / В. Я. Сахарчук. — Мінск: Юнацтва, 1998. — 32 с.
36. *Старжынская, Н. С.* Беларуская мова ў дзіцячым садзе. — Мінск: Нар. асвета, 1995. — 159 с.
37. *Старжынская, Н. С.* Займальны матэрыял па навучанню грамаце: кн. для настаўніка / Н. С. Старжынская. — Мінск: Нар. асвета, 1989. — 77, [2] с.
38. *Сторажава, Н. А.* Мова твая і мая: Вучу дзяцей па-беларуску: дапам. для настаўнікаў пач. кл. агульнаадукац. шк. / Н. А. Сторажава. — Мінск: Выд. А. Ванін, 1993. — 80 с.
39. Сцяжынка: вершы, казкі, загадкі, аповесці і апавяданні: хрэстаматыя для пазакл. чытання ў 5-м кл. / уклад. В. Я. Ляшук, Л. В. Асташонак. — Мінск: Юнацтва, 1999. — 527 с.: іл. — (Шк. б-ка).
40. *Тумаш, Г. В.* Рабочы сшытак па беларускай мове для 4 класа: дапам. для вучняў агульнаадукац. устаноў з рус. мовай навучання / Г. В. Тумаш. — Мінск: Аверсэв, 2002. — 112 с. — (Рабочыя сш.).
41. *Хмялеўская, А. У.* Беларуская мова: 3-ці кл.: заданні для работы ў шк. і дома: дапам. для настаўнікаў агульнаадукац. устаноў / А. У. Хмялеўская. — Мінск: Жаскон, 2009. — 48 с.
42. Хрэстаматыя па беларускай дзіцячай літаратуры / склад. М. М. Пятровіч, А. М. Налівайка, І. У. Саламевіч. — Мінск: Выш. шк., 1966. — 552 с.
43. *Яленскі, М. Г.* Крынічка: вучэб. дапам. па беларус. мове для 1-га кл. шк. з рус. мовай навучання / М. Г. Яленскі, Т. М. Граковіч. — 2-е выд. — Мінск: Нар. асвета, 1992. — 206 с.: іл.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

ЗМЕСТ

Мая беларуская мова 3
Маўленне 8
Тэкст 16
Сказ 29
Сказы апавядальныя, пытальныя, пабуджальныя.
Клічныя сказы 33
Галоўныя і даданыя члены сказа.
Дзейнік і выказнік 43
Даданыя члены сказа 48
Сказ і словазлучэнні 52
Слова. Лексічнае значэнне слова 59
Вялікая літара ў словах 61
Часткі слова. Роднасныя (аднакаранёвыя) словы 67
Канчатак 78
Прыстаўка 85
Суфікс 90
Часціны мовы 100
Назоўнік 100
Род назоўнікаў 107
Змяненне назоўнікаў па ліках 113
Прыназоўнік 121
Прыметнік 126
Змяненне прыметнікаў па родах і ліках
у спалучэнні з назоўнікамі 134
Дзеяслоў 143
***Не** з дзеясловамі* 152

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Гукі і літары 157
Алфавіт 157
Галосныя гукі. Літары, якія абазначаюць галосныя гукі 164
Зычныя гукі. Літары, якія абазначаюць зычныя гукі 167
Гукі і спалучэнні літар ***дж*** *і* ***дз*** 170
Гук і літара ***ў*** 172
Гук і літара ***й*** 174
Літара ***ь*** 176
Цвёрдыя і мяккія зычныя 178
Зацвярдзелыя зычныя 181
Гукі і літары ***д — дз', т — ц'*** 183
Звонкія і глухія зычныя 187
** Правапіс звонкіх зычных* 190
Падоўжаныя зычныя 194
Раздзяляльныя знакі: апостраф ***(')*** *і* ***ь*** 198
Склады 203
Перанос слоў 203
Націск 207
Правапіс літар ***о, э — а*** 209
Правапіс літар ***е, ё — я*** 213
Паўтарэнне вывучанага за год 220
Пагутарым 239
Слоўнікавыя словы 244
Тлумачальны слоўнік 244
Спіс выкарыстаных крыніц 246

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

(Назва і нумар школы)

Навучальны год	Імя і прозвішча навучэнца	Стан вучэбнага дапаможніка пры атрыманні	Адзнака навучэнцу за карыстанне вучэбным дапаможнікам
20 / 20			
20 / 20			
20 / 20			
20 / 20			
20 / 20			
20 / 20			

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Змушко, А. М.

З-69 Беларуская мова : вучэб. дапам. для 6-га кл. 1-га аддз-ня дапам. шк. з беларус. мовай навучання / А. М. Змушко, Л. Р. Дзенісевіч. — Мінск : Выд. цэнтр БДУ, 2015. — 250 с. : іл.

ISBN 978-985-553-293-5.

УДК 811.161.3(075.3)
ББК 81.411.3я721

Вучэбнае выданне

Змушко Антаніна Міхайлаўна
Дзенісевіч Людміла Рыгораўна

БЕЛАРУСКАЯ МОВА

Вучэбны дапаможнік для 6 класа
першага аддзялення дапаможнай школы
з беларускай мовай навучання

Рэдактары *І. В. Летуновіч, Н. Г. Шчарбакова*
Дызайн вокладкі *Л. І. Мелава*
Мастакі *А. Г. Бушкін, Ю. В. Качаргіна, Л. А. Мурашка*
Тэхнічнае рэдагаванне і камп'ютарная вёрстка *Н. Я. Бацюковай*
Карэктары *Т. М. Булатава, В. М. Іваноў, Н. Б. Кучмель, А. М. Шапялевіч*

Падпісана ў друк 11.08.2015. Фармат 70×90 1/16. Папера афсетная № 1. Друк афсетны.
Ум. друк. арк. 11,11+0,29 форз. Ул.-выд. арк. 8,60+0,40 форз.
Тыраж 608 экз. Заказ 210.

Выдавец і паліграфічнае выкананне: рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства
«Выдавецкі цэнтр Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта».
Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы,
распаўсюджвальніка друкаваных выданняў № 1/159 ад 27.01.2014, № 2/63 ад 19.03.2014.
Вул. Чырвонаармейская, 6, 220030, Мінск.

Правообладатель Выдавецкі цэнтр БДУ

Форзац-падказка

Лік		Род		
адзіночны	**множны**	**мужчынскі**	**жаночы**	**ніякі**
адз. л.	*мн. л.*	*м. р.* ***ён, мой***	*ж. р.* ***яна, мая***	*н. р.* ***яно, маё***
машына вясёлы ходзіць	машыны вясёлыя ходзяць	тата вясёлы	мама вясёлая	дзіця вясёлае

Гукі і літары

галосныя	а, о, у, ы, э, і — *гукі* а, о, у, ы, э, і, ё, е, ю, я — *літары*
зычныя	б, в, г, д, ж, з, й, к, л, м, н, п, р, с, т, ў, ф, х, ц, ч, ш
звонкія	б, в, г, д (дж, дз), ж, з, л, м, н, р, ў, й
глухія	к, п, с, т, ф, х, ц, ч, ш
зацвярдзелыя	ж, ш, дж, ч, р, ц

Словы	Перанос слоў
дом, дзень, дождж	*дом, дзень, дождж*
яліна, завея саджу, ходзяць	*ялі-на, за-вея* *са-джу, хо-дзяць*
майка, бульба, ластаўка	*май-ка, буль-ба, ла-стаў-ка,* *лас-таў-ка*
галлё, стагоддзе, карэнне	*гал-лё, га-ллё, ста-год-дзе,* *ста-го-ддзе, ка-рэн-не,* *ка-рэ-нне*